

Livet efter industrin

- en konceptuell gestaltning av pappersbruksområdet
i landsbygdsorten Östanå

Självständigt arbete • 30 hp
Sveriges lantbruksuniversitet, SLU
Institutionen för landskapsarkitektur, planering och förvaltning
Landskapsarkitekturprogrammet
Alnarp 2025

Klara Johansson

Livet efter industrin

en konceptuell gestaltning av pappersbruksområdet i landsbygdsorten Östanå

Life After Industry

A Conceptual Design of the Paper Mill Area in the Rural Village of Östanå

Klara Johansson

Handledare:	Caroline Dahl, Sveriges lantbruksuniversitet, Institutionen för landskapsarkitektur, planering och förvaltning
Examinator:	Anna Peterson, Sveriges lantbruksuniversitet, Institutionen för landskapsarkitektur, planering och förvaltning
Bitr. examinator:	Anders Westin, Sveriges lantbruksuniversitet, Institutionen för landskapsarkitektur, planering och förvaltning
Omfattning:	30 hp
Nivå och fördjupning:	A2E
Kurstitel:	Independent Project in Landscape Architecture
Kurskod:	EX0846
Program:	Landskapsarkitektprogrammet
Kursansvarig inst.:	Institutionen för landskapsarkitektur, planering och förvaltning
Utgivningsort:	Alnarp
Utgivningsår:	2025
Omslagsbild:	Klara Johansson

Nyckelord: landsbygd, postindustriella miljöer, landsbygdsutveckling, gestaltungsförslag, Östanå

Sveriges lantbruksuniversitet
Fakulteten för landskapsarkitektur, trädgårds- och växtproduktionsvetenskap
Institutionen för landskapsarkitektur, planering och förvaltning

Publicering och arkivering

Godkända självständiga arbeten (examensarbeten) vid SLU publiceras elektroniskt. Som student äger du upphovsrätten till ditt arbete och behöver godkänna publiceringen. Om du kryssar i **JA**, så kommer fulltexten (pdf-filen) och metadata bli synliga och sökbara på internet. Om du kryssar i **NEJ**, kommer endast metadata och sammanfattning bli synliga och sökbara. Fulltexten kommer dock i samband med att dokumentet laddas upp arkiveras digitalt.

Om ni är fler än en person som skrivit arbetet så gäller krysset för alla författare, ni behöver alltså vara överens. Läs om SLU:s publiceringsavtal här: <https://www.slu.se/site/bibliotek/publicera-och-analysera/registrera-och-publicera/avtal-for-publicering/>.

☒ **JA**, jag/vi ger härmed min/vår tillåtelse till att föreliggande arbete publiceras enligt SLU:s avtal om överlåtelse av rätt att publicera verk.

☐ **NEJ**, jag/vi ger inte min/vår tillåtelse att publicera fulltexten av föreliggande arbete. Arbetet laddas dock upp för arkivering och metadata och sammanfattning blir synliga och sökbara.

Förord / Tack!

Jag har så länge jag kan minnas haft en förkärlek till platser som bär på en historia. Platser där identiteten är stark och där man nästan kan känna spåren av det som varit. När jag kom till denna plats för första gången fastnade jag direkt. Jag blev nästan hänförd. Jag kände att här fanns något jag ville fördjupa mig i, något som faktiskt skulle kunna bli ett examensarbete. Det krävdes en hel del vacklande och mod, men till sist vågade jag tro på den idén

På sätt och vis kändes det som ett självklart val. För även om staden ofta har stått i fokus under min tid på Alnarp, har jag alltid dragits mer till det rurala och det småskaliga. Nu får jag äntligen följa den känslan - nu gör jag det, nu får jag den möjligheten.

Stort tack till Caroline för värdefull handledning och för att du gett mig nya synvinklar. Tack också till alla i Östanå byalag, till Jessica och Peter och till alla andra östanåbor som tagit sig tid att berätta och visa vad Östanå betyder för er. Och slutligen, tack till mina nära och kära som funnits där och supportat när det har känts svårt - och till pappa, som gjorde allt detta möjligt.

Sammanfattning

Det råder en urban norm i dagens samhällsplanering - en norm där staden och det urbana prioriteras, medan landsbygden ofta hamnar i periferin. Denna obalans yttrar sig bland annat i avfolkning, minskad service och stigmatisering av små orter, samtidigt som centralisering och globalisering försvårar en balanserad utveckling. Samtidigt finns resurser på landsbygden som ofta förbises - en sådan resurs är postindustriella miljöer. Dessa platser, som ibland uppfattas som skräpmarker, rymmer historiska, kulturella och rekreativa värden som kan bidra till lokal identitet och ekonomisk utveckling.

Syftet med detta arbete är att undersöka hur en postindustriell plats i en landsbygdscontext kan omvandlas för att stärka ortens identitet och utveckling. Som exempelstudie har pappersbruksområdet i Östanå, en liten by i nordöstra Skåne, valts. Genom litteraturstudier, platsbesök, analyser och samtal med lokalbefolkning har platsens förutsättningar kartlagts och fungerat som grund för ett konceptuellt gestaltungsförslag.

Förslaget kombinerar tre huvudprinciper - bevara, tillgängliggöra och förstärka - för att synliggöra områdets industriella arv, natur- och rekreativa kvaliteter, samt skapa nya användningsmöjligheter. Gestaltungsförslaget inkluderar en rekreativ slinga som kopplar an till Skåneleden, ett besökscenter, en eventyta och en residensverksamhet, alla integrerade med byns befintliga verksamheter. Genom detta skapas nya mötesplatser för både lokalsamhälle och besökare, där fysiska ingrepp samspelar med sociala och organisatoriska processer.

Arbetet visar att utveckling av postindustriella landsbygdsplatser kräver förståelse för både materiella och immateriella värden, samt en anpassningsbar strategi som kan svara mot platsens unika förutsättningar. Gestaltungsförslaget fungerar därför som ett exempel på hur landsbygden kan lyftas genom att kombinera historiska resurser, rekreativa kvaliteter och nya funktioner, samtidigt som det öppnar upp för långsiktig utveckling, lokal delaktighet och stärkt identitet.

Abstract

There is an urban norm in contemporary spatial planning - a norm where cities and the urban are prioritized, while the countryside is often pushed to the periphery. This imbalance manifests itself in depopulation, reduced services, and the stigmatization of small communities, while centralization and globalization make balanced development increasingly difficult. At the same time, rural areas hold resources that are often overlooked - one such resource is post-industrial landscapes. These sites, sometimes dismissed as wastelands, contain historical, cultural, and recreational values that can contribute to local identity and economic development.

The aim of this thesis is to explore how a post-industrial site in a rural context can be transformed to strengthen local identity and development. As a case study, the former paper mill area in Östanå, a small village in northeast Skåne, has been examined. Through literature studies, site visits, analyses, and conversations with local residents, the site's conditions were mapped and served as the foundation for a conceptual design proposal.

The proposal is based on three main principles - to preserve, to make accessible, and to enhance - in order to highlight the area's industrial heritage, natural and recreational qualities, and create new opportunities for use. It includes a recreational trail connected to the Skåneleden hiking path, a visitor center, an event space, and a residency program, all integrated with the village's existing activities. Together, these interventions aim to create new meeting places for both locals and visitors, where physical design interacts with social and organizational processes.

The thesis demonstrates that the development of post-industrial rural sites requires an understanding of both tangible and intangible values, as well as an adaptable strategy that responds to the site's unique conditions. The design proposal thus serves as an example of how rural areas can be strengthened by combining historical resources, recreational qualities, and new functions, while opening up opportunities for long-term development, local participation, and a stronger sense of identity.

Innehållsförteckning

Förord/Tack!	3		
Sammanfattning / Abstract	4		
Innehållsförteckning	5		
1. Inledning	6		
1.1 Introduktion	7		
1.2 Östanå	7		
1.2.1 Planeringsförutsättningar i Östra Göinge kommun	8		
1.2.2 Regionsplan Skåne	8		
1.3 Mål och syfte	9		
1.4 Frågeställningar	9		
1.5 Metod och material	10		
1.6 Avgränsningar	10		
2. Teoretisk bakgrund	11		
2.1 Urban kontra rural - det behövs nya synsätt	12		
2.2 Olika sätt att se på landsbygden	12		
2.3 Utmana den urbana normen - exempel på landsbygdsutvecklingsprojekt	13		
2.4 Civilsamhällets roll i landsbygdsutveckling	15		
2.5 Summering av teoretisk bakgrund	17		
3. Analys	18		
3.1 Kontext och demografi	19		
3.2 Historia	20		
3.3 Landskapet	26		
3.4 Funktioner och folkliv	34		
3.5 Karaktär och atmosfär	39		
3.6 Sammanfattning - styrkor och svagheter	43		
4. Gestaltning	44		
4.1 Vägledande principer	45		
4.2 Koncept för gestaltning	46		
4.3 Förslaget	47		
4.3.1 Östanårundan	48		
4.3.2 Röda bruksbyn	55		
5. Diskussion	61		
5.1 Att besvara frågeställningarna	62		
5.2 Reflektioner kring gestaltningsförslaget	62		
5.3 Metod- och processreflektion	63		
5.4 Vidare forskning	63		
5.5 Avslutande reflektion	64		
Referenser	65		
Figurförteckning	68		

1.

Inledning

1.1 Introduktion

Det råder en urban norm i dagens samhällsplanering - en norm där staden och det urbana får tolkningsföreträde och där det rurala och landsbygden hamnar i periferin. Denna syn begränsar landsbygden och leder till en ojämnhet geografisk utveckling (Björling 2019). Konsekvenserna av denna utveckling märks tydligt; allt fler unga flyttar till städerna, medan de som väljer att stanna kvar på landsbygden ofta möts av stigmatisering (Tidholm 2017). Samtidigt krymper de små landsbygdsorterna, och eftersom kommunerna saknar ett lagstadgat ansvar för deras utveckling (Tillväxtverket 2024), minskar serviceutbudet och infrastrukturen försämras. Kollektivtrafik dras in, butiker bommar igen och skolor läggs ner - och utvecklingen blir ännu mer ojämnhet. I grund och botten handlar denna utveckling om bredare samhällsprocesser. Centralisering, globalisering och privatisering har under de senaste decennierna bidragit till att en gång levande landsbygdsområden drabbats av nedmontering och avfolkning (Åkerman 2020).

Denna problematik har uppmärksamats internationellt genom forskningen om krympande städer, där begreppet "Shrinking Cities" beskriver en global trend där allt fler städer och orter minskar i befolkningen (Oswalt & Reiniets 2006). Enligt Oswalt & Reiniets forskning har en av fyra städer i världen under de senaste hundra åren upplevt befolkningsminskning - och det är en trend som fortsätter att breda ut sig. Samtidigt som vi kan se en obalans i den geografiska utvecklingen, finns det lagstiftningar som säger att vi måste jobba mot den. På EU-nivå finns till exempel den territoriella agendan som fungerar som ett policydokument för fysisk planering i Europa. Där betonas vikten av att ta hänsyn till varierande förutsättningar mellan landsbygder och städer, men också mellan olika typer av landsbygder eller olika typer av städer (Territorial Agenda 2020). På nationell nivå har regeringen tagit fram rapporten *För Sveriges landsbygder - en sammanhållen politik för arbete, hållbar tillväxt och välfärd* (SOU 2017:1). Här betonas hur landsbygderna spelar en central roll i näringsliv, klimatpolitik och samhällsekonomi, men för att de ska kunna bidra fullt ut måste de ges likvärdiga förutsättningar att utvecklas. Rapporten föreslår en rad olika åtgärder som stärker samhällskontraktet och säkerställer goda levnadsvillkor för alla, oavsett var i landet man bor (ibid.).

Trots dessa insatser kvarstår frågan: hur kan vi konkret arbeta för en mer balanserad utveckling? Vi säger att framtiden ligger i staden, men om vi ska kunna hejda dagens miljökris är det av stor betydelse att ta tillvara på och använda de resurser och strukturer vi redan har, så även på landsbygden. En aspekt som sällan uppmärksammas i samhällsplaneringen är potentialen hos postindustriella platser. Dessa områden, som ofta uppfattas som skräpmarker, rymmer historiska och rekreativa kvaliteter som kan spela en viktig roll i ortsutveckling (Jorgensen & Keenan 2012; Mathey et al. 2018). Genom att ta tillvara på dessa resurser kan vi både bevara kulturarv och skapa nya användningsområden som bidrar till lokal identitet och ekonomisk utveckling.

I detta arbete vill jag knyta samman landsbygdsutveckling med utvecklingen av postindustriella platser. Genom att undersöka hur en postindustriell miljö kan omvandlas och samspela med ortsutveckling vill jag synliggöra landsbygdens potential. Detta görs genom att studera Östanå, en liten landsbygdsort i nordöstra Skåne som fram tills för 40 år sedan kretsade kring industriarbete vid ett pappersbruk. Detta är en fråga som inte bara är relevant för Östanå och Sverige, utan som även berör landsbygder och postindustriella platser i många delar av världen.

1.2 Östanå

Östanå är en småort i Östra Göinge kommun, belägen i nordöstra Skåne, som har vuxit fram kring ett pappersbruk vid Helge å (Östra Göinge kommun 2019). Orten har cirka 160 invånare (SCB 2024a) och präglas av en småskalig och stillsam karaktär. För närvarande saknas servicefunktioner, förutom en förskola som kommunen nyligen har beslutat att lägga ner. Östanå är en naturnära plats, som präglas av sitt skogsbeklädda å-landskap. Fram till slutet av 1980-talet bedrevs det verksamhet på pappersbruket, som idag består tomma lagerlokaler, showroom och konferenslokaler, och ett Bed & Breakfast /hotell som efter en period utan verksamhet nu håller på att rustas upp. Området för pappersbruket är uppdelat i tre olika fastigheter, vilka ägs av tre olika privatpersoner och företag. En mer detaljerad beskrivning av Östanå som ort, dess historiska utveckling och rekreativa kvaliteter kommer att presenteras i kapitel 3: Analys.

Fig 1. Östanås placering i Skåne.

1.2.1 Planeringsförutsättningar i Östra Göinge kommun

För att förstå situationen i Östanå vill jag kort presentera hur Östra Göinge kommun beskriver orten och vilka visioner de har för dess utveckling. Med sina cirka 14 000 invånare (SCB 2024b) klassificeras Östra Göinge av Jordbruksverket (2024) som en tätortsnära landsbygdskommun. I sin senaste översiktsplan från 2019 beskriver kommunen Östanå som en by där invånarna själva skapar förutsättningar för en levande landsbygd. Orten lyfts fram som en plats med stark identitet och en viktig mötespunkt för både boende och besökare (Östra Göinge kommun 2019). Kommunen betonar också: "Bevarande och varsam renovering är viktig för att stärka byns identitet och tillvarata de småskaliga värdena i den lantliga miljön" (Östra Göinge kommun 2019:92). Vidare beskriver kommunen att arbetet för att skapa en levande landsbygd är långsiktigt och ofta beroende av faktorer som ligger utanför deras direkta kontroll, såsom markägande och styrmedel. Trots detta har kommunen möjlighet att bidra genom att samordna och driva centrala utvecklingsfrågor, som utbyggnad av bredband och stöd till lokala projekt (Östra Göinge kommun 2019). De lyfter också att besöksnäring och upplevelser ses som en viktig basnäring, och att kommunen spelar en nyckelroll i dialogen med staten och regionen om kollektivtrafik och infrastruktur, vilka är avgörande för landsbygdens utveckling (ibid).

År 2021 publicerade Östra Göinge kommun en samrådshandling för en LIS-plan (Landsbygdsutveckling i strandnära lägen) som ett tematiskt tillägg till översiktsplanen (Östra Göinge kommun 2021). Syftet med en LIS-plan är att anpassa strandskyddet och skapa ökade möjligheter för strandnära byggnation på landsbygden, vilket i sin tur syftar till att långsiktigt stimulera lokal och regional utveckling (Boverket 2022). I samrådshandlingen pekas ett område längs Helge å i Östanå, tillsammans med det närliggande pappersbruksområdet, ut som ett potentiellt utvecklingsområde (Östra Göinge kommun 2021). Området anses vara lämpligt för flera typer av utveckling: dels attraktiva och naturnära bostäder, dels företagsutveckling och nyetableringar. Kommunen menar att dessa insatser kan locka till inflyttning till byn som i förlängningen kan få ett ökat serviceunderlag (ibid).

Den LIS-plan som antogs av kommunfullmäktige 2022 har inte med Östanå som ett utvecklingsområde (Östra Göinge kommun 2022a). I planen bifogas dock Länsstyrelsens granskningsyttrande, där förslaget att utpeka ett LIS-område i Östanå kritiseras (ibid). Länsstyrelsen menar att stora delar av området aldrig har omfattats av strandskydd, eftersom en stadsplan från 1972 fortfarande gäller. De anser att kommunen inte har visat att ny bostadsbebyggelse inom LIS-området skulle ge tillräckligt positiva effekter för sysselsättning och service på landsbygden, särskilt då liknande utveckling skulle kunna ske på ytor utanför strandskyddet. Dessutom bedömer Länsstyrelsen att den föreslagna exploateringen riskerar att påverka strandskyddets syfte negativt, skapa barriärer för allmänheten och hota områdets höga naturvärden (ibid).

Kommunens visioner kan inte förstås utan att sättas i relation till den historiska utveckling som präglat området. Författaren och ekonomihistorikern Jan Jörnmark beskriver i en rapport från 2017 hur kommunreformen på 1960-70-talen påverkade Östra Göinge. Reformen i kombination med globalisering och centralisering, ledde till en omvandling som kommunen inte var förberedd på. Han beskriver hur nordöstra Skåne hamnade på efterkälken jämfört med sydvästra, mycket på grund av svagare kommunikationer och en bristande integration i regionala sammanhang. Den industriella specialiseringen gjorde dessutom Östra Göinge särskilt sårbar för avindustrialiseringen på 1970-talet, vilket resulterade i befolkningsminskning och ekonomisk tillbakagång (Jörnmark 2017).

Samtidigt menar Jörnmark (2017) hur denna utveckling också har fungerat som en katalysator för förändring, där *Göingemodellen* framhålls som ett exempel på hur kommunen genom organisatoriska reformer, satsningar på bostäder, infrastruktur och företagsklimat kunnat skapa nya utvecklingsmöjligheter. Genom att sätta kommunens samtida planer i relation till denna historiska bakgrund blir det tydligt att Östanås framtid påverkas både av lokala ambitioner, regionala skillnader och långsiktiga samhällsekonomiska förändringar.

1.2.2 Regionplan Skåne

För att få en större förståelse för planeringen av landsbygdsorter vill jag också ge en kort utblick i det regionala perspektivet. I Regionplanen för Skåne 2022-2040 lyfts visionen om ett flerkärnigt Skåne fram, där samspelet mellan stad och landsbygd beskrivs som avgörande. För att stärka regionens konkurrenskraft, menar Region Skåne (2022) att de större städerna ska utvecklas som tillväxtmotorer, samtidigt som regionala kärnor och strategiska noder byggs ut med service, mötesplatser, kollektivtrafikhärla bostäder, arbetsplatser och handel.

En livskraftig landsbygd betonas som en självständig drivkraft för hela Skåne, och detta förutsätter både mellankommunal samverkan och en framsynt fysisk planering som binder samman stad och landsbygd (Region Skåne 2022). Även klimat- och miljöfrågorna tas upp, och eftersom dessa går över administrativa gränser krävs samarbete kring bland annat vattenförvaltning, grönstråk, biologisk mångfald, rekreation, friluftsliv, besöksnäring och energiförsörjning. Dessa insatser ska samtidigt bidra till att nå regionala och nationella miljömål (Region Skåne 2022).

1.3 Mål och syfte

Målet med detta examensarbete är att ta fram ett konceptuellt gestaltungsförslag för omvandling av pappersbruksområdet i Östanå. Förslaget syftar till att undersöka hur en postindustriell plats i en landsbygdscontext kan utvecklas och samspela med ortens framtida utveckling.

Arbetets syfte medför att jag i arbetet visar hur historiska och rekreativa kvaliteter kan bevaras, tillgängliggöras och förstärkas, samtidigt som nya funktioner skapas. Genom att ta avstamp i samtida forskning om landsbygdsutveckling vill jag med arbetet bidra till att synliggöra landsbygdens potential och öppna upp för nya sätt att tänka kring postindustriella miljöer.

Arbetet har sin lokala förankring i Östanå, men berör samtidigt frågor som är relevanta i ett bredare sammanhang där många landsbygdsorter står inför liknande utmaningar kring avfolkning, serviceförluster och behovet av att formulera nya identiteter. En del av dessa processer är omvärldsfaktorer som landskapsarkitekturen, och till viss del även samhällsplaneringen, har begränsade möjligheter att påverka. Mot denna bakgrund vill jag med arbetet i stort bidra till att visa hur postindustriella platser kan omvandlas till resurser som stärker både lokal identitet och framtida utveckling.

1.4 Frågeställningar

Utifrån arbetets syfte har jag identifierat två frågeställningar som samspelar med varandra:

- Vilka teorier om landsbygdsutveckling finns och hur kan dessa stötta forandet och motiveringen av ett gestaltungsförslag för en postindustriell plats i en landsbygdscontext?
- Hur kan pappersbruket i Östanå omgestaltas för att samspela med dess omgivning, med utgångspunkt i platsens rekreativa och historiska värden?

Fig 2. En del av det nedlagda pappersbruket i Östanå.

1.5 Metod och material

Detta arbete bygger på en kombination av flera metoder som tillsammans har gett en fördjupad förståelse av Östanå och pappersbruksområdet, vilket har legat till grund för mitt gestaltningförslag. Att kombinera flera metoder för att leda fram till en designlösning kan beskrivas som metodtriangulering, och används för att skapa en bred kunskapsbas som stöd för designprocessen (Jansson et al. 2019). I mitt fall har de olika delarna bestått av litteraturstudier, analyser, platsbesök och samtal, vilka tillsammans har legat till grund för det konceptuella gestaltningsförslaget.

Litteraturstudier

Jag inledde mitt arbete med att fördjupa mig i litteratur i form av vetenskapliga artiklar, forskningsstudier och böcker på temat landsbygdsutveckling, i syfte att skapa en teoretisk bakgrund och sätta arbetet i en större kunskapskontext. Sökord som landsbygdsutveckling och rural development användes, och urvalet avgränsades till svenska och engelska källor från de senaste 10-15 åren. Därtill tillkom relevanta källor genom tips från min handledare samt genom att följa referenser i redan funna studier. Litteraturen behandlar olika synsätt och teorier och lyfter även fram exempel på landsbygdsutvecklingsprojekt och referensprojekt med liknande fysiska förutsättningar som i Östanå. Dessa exempel gav en inblick i hur utvecklingsprocesser i liknande sammanhang kan se ut och vilka resultat de har lett till. De insikter som framkom genom litteraturen har varit värdefulla både i analysfasen och som grund för gestaltningsarbetet, då de bidrog till en djupare förståelse av platsens utveckling, möjligheter och utmaningar.

Platsbesök och samtal kombinerat med analyser

Nästa fas i arbetet bestod av ett 20-tal platsbesök som genomfördes parallellt med analysen och gestaltningsprocessen. Platsbesöken ägde rum under olika årstider och med olika fokus, vilket gav en fördjupad förståelse för platsens kvaliteter och variationer under året. För att dokumentera mina observationer fotograferade jag och förde anteckningar om intryck och detaljer som framträdde vid olika tillfällen.

Christophe Girots metod *The Four Trace Concepts* (1999), fungerade som inspiration, där platsen förstås genom fyra steg:

Landing - det första mötet med platsen, präglad av intryck, intuition och subjektiva upplevelser: I mitt fall fanns en relation till platsen redan innan arbetet startade, och jag hade då redan bildat mig en uppfattning om dess karaktär och kvaliteter. Detta påverkade de inledande platsbesöken, men de tidiga intrycken har också fungerat som en utgångspunkt i det fortsatta utforskandet, där de successivt har utvecklats till djupare analyser.

Grounding - att fördjupa förståelsen genom platsens historiska och materiella lager: Platsbesöken har kompletterats med samtal med bybor och medlemmar från Östanås byalag. Den 6 januari träffade jag Östanås byalag för att diskutera rekreativa kvaliteter, historiska element och platsens identitet - vilket gav viktiga perspektiv som inte hade varit möjliga att fånga genom enbart observationer.

Finding - identifiering av mönster, samband och potentialer: Genom återkommande platsbesök med fokus på olika aspekter - som grönstruktur, folkliv, historiska spår, rekreativ potential och landskapets karaktär - kunde jag urskilja samband och kvaliteter som inte var synliga vid de första intrycken.

Founding - den avslutande fasen, där insikterna sätts i ett framtidsperspektiv och relateras till ett större sammanhang: Efter en paus i arbetet återvände jag den 16 augusti för ett samtal med Peter Severin och Jessica Kriesz, som bor i Östanå och tidigare drivit verksamhet i pappersbruket. Samtalet gav en fördjupad förståelse för både platsens potential och dess utmaningar, och fungerade som en viktig inspirationskälla för att komma igång med gestaltningsprocessen.

Parallellt med platsbesöken och samtalen har jag genomfört analyser av både Östanå i stort och pappersbruksområdet. Analysens struktur har inspirerats av Boverkets rapport *Lär känna din ort!* (2006), som fungerat som stöd för att beskriva demografi och kontext, historia, landskapets struktur samt folkliv. Underlaget har bestått av kommunala dokument, historiska kartor, böcker om Östanås historia samt egna observationer och fotografier. Slutsatserna har sammanställts i en översikt där styrkor och svagheter med Östanå presenteras, vilket utgjort en viktig grund för gestaltningsförslagets inriktning.

Gestaltningsprocess

Gestaltningsarbetet har vuxit fram ur och parallellt med den teoretiska bakgrunden, analyserna, platsbesöken och samtalen. Processen har varit iterativ och icke-linjär, i linje med Prominski (2019), där insikter från olika faser kontinuerligt återkopplats och påverkat varandra. Resultatet är ett konceptuellt gestaltningsförslag på två nivåer - en mer utzoomad och en mer inzoomad - med fokus på att visa platsens potential och möjligheter snarare än att presentera detaljerade lösningar.

1.6 Avgränsningar

Arbetets geografiska utgångspunkt är småorten Östanå, med fokus på det nedlagda pappersbruksområdet beläget i mitten av orten. Att fokusera på en mindre ort gör området mer karaktärsfullt och tydligt definierat, samtidigt som det möjliggör kopplingar till ett regionalt perspektiv. Gestaltningsförslaget zoomar ut och placerar området i en bredare kontext, med omgivande landskap och bebyggelse, vilket visar hur en lokal gestaltning kan få större effekt för hela orten och dess omgivning.

Arbetet avser en konceptuell gestaltning av området, med fokus på att identifiera platsens potential och inspirera till framtida utveckling. Det går alltså inte in på tekniska lösningar eller detaljnivåer, såsom växtval eller materialspecifikationer, utan syftar till att visa möjliga riktningar och idéer på en övergripande nivå.

2.

Teoretisk bakgrund

I detta kapitel presenteras litteratur i form av vetenskapliga artiklar, forskningsstudier och böcker, med syftet att ge grundläggande insikt i arbetets berörda ämnesområden. Litteraturen utgör en del av kunskapsbasen som används för att förstå platsen och identifiera möjliga förändringsförslag. Jag ställer mig frågor som: Vad innebär dikotomin mellan urban och rural?, Finns det alternativa sätt att förstå denna uppdelning?, Hur kan landsbygder betraktas ur olika perspektiv?, Vilka metoder kan användas för att främja landsbygdsutveckling? och slutligen; Vilken roll spelar civilsamhället i dessa processer?

2.1 Urban kontra rural – det behövs nya synsätt

För att förstå vad landsbygdsutveckling är och varför det har blivit ett välanvänt begrepp, såväl globalt som nationellt, behövs en förståelse för vad urbanisering innebär och hur vi kan förstå dess effekter. Som nämndes i introduktionen präglas dagens samhällsplanering av en stark urban norm, vilket i hög grad hänger samman med det traditionella synsättet att särskilja stad och icke-stad, eller urban och rural (Björling 2019). Neil Brenner är en amerikansk sociolog och urbanteoretiker som i flera av sina publikationer diskuterar urbanisering och förhållandet till områdena utanför städerna. Brenner (2013) lyfter fram hur det icke-urbana har hjälpt till att definiera vad en stad är genom att fungera som dess motsats, och menar att vi istället för att försöka hitta en enkel definition av vad som är en stad och vad som inte är det, borde vi fokusera på de processer som skapar och förändrar alla typer av platser.

Henri Lefebvres idé om planetär urbanisering som beskrivs i boken *The Urban Revolution* (2003) ligger till grund för Brenners (2013) diskussion om urbanisering. Brenner menar att urbanisering inte längre kan ses som en process som är begränsad till städer och skild från icke-urbana områden. Istället bör urbanisering förstås som en global process som påverkar alla typer av landskap genom två huvudsakliga processer: koncentrerad urbanisering (som omfattar befolkningstäthet, kapital och investeringar i städer), och utvidgad urbanisering (som innebär socio-spatiala förändringar som sträcker sig över stora geografiska områden och drivs av urban transformation). Brenner (2013) understryker att nya teoretiska ramverk är nödvändiga för att förstå och visa på hur urbana och ekonomiska krafter formar och dominerar olika platser.

Planeraren och arkitekten Vanessa Miriam Carlos gav 2016 ut antologin *Ruralism - The Future of Villages and Small Towns in an Urbanizing World*, och likt Brenner menar hon att det behövs nya synsätt som överskrider den traditionella uppdelningen mellan urbant och ruralt. Carlos (2016) lyfter i inledningen av antologin fram forskningsprojektet "Metapolis" som bildades för att hitta strategier för hållbar utveckling av kopplingar mellan stad och landsbygd.

Metapolis-konceptet beskriver en sammanhängande struktur där städer och landsbygder inte ses som motsatser, utan som delar av ett ekologiskt, socialt och ekonomiskt system. Detta koncept utmanar traditionella kategoriseringar och lyfter fram de många kopplingar som binder samman stad och landsbygd (Carlos 2016).

Begreppet rurban har vuxit fram under 1900-talet för att beskriva områden med både urbana och rurala karaktärsdrag, och för att belysa maktrelationer mellan städer och landsbygder (t.ex. Galpin 1918; Scott et al. 2007; Voigts 2016). I svensk kontext är Nils Björling en av de forskare som har lyft fram begreppet och utvecklat sin egen tolkning av dess betydelse. Björling (2019) pratar om det rurbande perspektivet och menar att vi inte kan se landsbygden som periferi till staden, utan att vi istället ska se landsbygder som centrum i sina egna omland, och som ett mellankommunalt och regionalt intresse. Björling (2019) betonar också att ett rurbant perspektiv bryter de rumsliga maktrelationerna och utökar spektrumet av olika målbilder för en lyckad samhällsutveckling.

Nils Björling och Malin Rönnblom diskuterar i sin artikel *Politics of the Rurban Void* (2023) hur "the rurban void" (översatt som det rurbande tomrummet) kan ses som en analytisk lins för att belysa och ifrågasätta rådande maktförhållanden och strukturer. De menar att detta rurbande tomrum också har potential att omvandlas så att sammanslutningar mellan civilsamhälle, företag och offentliga aktörer kan utmana de rådande stereotypiska föreställningarna om stad och landsbygd. Genom att inkludera fler resurser och aktörer kan alternativa spatiala praktiker skapas, vilket öppnar för en mer inkluderande och kritisk diskussion om samhällsutvecklingen (Björling & Rönnblom 2023).

2.2 Olika sätt att se på landsbygder

Som presenterats ovan är det alltså av stor betydelse att utmana dikotomin mellan urban och rural, och att utveckla nya synsätt som visar på samspelet mellan stad och landsbygd – men hur ser dessa alternativa synsätt ut i praktiken, och vilka visioner kan de bidra med för landsbygdens framtid?

I denna del lyfter jag fram olika perspektiv för att förstå och beskriva landsbygden.

I texten *Rurality in a Society of Cities* diskuterar den tyska forskaren Claudia Oltmanns (2016) hur föreställningar om landsbygd skapas och reproduceras med hjälp av olika narrativ, bilder och praktiker. Genom studier av den tyska landsbygden har Oltmanns analyserat vardagsliv, traditioner och samhällsaktiviteter för att belysa hur landsbygd gestaltas som en idé och en social konstruktion. Föreställningar om landsbygden som en plats för rekreation och som en idyll präglas ofta av urbana idéer och normer. Dessa, menar Oltmanns, bidrar till att förstärka och upprätthålla dikotomier mellan stad och land. Samtidigt skapar EU-initiativ, som till exempel Leader, nya perspektiv på landsbygdens roll, där fokus skiftar från traditionellt jordbruk till konsumtion, turism och bevarande av kultur- och naturarv. Oltmanns (2016) urskiljer tre olika perspektiv av landsbygden som pågår samtidigt och som är sammankopplade med varandra: den materiella landsbygden, den föreställda landsbygden och den faktiska landsbygden. Dessa tre perspektiv är, enligt Oltmanns, också användbara för att rent allmänt diskutera livskvalitet och vad samhället är, ska vara eller inte ska vara.

Josefina Syssner är professor i kulturgeografi och gav 2018 ut antologin *Nya visioner för landsbygden*. I bokens inledning beskriver hon visionernas betydelse för samhällets utveckling och styrning och presenterar fyra framåtblickande visioner för landsbygden som bortser från frågor om befolkningsmängd, tillväxt, välfärdsfinansiering och serviceorganisation (Syssner 2018). De fyra visionerna är:

1) *Den hållbara landsbygden*: Landsbygden lyfts fram som en plats med inneboende ekonomiska, sociala och miljömässiga hållbarhetsvärden och där fler borde få möjlighet att bo och leva hållbart.

2) *Besöksplatsen*: Landsbygden ses som en plats för rekreation och turism, med potential att skapa arbetstillfällen och ekonomisk tillväxt, men utmanas av kommersialisering. Denna vision påminner på många sätt om det rekreativa och turismorienterade perspektiv på landsbygden som Oltmanns (2016) beskriver, och som har togs upp i föregående stycke.

3) *Den uppkopplade platsen*: Digitalisering gör landsbygden attraktiv och gör det möjligt att arbeta och leva oberoende av geografisk plats. Denna vision riskerar dock att minska platsens inneboende betydelse.

4) *Den globala platsen*: Landsbygden kan bli ett nav för mottagande och integration av nyanlända, med sina småskaliga, samarbetsinriktade samhällsstrukturer. Med dessa exempel har Syssner (2018) som avsikt att ge utrymme för en öppen och förutsättningslös diskussion om hur utveckling kan se ut i landets allra glesaste geografier.

Även planarkitekten Ida Nilsson diskuterar de utmaningar som planering av landsbygderna innebär. I artikeln Ett öppet fönster mot landsbygden (2020) ställer sig Nilsson frågor som: Hur beskrivs landsbygdens nuläge? Vilka målbilder/ visioner målas upp? Med vilka medel/strategier ska dessa nås? Nilsson identifierar vidare tre överlappande men framförallt motstående idéer om landsbygden som föremål för planering: 1) *den post-produktiva landsbygden*, 2) *den urbaniserade landsbygden*, och 3) *den neoproduktiva landsbygden*.

Den post-produktiva landsbygden menar Nilsson (2020) innebär att förstå landsbygdernas ändrade förutsättningar i en globaliserad värld med ökad konkurrens. De skiftesreformer som genomfördes på 1800-talet splittrade byar, skapade arbetslöshet och drev människor mot städerna för arbete. Detta effektiviserade jordbruket och lade grunden för industrialiseringen. Efter andra världskriget ökade stödet till jordbruket, vilket främjade en produktivistisk syn på landsbygden som producent av råvaror. Under senare delen av 1900-talet minskade dock jordbrukets lönsamhet, och miljökonsekvenserna började kritiseras. Landsbygden sågs då som post-produktivistisk och behövde anpassa sig. För att driva tillväxt fokuserades det då istället på nya strategier såsom turism, råvaruförädling och rekreation. Dessa strategier riskerar dock att göra landsbygden kommersiellt inriktad, medan lokala behov, som service och omsorg, förbises (Nilsson, 2020).

Den urbaniserade landsbygden, å andra sidan, menar Nilsson (2020) bygger på ett förhållningssätt där landsbygden inte har någon egen inneboende funktion, utan formas och konsumeras utifrån urbana behov. Detta förhållningssätt liknar alltså den utvidgade urbaniseringen som Brenner (2013) beskriver och som tidigare diskuterats. Nilsson (2020) menar vidare att det som får definiera landsbygder och deras attraktivitet

främst är avståndet till närmaste tätort. Avståndet i sig blir då ett incitament att utveckla landsbygden, vilket understödjer den urbana dominansen som den drivande faktorn för utveckling. Nilsson (2020) menar dock att detta förhållningssätt kan kritiseras, eftersom det kan bidra till en ojämn geografisk utveckling.

Den neoproduktiva landsbygden handlar enligt Nilsson (2020) om att lyfta landsbygden som en plats för att hantera klimatförändringar och minska användningen av fossila bränslen. På samma sätt som Syssner (2018) pratar om framtidsvisionen *den hållbara landsbygden* och lyfter det som en plats med inneboende ekonomiska, sociala och miljömässiga hållbarhetsvärden, menar Nilsson (2020) att den neoproduktiva landsbygden kan lyftas fram som en viktig resursbank för till exempel förnybara energikällor, mineraler, stora markarealer och skog. Detta perspektiv kan dock kritiseras eftersom teknokratiska lösningar ofta ses som en del av omställningen, vilket kan försvaga människors känslomässiga anknytning till landsbygden och dess kulturlandskap. Dessutom finns det risk för ökade intressekonflikter när exploatering av bland annat naturresurser ska samsas med mer värdeskapande näringar såsom turismnäringen (Nilsson 2020).

2.3 Utmana den urbana normen – exempel på landsbygds-utvecklingsprojekt

De ovan nämnda perspektiven visar alltså på en mångsidig bild av landsbygden som utmanar traditionella föreställningar om dess roll och potential. I kommande del fördjupar jag mig i hur det rent organisatoriskt och praktiskt kan gå till när den urbana normen utmanas och olika projekt växer fram i landsbygder. Jag tar upp exempel i Italien, Tyskland och Danmark men går lite djupare in på några svenska exempel.

2020 gav den nederländska arkitekten och professorn Rem Koolhaas, tillsammans med tankesmedjan AMO, ut boken *Countryside, A report*. Boken, som publicerades i samband med utställningen *Countryside, the future*, och som hölls på Guggenheim museum i New York, lyfter både utopiska och dystopiska perspektiv på världens alla landsbygder. Trots att boken inte ger en entydig lösning på de många utmaningar som världens landsbygder står inför, bidrar den med en intressant diskussion om utvecklingen som sker bortom städerna. Koolhaas (2020) inleder med att konstatera att alla världens städer endast tar upp 2 % av jordens yta och ställer sig frågan vad som ska hända med resterande 98%. Som ett konkret exempel lyfter han fram den italienska lilla bergsbyn Riace, som i slutet av 1990-talet gick från att vara avfolkningshotad till att bli ett levande samhälle. Förändringen började när en lokalinvånare tog initiativ till att välkomna flyktingar, renovera övergivna hus och skapa arbetstillfällen för både lokalbefolkning och nyanlända. Detta initiativ ledde till att skolan öppnade igen, butikerna fick nytt liv och en blandning av kulturer skapade ett nytt levande samhälle. Koolhaas (2020) beskriver avslutningsvis hur Riace kan ses som en modell för hur små samhällen kan återuppbyggas och anpassas genom innovation och inkludering.

Den tyska forskaren Ralph Richter är en av författarna som finns med i Vanessa Miriam Carlos antologi *Ruralism - The Future of Villages and Small Towns in an Urbanizing World* (2016). I sin text *Social Innovations in Rural Life Worlds* beskriver Richter (2016) en forskningsstudie som fokuserar på innovativa projekt i glesbefolkade landsbygdsregioner, där lokala behov möts genom exempelvis stärkt social sammanhållning eller hållbara lösningar. Som exempel lyfts den tyska byn Treptitz, där nya EU-direktiv på avloppsrensning ledde till förhöjda kostnader för invånarna. Som en lösning på problemet utvecklade en invånare i byn, en idé om kostnadseffektiva gruppavloppsanläggningar och ett lokalt kanalsystem. Trots initialt motstånd från kommunnämnden genomfördes projektet med stöd från det federala miljöministeriet och lokala krafter. Richter (2016) konstaterar att projektet stärkte byns sociala sammanhållning, attraherade fler unga familjer och inspirerade till andra initiativ, och drar slutsatsen att regionsspecifika strategier, som kombinerar lokalt engagemang med tillgång till externa resurser, är avgörande för framgång.

Arkitekterna och stadsplanerarna Louise Hagelberg, Petra Henriksson och Jenny Lindberg, gav 2022 ut en förstudie där de fördjupar sig i arkitektens roll på landsbygden och vilka rurala alternativ som finns för samhällsutvecklingen (Hagelberg et al. 2022). I sin förstudie tar de genom intervjuer upp flera exempel på projekt på landsbygden som visat sig vara lyckade. Hagelberg et al. (2022) lyfter bland annat ett exempel från den danska kommunen Faaborg-Midtfyns, där en planarkitekt anställdes som projektledare för landsbygdsutveckling. 2007 infördes en kommunalreform i Danmark som ledde till centralisering och minskad service på landsbygden, vilket inspirerade till nya strategier. Faaborg-Midtfyns kommun tog sig an utmaningen genom att analysera sina byar och identifiera lokala styrkor och svagheter, för att sedan formulera en strategi som kombinerar statliga program med lokalt engagemang (ibid.). Strategin fokuserar på att skapa attraktiva och funktionella miljöer genom rumslig organisering och platsspecifika insatser, snarare än att prioritera nybyggnation. Projektet inkluderar insatser som syftar till att stärka byarnas infrastruktur och sociala sammanhållning genom bland annat workshops, lokalprogram och direkta investeringar, såsom förbättrade gångstråk och mer gatubelysning. Det finns ett organiserat arbetssätt, bottom-up, som är förankrat hela vägen upp på statlig nivå, där lokalråd (Danmarks motsvarighet till byalag) fungerar som kopplingspunkter mellan politiker och invånare. Kommunen och lokalbefolkningen arbetar tillsammans för att genomföra dessa projekt, samtidigt som invånarna själva får möjlighet att ta ansvar för förvaltningen på längre sikt (ibid.).

Ett annat exempel från Danmark beskrivs av professorn och arkitekten Jens Kvorning som i sin text *Ruralism and Periphery: The Concept of Ruralism and Discourses on Ruralism in Denmark* (2016) tar upp hur turism kan verka för utveckling i landsbygdsorter. Kvorning (2016) pratar om termen "fritidskluster", där koncentrationer av företag, föreningar och individer samarbetar på olika sätt för att göra sina orter mer attraktiva. Som exempel tas Cold Hawaii upp: en före detta traditionell fiskeby på Jyllands västkust som omvandlats genom att professionella surfare bosatte sig där. Efter flera års samarbete mellan den traditionella fiskarbefolkningen och de inflyttade surfarna utvecklades en produktiv samverkan som förändrade byns kultur och image, vilket gjort den mer attraktiv, särskilt för unga. Genom effektivt samarbete med

myndigheter har byn arrangerat stora evenemang och förbättrat sin hantering av turism, vilket har bidragit till en starkare ekonomisk grund. Kvorning (2016) menar att Cold Hawaii är ett exempel som visar på hur landsbygdsutveckling handlar om att stärka lokala kulturer och ge samhället verktyg att ta initiativ och agera. Han avslutar dock texten med att konstatera att strategier av detta slag ofta fungerar bäst i områden med framträdande naturvärden. Samtidigt understryker han att det finns byar som sannolikt måste överges i framtiden och att det finns landsbygdsområden som kommer att förbli mycket glesbefolkade (ibid.).

I svensk kontext lyfter Hagelberg et al. (2022) Vingåkers kommun i Södermanland, där projektet Vingåkersbygden är ett annat exempel på ett bottom-up-styrt uppdrag som tillämpar en mer lokalt rotad utvecklingsmodell. Modellen, som kommunen kallar för "Trädet", är en dynamisk och levande process där utvecklingsplanerna hålls aktuella och revideras kontinuerligt utifrån localsamhällets önsknings och behov samt förankras regelbundet hos politiker (ibid.). Organisatoriskt innebär modellen att varje bygd har en egen utvecklingsgrupp. Dessa grupper tar fram lokala utvecklingsplaner som beskriver konkreta mål och prioriteringar för respektive område. Planerna antas av kommunfullmäktige och omvandlas till handlingsplaner som styr utvecklingen de kommande två åren. I samband med detta tecknar utvecklingsgrupperna avtal med kommunen och arrangerar regelbundna möten för att säkerställa dialog och samverkan. Projekten som initieras inom Vingåkersbygden inkluderar allt från samåkningsappar och obemannade butiker till nybyggnation (Vingåkers kommun 2024). Hagelberg et al. (2022) lyfter fram Vingåkersbygden som en modell som visar att tät samverkan mellan invånare och kommun kan leda till hållbar utveckling och stärkt social sammanhållning.

Angelica Åkerman är en annan arkitekt och planerare som lyfter det rurala perspektivet. I boken *En annan landsbygd - Om gestaltad livsmiljö på landsbygden* (2020) tar Åkerman upp flera svenska exempel på landsbygdsutvecklingsprojekt. Ett av dessa är Uddebo, en tätort belägen längs vattendraget Asseman, några mil sydost om Borås. I Uddebo fanns fram till 2012 ett väveri som sedan slutet av 1890-talet var den viktigaste arbetsplatsen i orten. Under 1990-talet försämrades dock ekonomin, vilket ledde till att många arbetstillfällen försvann och samhället avfolkades (Åkerman 2020).

Trots detta lockade låga huspriser och tomma fastigheter en ny våg av inflyttning och efter att landskapsarkitekten Liv Sonntag, tillsammans med sin partner Kalle Magnusson, köpte det gamla väveriet 2016 har orten utvecklats till ett växande samhälle med ett aktivt förenings- och näringsliv (ibid.). Idag fungerar det gamla väveriet som en kreativ samlingsplats där ett tiotal aktörer hyr in sig och bedriver olika verksamheter inom exempelvis matproduktion, musik och programmering. I fastigheten finns även ett bageri och möteslokal. Intill Väveriet har föreningen Småhusbyn initierat ett självbyggeriprojekt som omfattar åtta småhus, klassade som fritidshus, kombinerade med ett större gemensamhetshus. För att möjliggöra den fortsatta utvecklingen togs en gemensam detaljplan fram i samarbete med Väveriet. Den nya detaljplanen och strukturplanen syftar till att skapa en hållbar och välplanerad framtida bebyggelse och omgivning för området (ibid.). Rent organisatoriskt har utvecklingen drivits av privata aktörer och ideella krafter, i dialog med kommunens bygglovsenhet. Åkerman (2020) konstaterar slutligen att verksamheterna i Väveriet och Småhusbyn har lett till andra självorganiserade initiativ i Uddebo: bland annat kooperativ förskola, bybastu, bilpool och samodling, samt evenemang som konstprojekt och festivaler.

Ett annat exempel som beskrivs av både Åkerman (2020) och Hagelberg et al. (2022) är tätorten Röstånga, i Svalövs kommun i Skåne, där engagerade invånare 2009 gick samman för att tillsammans hitta teman och samarbetsformer för att utveckla orten. Detta resulterade i bildandet av olika utvecklingsgrupper inom bland annat boende, natur, kultur och näringsliv. För att formalisera och strukturera processen bildades den ideella föreningen "Röstånga Tillsammans". I maj 2011 tog föreningen nästa steg och bildade med egna medel aktiebolaget Röstånga Utvecklings AB (RUAB) (Åkerman 2020). Aktiebolagets grundsyn är att alla investeringar hänger ihop, påverkar och bidrar till utveckling. Därför ska alla verksamheter som startas inom bolaget vara lönsamma och komma bygden och aktieägarna tillgodo. Huvuddelen av bolaget ägs av föreningen Röstånga Tillsammans. Resten delas mellan cirka 400 andra aktieägare som utgörs av privatpersoner, företag och föreningar (ibid.). År 2020 vidareutvecklade Röstånga Tillsammans idén om R:ekobyn, ett cirkulärt flerfamiljsboende för 30 hushåll med fokus på hållbart

Trots ett gott samarbete med kommunen stötte projektet på utmaningar, särskilt från länsstyrelsen, och påverkades även av personalomsättning och brist på politiskt stöd (Hagelberg et al. 2022). I dagsläget har detaljplanen för R:ekobyn vunnit laga kraft, även om byggnationen ännu inte har påbörjats (Sunesson 2023).

Åkerman (2020) lyfter även fram Kvarnvik, en småort i Åtvidabergs kommun, några mil söder om Norrköping, som ett exempel på hur lokala utvecklingsprojekt kan omvandla en plats till ett levande samhälle. Kvarnvik ligger i en skogsrik region med flera vattendrag och sågverk, där skogs- och jordbruket utgör de dominerande näringarna. Åkerman (2020) betonar vikten av lokalt inflytande i kommunal planering och beskriver hur Åtvidabergs kommun har arbetat för att stärka sina mindre orter. Åtvidaberg är en liten kommun bestående av en centralort och flera mindre samhällen, där de mest perifera tidigare inte har prioriterats som utvecklingsområden. För att ändra på detta initierades dialogprojektet Byns DNA av kommunens tjänstepersoner. Som en del av arbetet med Åtvidabergs kommuns översiktsplan 2011 besökte kommunanställda de fyra byarna Kvarnvik, Falerum, Grebo och Björsäter. Under ett års tid samlade de in synpunkter och lokala behov genom regelbundna möten med lokalbefolkningen. Resultatet blev bland annat att strategiska grupper bildades i byarna för att identifiera orternas styrkor och prioriterade utvecklingsområden. Samtidigt utarbetades flera separata lokala utvecklingsplaner med stöd av organisationen Hela Sverige ska leva (ibid.). I Kvarnvik har dessa insatser lett till konkreta resultat och idag finns en lanthandel och en bygdegård som fungerar som byns centrala mötesplatser. Dessutom har flera andra viktiga samlingsplatser etablerats, såsom Kvarnviks festplats, en allaktivitetshall, en multi-idrottsarena och en badplats. Åkerman (2020) förklarar att dessa förbättringar har ökat intresset för att bosätta sig i området, och en ny detaljplan som omfattar 14 nya parhus har redan genomförts.

2.4 Civilsamhällets roll i landsbygdsutveckling

Utifrån de ovan nämnda exemplen går det att konstatera att civilsamhället bär på en viktig roll när det kommer till att föreslå och realisera olika projekt på landsbygder. Lokalt inflytande i kommunal planering och bottom-up-strategier har visat sig vara framgångsrika tillvägagångssätt. I kommande del tittar jag lite närmare på litteratur som fördjupar sig i civilsamhällets roll i samhällsplaneringen för landsbygdsområden.

Författaren och journalisten Po Tidholm gav 2017 ut boken Läget i landet: 89 tankar om periferier, politik och varför landsbygdsfrågan är viktigare än du tror. Där beskriver han den svenska regionalpolitikens historia och belyser den långsamma förskjutning som, enligt honom, har riktat politikens fokus mot städerna, samtidigt som de svenska landsbygderna har lämnats politiskt åsidosatta. Tidholm för en tankeväckande diskussion som fungerar som en bra introduktion till civilsamhällets roll i landsbygdsutveckling. Han lyfter fram hur globaliseringen av näringslivet, urbaniseringen av kulturen och en centralstat som alltmer fokuserar på städernas tillväxt har bidragit till att landsbygderna hamnat i skymundan. Tidholm (2017) betonar att det på många sätt kan ses som en form av motståndshandling att välja att bo kvar på landsbygden, skapa mening och bygga ett liv där. Han påpekar att detta ofta blir nödvändigt eftersom det omgivande samhället sviker, vilket tvingar människor att mobilisera och själva utföra de uppgifter som det offentliga hanterar i tätare befolkade områden. Han menar dock att det inte bör ses som en självklarhet eller något eftersträvänsvärt eftersom detta arbete inte förändrar den strukturella obalansen mellan stad och land. Alla byar har dessutom inte samma förutsättningar att mobilisera eller skapa nya möjligheter. Enligt Tidholm (2017) är en omfattande skattereform, där kommunernas intäkter baseras på produktionen inom kommunen snarare än den totala lönevolymen, det enda som på allvar kan göra skillnad för att balansera förhållandet mellan städer och landsbygder.

Åkerman (2020) delar liknande tankar som Tidholm (2017) om hur centralisering och globalisering har lett till att många offentliga servicefunktioner och verksamheter på landsbygden har försvunnit, vilket i sin tur har gett självorganiserade initiativ och föreningslivet en allt viktigare roll.

Precis som Tidholm menar Åkerman att initiativ av dessa slag ofta uppstår som en reaktion mot en orättvis fördelning av resurser eller makt. Genom att gemensamt skapa lösningar på strukturella problem som rör samhällsservice, demokrati och delaktighet, visar människor att det är möjligt att åstadkomma stora förändringar med gemensamma krafter. Åkerman (2020) betonar också att kommunerna har en betydande roll i detta sammanhang. Genom sitt planmonopol kan kommunerna sätta upp tydliga riktlinjer för vad som ska byggas, vem som får bygga och hur byggnationen ska utformas. De har även möjlighet att påverka utvecklingen genom att välja vilka aktörer som får köpa eller arrendera kommunal mark. På så sätt har kommunerna viktiga verktyg för att lyfta landsbygdsperspektivet och inkludera lokala utvecklingsgrupper i arbetet med strategiska dokument. Genom bostadsförsörjningsplaner och markanvisningar kan kommunerna dessutom skapa utrymme för nya aktörer och lokala initiativ. Åkerman (2020) menar att civilsamhällets innovationer behöver uppmärksammas och tas tillvara av tjänstepersoner, politiker och forskare. Dessa idéer kan sedan skalas upp till regionala och nationella modeller, vilket gör det möjligt att omsätta utvecklingspolitiska mål till konkreta åtgärder som når ut till medborgare, oavsett bostadsort eller resurser.

Några andra som lyfter civilsamhällets roll är kulturgeografen Ulla Herlitz, som tillsammans med arkitekten Hans Arén har tagit fram skriften Den första samhällsnivån (2017). Där presenterar de en modell som visar hur lokalsamhällen genom samverkan kan organisera sin handlingskraft och sitt utvecklingsarbete på ett långsiktigt och hållbart sätt. Enligt Herlitz och Arén (2017) har invånarna i dagens storkommuner begränsade möjligheter att påverka beslut som rör deras närmiljö. Därför krävs ett nytänkande där civilsamhället, näringslivet och det offentliga hittar nya former för samarbete. De betonar att många människor vill bidra konkret till förändring och omställning mot ett hållbart samhälle och att detta engagemang ofta startar på lokal nivå - utanför människors privata bostäder i byar, stadsdelar eller andra små samhällen - en nivå som de kallar "den första samhällsnivån". För att underlätta detta behövs legitima och demokratiska strukturer som ger invånarna tydliga och välorganiserade möjligheter att påverka samhällsutvecklingen.

Herlitz och Arén (2017) föreslår en modell där en ny typ av lokalt direktvald nämnd kan förena civilsamhällets arbete med den representativa demokratins strukturer. En sådan nämnd skulle förstärka medborgaransvaret, öka engagemanget och stärka känslan av delaktighet bland invånarna. Modellen bygger på en samverkan mellan ideella, privata och offentliga resurser och tar sin utgångspunkt i redan existerande demokratiska system som kommunala nämnder och lokala organ. Genom att ge invånarna större inflytande över frågor som lokal demokrati, ekonomi och samhällsplanering skapas bättre förutsättningar för kontinuitet och långsiktig framgång i det lokala utvecklingsarbetet (Herlitz & Arén 2017).

Även (Hagelberg et al. 2022) diskuterar civilsamhällets roll när det kommer till landsbygdsplanering. De betonar vikten av att hitta ett samspel mellan den formella planeringen som sker på offentlig nivå och den mer informella som sker på lokal nivå. Hagelberg et al. (2022) menar samtidigt att det inte är helt oproblematiskt att överlåta makten till civilsamhället, eftersom det kan innebära risker för den demokratiska insynen, särskilt när det gäller hur beslut fattas och av vem. De formaliserade planeringsprocesserna på exempelvis kommunal nivå spelar en viktig roll för att säkerställa transparens och möjlighet att utkräva ansvar om något går fel. Hagelberg et al. (2022) menar därför att det per automatik inte blir mer demokratiskt bara för att beslut fattas lokalt. Det kan exempelvis finnas en "rural elit" som tar sig rätten att bestämma vilka frågor som ska prioriteras, vilket riskerar att exkludera andra grupper som saknar tillgång till de lokala plattformarna och arenorna där besluten formas. Att överföra ansvaret från det offentliga till civilsamhället kan enligt Hagelberg et al. (2022) också påverka rättssäkerheten och långsiktigheten negativt. En ytterligare utmaning är rättviseperspektivet: när ansvaret för mindre orter och byar läggs på civilsamhället kan det uppfattas som orättvist, särskilt då invånarna ofta betalar hög kommunalskatt men ändå förväntas lägga ner betydande ideella timmar för att upprätthålla grundläggande service som centralorten tar för givet (ibid.). Utmaningen ligger i att hitta en balans mellan civilsamhällets engagemang och lokala organisering, samt beslutsfattandet och förvaltandet på kommunal nivå. Hagelberg et al. (2022) menar att en lösning kan vara att använda en fördjupad översiktsplan (FÖP) eller en lokal utvecklingsplan (LOU) för att konkretisera och visualisera det arbete som växer fram genom dialogmodeller. Genom att kommunerna integrerar lokala utvecklingsprocesser i formella planeringsverktyg skapas en större robusthet och rättssäkerhet.

2022 publicerades SLU-rapporten Landsbygdersnas och de mindre orternas civilsamhällen, där flera professorer och forskare vid olika institut presenterar texter på temat civilsamhällen i landsbygder. En av de medverkande är professorn Malin Lindberg, som i sin text framhåller att civilsamhället spelar en viktig roll när det kommer till att hitta lösningar på de problem som många landsbygder möter. Lindberg (2022) illustrerar detta genom exempel som lokala servicepunkter och utveckling av turistmål, och lyfter fram civilsamhällets förmåga att påverka opinionen, ge röst åt invånarna och genomföra konkreta insatser. Samtidigt belyser hon civilsamhällets svagheter. Lindberg (2022) menar att civilsamhällets innovationer kan vara kortsiktiga och osäkra eftersom finansiering ofta saknas för att implementera och sprida dem. Dessutom kan samarbeten mellan olika aktörer - som lokalsamhället, företag och det offentliga - försvåras av maktkamper och skillnader i hur de olika aktörerna arbetar och tänker. Det finns också risk att civilsamhället förlorar sin egen riktning och anpassar sig för mycket till andra aktörers krav, eller att fokus läggs för mycket på att ständigt skapa nya lösningar. Detta, menar Lindberg (2022), kan leda till att man bortser från behovet av att förbättra existerande lösningar eller genomföra politiska reformer för att säkra långsiktig välfärd. Lindberg (2022) avslutar med att betona vikten av sektorsöverskridande samverkan för att utveckla hållbara lösningar för landsbygdersnas samhällsutmaningar.

2.5 Summering av teoretisk bakgrund - insikter jag tar med mig till nästa fas

Efter att ha läst och fördjupat mig i litteratur om landsbygdsutveckling, är det några teman och perspektiv som särskilt har fastnat och som känns relevanta och möjliga att tillämpa i arbetet med Östanå och i landsbygdskommunen Östra Göinge. Dessa insikter tar jag med mig både in i analysfasen och i den kommande gestaltningsfasen.

Insikt 1: Rurbana perspektiv och helhetssyn

En viktig insikt är det rurbana synsättet som Björling och Rönnblom (2023) lyfter fram. Landsbygd och stad bör inte ses som motsatser, utan som integrerade delar av ett ekologiskt, socialt och ekonomiskt system (Carlos 2016). Det handlar om att förstå platsen i ett större sammanhang - både geografiskt och funktionellt - där landskapet, infrastrukturen och de naturliga strukturerna samverkar. I fallet Östanå innebär detta att se orten som en del av ett större regionalt nätverk, och hitta kopplingar till exempelvis Helge å. Det rurbana perspektivet öppnar alltså upp för att tänka bredare än enbart den lokala skalan, och se potentialen i hur olika nivåer och platser hänger samman.

Insikt 2: Det finns inga generella lösningar

En annan viktig insikt är att landsbygdsutveckling inte kan byggas på generella mallar eller färdiga lösningar. Varje plats har sina egna förutsättningar, sin unika historia och sina egna människor. Alla de exempel jag har tagit upp skiljer sig åt i både kontext och resultat. Det som fungerar på en plats är inte nödvändigtvis överförbart till en annan. Ett tydligt exempel är det danska fallet som Hagelberg et al. (2022) lyfter fram. Där betonades vikten av att analysera orterna utifrån lokala styrkor och svagheter, för att sedan formulera strategierna. Detta visar hur avgörande det är att analyserna utgår från den specifika kontexten - platsens historia, strukturer och unika förutsättningar.

Insikt 3: Gestaltning är bara en del - organisatoriska arbetet är avgörande

Gestaltning i form av fysiska ingrepp är viktigt, men det är långt ifrån tillräckligt. Flera av de exempel jag har tagit del av, till exempel väveriet i Uddebo (Åkerman 2020) och Vingåkersbygden (Hagelberg et al. 2022), visar att det organisatoriska arbetet på kommunal nivå är avgörande. Det handlar om samverkan, nätverk och möjligheten för engagerade personer att kliva fram och driva processer tillsammans med kommunen. Långsiktig utveckling bygger på människor, inte bara på platser. Att skapa utrymme för lokalt engagemang och nya initiativ är därför avgörande.

Som jag ser det nu behöver utvecklingen i Östanå ske på flera nivåer samtidigt:

- Titta på de större strukturerna. Exempelvis lyfta fram Helge å som en viktig resurs eller koppla an till regionala leder.
- Bevara och synliggöra byggnader och lokal identitet - arbeta med platsens själ.
- Involvera människor och bygga nätverk - skapa utrymme för lokal verksamhet, inte bara turism.
- Sträva efter ekonomisk och social hållbarhet - inte bara tillfälliga satsningar, utan satsningar som kan fungera i det långa loppet.

3.

Analys

I detta kapitel tittar jag närmare på Östanå som småort, med särskilt fokus på det nedlagda industriområdet. Strukturen för analysen är inspirerad av *Lär känna din ort* (Boverket 2006) och av Dahl (2012). Kapitlet inleds med en presentation av Östanå i sitt sammanhang och följs därefter av en genomgång av byns och brukets historia. Jag går sedan vidare till landskapets strukturer, funktioner och folkliv, samt reflektioner från platsbesök som fångar karaktär och atmosfär. Kapitlet avslutas med en sammanfattande analys av Östanås styrkor och svagheter.

3.1 Kontext och demografi

Läge och omgivning

Östanå är en småort belägen i Östra Göinge kommun i nordöstra Skåne, som vuxit fram längs med Helge å. Cirka 500 meter österut ligger småorten Hemmestorp, som fram till 2010 betraktades som en del av Östanå. Under 2010 ändrades dock klassificeringen, då avståndet mellan de två bebyggelserna översteg kravet för att räknas som en gemensam tätort, och Hemmestorp blev därmed en separat småort (SCB 2010). Detta arbete behandlar båda områdena, men kommer i fortsättningen att benämnas som enbart Östanå. Orten omges av tät skog i norr och väster och ett mer öppet hag- och beteslandskap öster- och söderut.

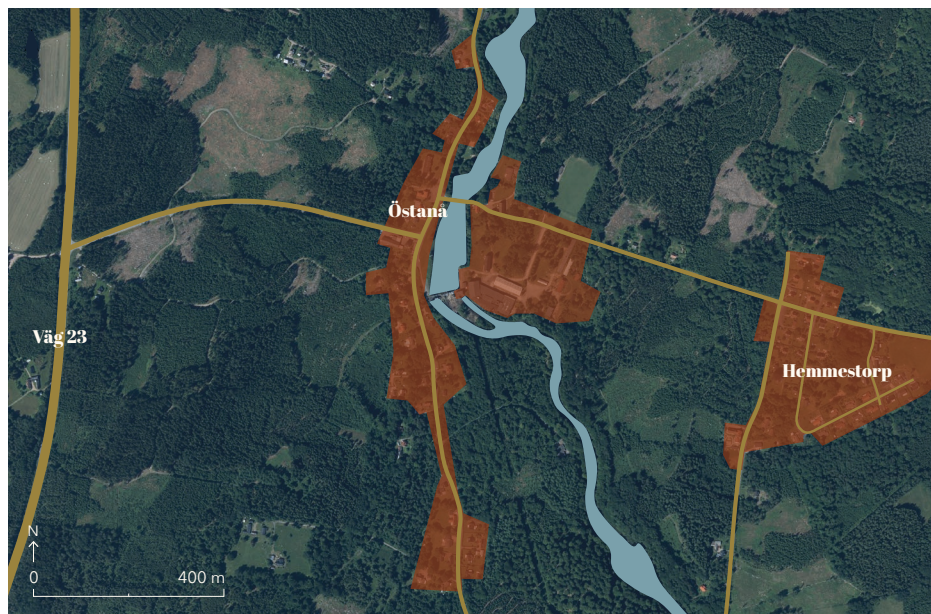

Fig 3. De två småorterna Östanå och Hemmestorp kommer i fortsättningen att benämnas som enbart Östanå.

Drygt 500 meter väster om Östanå löper riksväg 23, som sträcker sig mellan Malmö och Linköping. Närmsta tätort, som också utgör centralorten i Östra Göinge kommun, är Broby som ligger cirka 8 km sydöst om Östanå. Cirka 10 km nordväst om Östanå ligger Osby, som med omkringliggande byar utgör en egen kommun. Hässleholm och Kristianstad är närmaste städer, som ligger cirka 20 minuters respektive 30 minuters bilresa från Östanå. Även Älmhult ligger nära, med cirka 25 minuters bilresa från Östanå. Östanå och Östra Göinge kommun är alltså belägna i gränslandet mellan Skåne, Blekinge och Småland.

Befolkning

Östanå har idag cirka 160 invånare (SCB 2024a), vilket kan jämföras med de omkring 14 000 invånare som bor i hela Östra Göinge kommun (SCB 2024b). Östanå är alltså en väldigt liten ort, som efter att ha förlorat sin roll som tätort 2010, har fortsatt att minska i folkmängd. Även Östra Göinge kommun som helhet har de senaste åren genomgått en nedgång i folkmängd (SCB 2024b). För att sätta utvecklingen i perspektiv kan vi titta på siffror från 1995, då Östanå hade cirka 300 invånare (SCB 2023). Det innebär att befolkningen nästan har halverats på 30 år. När det kommer till åldersfördelning i Östanå, kan vi se att 17% av invånarna är mellan 0-19 år, 50% är mellan 20-64 år och 33% över 65 år (SCB 2024a).

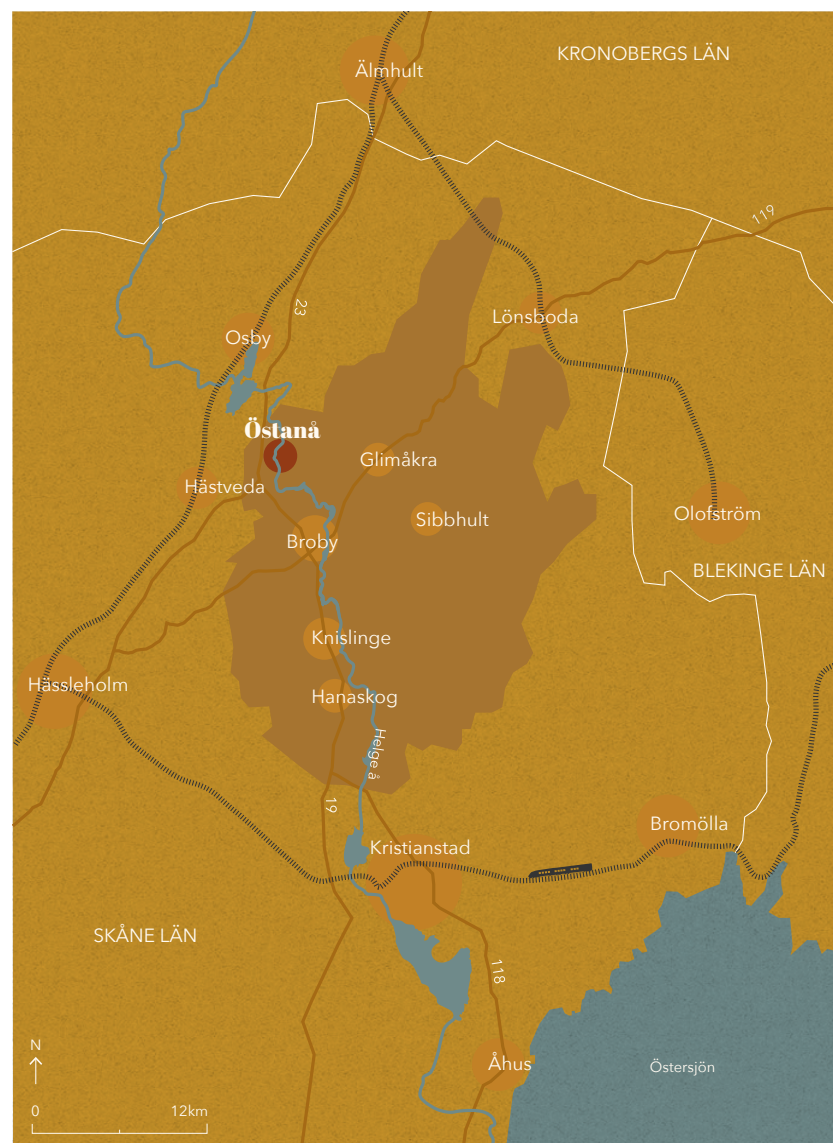

Fig 4. Östanås läge i nordöstra Skåne. Tågtrafiken går utanför Östra Göinge kommuns gränser. Både Kronobergs och Blekinge län ligger nära.

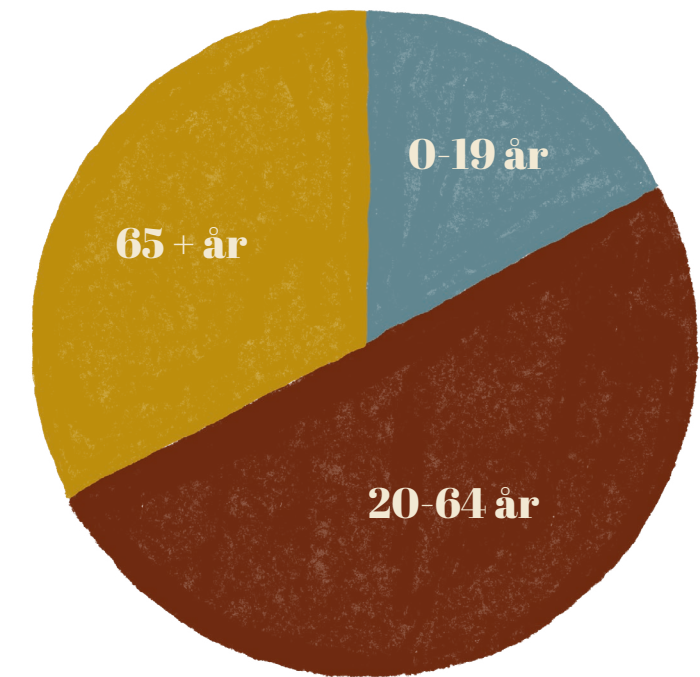

Fig 5. Åldersfördelning i Östanå under 2024.

Pendling

Sedan 2013 finns ingen kollektivtrafik ansluten till Östanå, så invånarna är beroende av bil för att ta sig till och från arbeten och service. Skolbuss för grundskoleelever finns dock. Det finns ingen statistik tillgänglig för in- och utpendling för en så liten ort som Östanå, men tittar vi på statistik som gäller för hela Östra Göinge kommun går det att konstatera att utpendlingen från kommunen är betydligt mycket högre än inpendlingen till kommunen. År 2021 hade Östra Göinge flest inpendlare från Kristianstad (728), följt av Hässleholm (310), Osby (276) och Bromölla (37). När det gäller utpendling gick de flesta från Östra Göinge till Kristianstad (1 547), Hässleholm (623), Osby (400) och Älmhult (164) (Region Skåne 2024).

Slutsatser:

- Östanå har ett bra geografiskt läge med närhet till Hässleholm, Kristianstad och Älmhult
- Östanå är en mycket liten ort som de senaste åren minskat i folkmängd
- Den yrkesverksamma gruppen, alltså invånare mellan 20-64 år, utgör hälften av i Östanås invånare.
- Kollektivtrafikförbindelser saknas

3.2 Historia

Östanå är en plats rik på historia, där industrin och tillhörande verksamheter alltid har varit navet som orten kretsat kring. I stora drag går det att dela in ortens utveckling i tre olika epoker/ delar: 1800-talet: småskalig industri; 1900-talet: industrins storhetstid; och 2000-talet: livet efter industrin. I kommande del går jag i kronologisk ordning igenom utvecklingen i Östanå och lyfter fram viktiga händelser och milstolpar som format orten genom tiderna.

Läget vid ån

Historien om Östanå, som ursprungligen kallades Möllarp, är starkt knuten till dess läge vid Helge å. I anslutning till ån har en fornlämning, i form av en bytomt med anor från 1365, hittats (Riksantikvarieämbetet 2018), vilket vittnar om långvarig mänsklig närvaro i området. Under 1600-talet användes vattenfallen i ån för olika typer av verksamheter och vid Möllarp fanns en kvarn (Johnsson 1919). År 1781 uppfördes ett stenhus cirka 20 meter från ån, vilket fungerade som spannmålsmagasin för Wanås Gods (Runfors 2004). 1797 anlades Östanå pappersbruk, efter att den tidigare ägaren av Klippans pappersbruk, Friherre Joachim Staël von Holstein, bosatt sig vid den närliggande herrgården Bassarp (ibid.).

Fig 6. Utsnitt från Geografisk karta Skåne län 1717. Här benämns Östanå som Möllarp.

1800-talet – småskalig industri

År 1813 drevs bruket av fyra arbetare. Ludvig Littorin köpte bruket år 1851 och då bestod verksamheten av en liten stenbyggnad med halmtak, där ett vattenhjul i ån utgjorde brukets drivkraft (Ekman 1965). Under början av 1860-talet genomgick bruket en omfattande ombyggnad. Dambyggnader restes i ån, och nya vägar och broar anlades. År 1861 färdigställdes det stora korsvirkeshuset, som kom att användas som boningshus samt som magasin och torkrum (Johnsson 1919). Stenhuset, som tidigare använts som magasin av Wanås Gods, omvandlades till arbetarbostad och stod färdigt 1862 (Runfors 2004).

År 1864 arbetade 25 personer vid bruket (Johnsson 1919), och samma år invigdes Möllarps skola (Runfors 2004). I Johan Ekmans bok från 1965 finns också en beskrivning av hur grönstrukturerna mellan byggnaderna kunde fungera:

Även vid Östanå fanns ett nöjesfält. Det var pappersbacken mellan Stenhuset och Korsvirkeshuset. Där fanns på den tiden en stor hall (sten), på vilken ungarna plägade åka skinnkälke. Här lekte barnen, och där uppfördes enkla teaterstycken. Platsen var även omtyckt som utflyktsmål, ty dit gick man för att dricka kaffe med dopp och gök (Ekman 1965:14).

Utanför Stenhuset fanns vid denna tid också en stor bok, som på många sätt fungerade som en viktig mötesplats för Östanås invånare och brukets anställda. Det blir tydligt bland annat genom detta citat som finns med i Ekmans bok:

Varje midsommar bjöd A.B Lagerblad sina anställda på fest, och denna började med en myckenhet dricka bryggdes innan midsommar. Utanför Stenhuset, under boken, dukades ett stort bord, som såg rätt ståtligt ut, med kaffekoppar, kakor och dylikt. Klockan 4 skulle alla samlas vid bruket vid ingången till valsarna och sedan marscherade man under musik till Stenhuset (Ekman 1965:15).

Fig 8.

Barkningsavdelningen vid sliperiet på fabriken omkring år 1900.

Fig 7. Stenhuset med boken framför någon gång under 1900-talet.

År 1872 köptes Östanå bruk av det danska etatsrådet Moritz Hageman, som samma år lät uppföra ett träsliperi för tillverkning av trämassa (Johnsson 1919). År 1880 började bruket även producera kimrök. Fyra år senare, 1884, avled Moritz Hageman och begravdes i ett mausoleum invid bruket. Detta ledde till ett ägarbyte 1885, då bruket övergick till ett bolag bestående av de tre köpmännen V. Gerdts, V.B Nielsen och Theodor Möller. Bolaget beslutade att genomföra omfattande ombyggnad och omvandla hela bruket till ett sliperi (ibid). År 1886 sysselsatte bruket 26 arbetare, och dess verksamhet fokuserade uteslutande på trämassetillverkning (Ekman 1965). Drygt ett decennium senare, år 1899, hade arbetsstyrkan vuxit till cirka 75 personer. I Börje Runfors bok ges följande beskrivning av arbetarna vid denna tid:

Ungefär 75 arbetare är sysselsatta vid fabriken, utom de, som innehar tillfärlighetsarbeten. De flesta arbetarna är sen lång tid tillbaka bosatta i närheten, samt utmärker sig för nykterhet och ordentlighet (Runfors 2004:45-46).

1900-talet – industrins storhetstid

År 1904 inleddes en ny epok i Östanå, när pappersmästaren Olof Naucér anställdes av bolaget och en modern pappersfabrik uppfördes (Johnsson 1919). Produktionen utökades från att enbart omfatta trämassa till att även omvandla den till olika typer av papper, såsom tidnings-, tapet- och etikettpapper. En stor del av produktionen exporterades till Kina, Indien och Sydamerika. Strax efter ombyggnaden anlades järnvägen Hästveda-Karpalund, och bruket fick en egen station norr om Glimminge. Detta underlättade transporterna, som inte längre behövde gå hela vägen till Hästveda (ibid.). Samtidigt fick Östanå ett stort tillskott av nya invånare från olika delar av landet, vilket bidrog till tillväxt och utveckling i orten (Runfors 2004).

Fig 9. Personal på Östanå Pappersbruk 1904-05 när första pappersmaskinen hade byggts.

År 1905 fanns en Godtemplarförening som hade sitt möteslokal cirka en kilometer norr om bruket (Ekman 1965). Året därpå, 1906, bildades en musikkår vid bruket, som höll sina övningar och uppträdanden i pappersalen (ibid.). Några år senare, 1910, öppnades Östanås första affär - Östanå Handelsförening Upa (Runfors 2004).

År 1914 bröt första världskriget ut, vilket ledde till svårigheter för bruket att både exportera och importera. Samtidigt ökade kravet på högre löner, vilket ytterligare försämrade bolagets ekonomi. Trots detta beslutade bolaget att bygga en tre kilometer lång smalspårig järnväg mellan bruket och Glimminge. År 1917 avgick det första tågsättet från Östanå till Glimminge (Ekman 1965).

Fig 10. Den smalspåriga järnvägen anlades.

1924 beslutades det att bygga ett kraftverk i Helge å, vid Denningarum, och på så sätt kunde hela fallsträckan från Bonnarp till Östanå nyttjas till turbinerna som höll igång fabriken (Ekman 1965).

Fig 11. Östanå runt 1920. Här syns korsvirkeshuset med dess vinkelbyggnad och Helge å i framkant.

1929 bildades en fackförening på bruket, som krävde förhöjda löner. Som följd förklarades en blockad och arbetet vid såväl kanal, kraftverk och pappersbruk nedlades i mars 1929. I november samma år slöts ett avtal mellan arbetarna och bolaget, och verksamheterna kunde köra igång igen efter strejken (Ekman 1965). 1936 skedde ytterligare ett ägarbyte, då Johan Ekman tillträdde som disponent och VD för bolaget. Samma år togs kraftverket i Denningarum i bruk (ibid.).

1939, när andra världskriget bröt ut, stoppades all leverans till utomeuropeisk marknad och det blev svårt att få ruljans på ekonomin. Som en följd såldes bolaget år 1942 till det nybildade företaget AB Åkerlund och Rausing (Ekman 1965).

Efter att Åkerlund och Rausing övertagit bruket skedde en del förändringar. 1944 sågs transportsträckorna om, och den smalspåriga järnvägen Östan-Glimminge ersattes med en normalspårig anläggning. 1945 hade också ett nytt kraftverk i Östanåforsen tagits i bruk (Ekman 1965). 1946 började Åkerlund och Rausing traditionen att fira in Valborg med fyrverkerier. Fyrverkeriet arrangerades av Östanå frivilliga brandkår. 1947 skedde nästa stora förändring i Östanå: bolaget hade köpt in gården Hemmestorp, några hundra meter öster om bruket, och beslutade att skänka alla arbetare som önskade att bygga egna hem fri tomt. Åren efter växte ett egnahemsområde fram, som till en början bestod av 17 fastigheter (Runfors 2004).

Fig 12. Egnahemsområdet under 1950-talet.

Under Åkerlund och Rausing's tid rustades även Korsvirkeshuset och Idrottspaviljongen upp, och Stenhuset gick från att vara arbetarbostad till att bli samlingspunkt för invånarna. I bottenvåningen av Stenhuset byggdes bibliotek och studierum, och på andra våningen färdigställdes en stor samlingslokal där teater, föredrag, konserter och gudstjänster kunde hållas (Runfors 2004). Salen användes även för filmvisning och Runfors beskriver följande i sin bok: "flera gånger har vi hört att man åkte till romantiska Östanå för att gå på bio (Runfors 2004: 106).

I Runfors bok återges också en transkriberad intervju som ger en intressant inblick i hur invånarna såg på Östanå och dess omgivning. Redan då framträdde en uppdelning mellan stad

och landsbygd, vilket är intressant att belysa. Intervjun från 1957 spelades in på bandspelare av Ragnar Zedig, som var anställd på bruket. Han intervjuar Carl A. Martinsson, en annan brukssanställd, och samtalet berör bland annat deras syn på ungdomar och samtidens förändringar:

Vad tycker du om nutidens ungdomar?" - Ja, nutidens ungdomar? Det är lite svårt att yttra sig om, när man bor på en så lugn och sansad plats som Östanå Bruk, och inte har att tillgå något utan tidningarna och läsa hur det går till i städerna, och det kan ju inte jämföras. Nu ändras ju tiderna så blir ju lite svårt att göra jämförelser, men en sak som är säker, det är det, att ungdomen hitte nog inte på så mycket tråkigare saker förr, som t.ex. vad de gör nu (Runfors 2004:110-111).

År 1960 uppfördes ytterligare tio egnahem i Hemmestorp, och 1961 hade bruket hela 160 anställda, vilket tydligt speglar Östanås tillväxt och utveckling under denna tid (Runfors 2004). År 1966 genomgick bruket ännu ett ägarbyte när Klippankoncernen tog över verksamheten. Två år senare, 1968, började planer smidas för att bygga en kyrka i Östanå. Dessa planer förverkligades dock aldrig. I stället köpte den svenskkyrkliga församlingen den nästan nybyggda disponentvillan intill Stenhuset. Fastigheten tillträdde 1973 och användes fram till 2003 som församlingshem (Runfors 2004). Församlingshemmet blev en viktig mötesplats för byborna. Här hölls bland annat kyrkans barntimmar och julottor, och lokalen kunde också hyras ut för fester.

År 1973 bildades Östanå Byalag, vilket blev ett viktigt steg för att stärka gemenskapen och skapa en samlad röst för byn. I Runfors bok beskrivs det så här:

Östanå Byalag bildades 1973 av några entusiaster på bruket, som vid ett flertalet tillfällen märkt, att Broby Kommun mest tänkte på sig själv, det vill säga centralorten Broby. Man kände sig lite åsidosatt och behövde en röst som kunde göra sig hörd, och som hade lite tyngd bakom sig (Runfors 2004: 113).

Byalaget fungerade därefter som ett språkrör för bygden i olika frågor och tog initiativ till en rad gemensamma aktiviteter. Bland annat organiserades vårstädningar,

tips-och bonusrundor och i Stenhuset anordnades folkdans och möten som ofta arrangerade många av Östanås invånare (Runfors 2004).

År 1976 skedde ännu ett ägarbyte när Södra Skogsägarna tog över bruket. Vid denna tid hade bruket 190 anställda (Runfors 2004). Kort efter övertagandet började dock ekonomiska problem att uppstå, och snart uppstod diskussioner om att lägga ner verksamheten (ibid). I Runfors bok framkommer även följande:

Det var inte bara i Östanå man hade problem. Vid samma tid talades det också om Broby Industrier. Rykten gick om nedläggning av pappersbruket i Broby också. 300 arbetslösa i Östra Göinge på en befolkning av ca 15.000 personer. Man talade om att arbetslösheten i kommunen var i full klass med norrländska glesbygdskommuner (Runfors 2004:256).

Även dåvarande kommunalrådet i Östra Göinge, Edvin Ericsson, uttalade sig om situationen och betonade behovet av statligt stöd:

Staten måste gå in och antingen förlänga livet för industrierna eller hjälpa till med ersättningsindustri. Det går inte att sitta med armarna i kors och bevittna avrättningen av Östanå, där inte endast bruket utan hela samhället med Konsumbutiken, Skolan och Bensinmacken är i farozonen (Runfors 2004:266).

1979 besökte dåvarande statsminister Olof Palme bruket och yttrade orden:

Något allvarligt kommer att hända i Sverige och Östra Göinge hör till de mest drabbade kommunerna, men situationen finns runt om i landet. Överallt frågar sig människorna: vad händer i min bygd, min bransch, mitt företag, mitt jobb? (Runfors 2004:269).

Fig 13. Olof Palme besökte Östanå 1979.

År 1980 kom det definitiva beskedet att bruket skulle läggas ner. I augusti 1981 stoppades den sista maskinen, och en blomsterkrans med orden "Vila i frid" hängdes på pappersmaskinen (Runfors 2004). Kort därefter, i oktober samma år, bildades en alternativ sysselsättningsgrupp med uppdrag att hitta idéer för ny verksamhet i Östanå. Samma år revs järnvägsbron och Sydkraft inledde en utbyggnad av Östanå kraftstation (ibid).

Den alternativa sysselsättningsgruppen kom med idén att börja tillverka äggkartonger. År 1983 blev detta verklighet när Östanå Bruk Förpacknings AB övertog brukets alla byggnader, och beslut fattades att leasa in alla nödvändiga maskiner (ibid.). Verksamheten varade dock inte länge. I juli 1984 gick företaget i konkurs. Året därpå tog investmentbolaget Curo över lokalerna och äggkartongproduktionen kunde fortsätta. Produktionen pågick fram till juli 1987, innan även detta företag gick i konkurs (ibid.).

Fig 14. Vyn i Östanå under 1980-talet när äggkartongproduktionen var igång.

I brukets gamla verkstad grundade Erik Forsberg 1988 Östanå Mekaniska Verkstad, vilket gav tre före detta Curo-anställda arbete (ibid.). Samma år markerade en ny vändpunkt då Lars Nord blev ägare till all mark och alla lokaler som tillhörde bruket. Med stora visioner för verksamhetens framtid hade Nord planer på att omvandla Korsvikhuset till ett turisthem. I Runfors (2004) bok beskrivs hans idéer:

Här fanns alla möjligheter. Tennisbanan på tomten, vandringsleder, fiske, båtar och cyklar att hyra, golfbana och ridstall i närheten, liksom badmöjligheter i sjöar med rent vatten. Brukets panncentral med glasvägg kunde enligt Lars bli en bra ateljé för traktens konstnärer... Lars var inte heller främmande för att bygga en scen vid Helgeåstranden och låta bygdemusiker framträda. Och enligt Lars är Byalaget intresserade av att inrätta ett museum i något av Brukets hus (Runfors 2004: 294).

I november 1989 ändrades dock planerna på turisthem, när ett 20-tal flyktingar inkvarterades i korsvirkeshuset (Runfors 2004).

År 1997 inträffade nästa milstolpe när Lars Nord startade ett skidcentrum på pappersbruksområdet. En 2,5 kilometer lång konstsnöbana med tillhörande elljusspår anlades, vilket lade grunden för en helt ny aktivitet i området. Under denna tid hyrdes även flera byggnader på bruksområdet ut till försvarsmakten (ibid.).

Mot slutet av 1990-talet tog även Byalaget över Stenhuset och genomförde en omfattande renovering. I de tidigare biblioteksrummen, där syföreningen Nytt och Nöje tidigare hållit till, hyrdes ut till nyetablerade företagare. En ny entreprenörsanda växte fram i Östanå, och tre företag öppnade kontor i Stenhuset: Mentor i Kristianstad AB, Al-produkter och Zanda Takpannor AB (ibid.)

2000-talet -livet efter industrin

Vid millennieskiftet stod Östanå inför en ny era - en framtid utan industri - präglad av både nedrustning och upprustning, samtidigt som nya former av verksamheter började ta form. År 2000 stängde Konsumbutiken sina dörrar för gott.

Butiken, som några år tidigare hade gått i konkurs, lyckades trots ekonomiska svårigheter hålla sig vid liv en tid, men till slut blev stängningen oundviklig (Runfors 2004).

Vid samma tid började företaget Zenit hyra in sig i korsvirkeshuset, där de drev ett rehabiliteringshem som blev efterfrågat av många (Lindell 2003). År 2002 beslutade kyrkofullmäktige att sälja församlingshemmet, beläget i den gamla disponentvillan.

Året därpå köptes villan av privatpersoner som hade en tydlig vision: att skapa en verksamhet med övernattningsmat, konferenser och kyrkliga aktiviteter (Runfors 2004) och 2004 öppnades Bruksvillan Bed & Breakfast (Bengtsson 2004).

Samma år drabbades dock Östanå av ett nytt nederlag när Möllarps skola såldes och all skolverksamhet i byn lades ned (Grunnon 2004a). Förskoleverksamheten fick dock fortsätta i samma byggnad (Grunnon 2004b).

Sommaren 2004 arrangerade ett danskt konstnärspår, bosatta i Östanå, en konstutställning i en av brukets gamla lokaler. Utställningen hade tidigare visats i Köpenhamn, där den lockade omkring 50 000 besökare. När den kom till Östanå drog den nästan 1 000 besökare (Lindell 2004).

2006 köptes korsvirkeshuset av ett danskt bolag, två år efter att Zenit lämnat sin verksamhet där. Bolaget påbörjade en omfattande renovering av fastigheten, tillsammans med det danska konstnärsparet som projektledare (Alfredsson 2006). År 2008 stod arbetet klart, och huset öppnades för att ta emot sina första hotell- och konferensgäster (Kristianstadsbladet 2008).

I december 2013, efter en linjeomläggning av regionbussarna, stod Östanå nu helt utan busstrafik. Östanåborna försökte på olika sätt, bland annat genom att lämna in protestlistor och demonstrera utanför kommunhuset, att få tillbaka busstrafiken - men beslutet gick inte att ändra (Ståhl 2015).

Våren 2016 gick företaget som drev pappersbruket samt dess hotell- och konferensverksamhet i konkurs (Ståhl 2016). Några månader senare köpte Östra Göinge kommun hotell- och konferensanläggningen (Lindell 2016). Året därpå tog det lokala storföretaget Sibbhultsverken över anläggningen (Carlsson 2017) och drev verksamheten fram till 2019, då möbelföretaget Feel Free Design övertog lokalerna och blev de nya ägarna (Rutberg & Lindell 2019).

År 2020 blev Möllarps förskola den första i Östra Göinge att certifieras med Grön Flagg - ett pedagogiskt verktyg för att integrera hållbar utveckling i den dagliga verksamheten (Liljedahl 2020). Samma år spelade fotbollslaget Östanå Bruk IF, som funnits sedan 1910 (Runfors 2009), sin sista match (Paulsson 2020).

I början av 2021 skickade fastighetsägaren till Pappersbruket och Feel Free Design in en begäran om planbesked för att utveckla den befintliga verksamheten, möjliggöra avstyckning av fastigheten och utreda förutsättningarna för bostadsbebyggelse - och därmed upprätta en detaljplan (Liljedahl 2021).

Året därpå valde dock fastighetsägaren att avbryta det pågående planarbetet, och detaljplaneärendet avskrevs (Östra Göinge kommun 2022b).

Samtidigt skedde en avstyckning av fastigheten, och sommaren 2021 lades Korsvirkeshuset, med tillhörande skogsfastighet och lagerlokaler, ut till försäljning (Lindell 2021). Under 2021 arbetade även Östra Göinge kommun med att ta fram en samrådshandling på LIS-plan (landsbygdsutveckling i strandnära läge) där Östanå och pappersbruksområdet fanns med som ett utvecklingsområde. Förslaget kritiserades dock av länsstyrelsen (Östra Göinge kommun 2021a).

Sommaren 2023 lades Korsvirkeshuset och skogsfastigheten med tillhörande lagerlokaler ut till försäljning igen - denna gång som två separata fastigheter. Under hösten 2023 köptes lagerlokalerna och skogen av privatpersoner, med syfte att bruka skogen. Det dröjde dock till december 2024 innan korsvirkeshuset fick nya ägare.

Hösten 2024 kom ytterligare ett nederlag för Östanå, när Östra Göinge kommun beslutade att lägga ner Möllarps förskola till kommande läsår (Liljedahl 2024). I januari 2025 bildade fyra av de anställda pedagogerna ett bolag för att driva naturförskolan vidare i privat regi (Lindell 2025). Med motiveringen att ekonomin ansågs vara för osäker röstade dock politikerna i kommunstyrelsen nej till att låta friförskolan starta (Liljedahl 2025a).

Sommaren 2025 presenterade de nya ägarna till Korsvirkeshuset ett förslag, framtaget av en arkitektfirma, om att uppföra upp till 30 bostäder intill pappersbruket. Planen omfattar fyra villor och 20-24 lägenheter som ska vara belägna på den så kallade Pappersbacken nordöst om Korsvirkeshuset (Liljedahl 2025b).

Sammanfattning

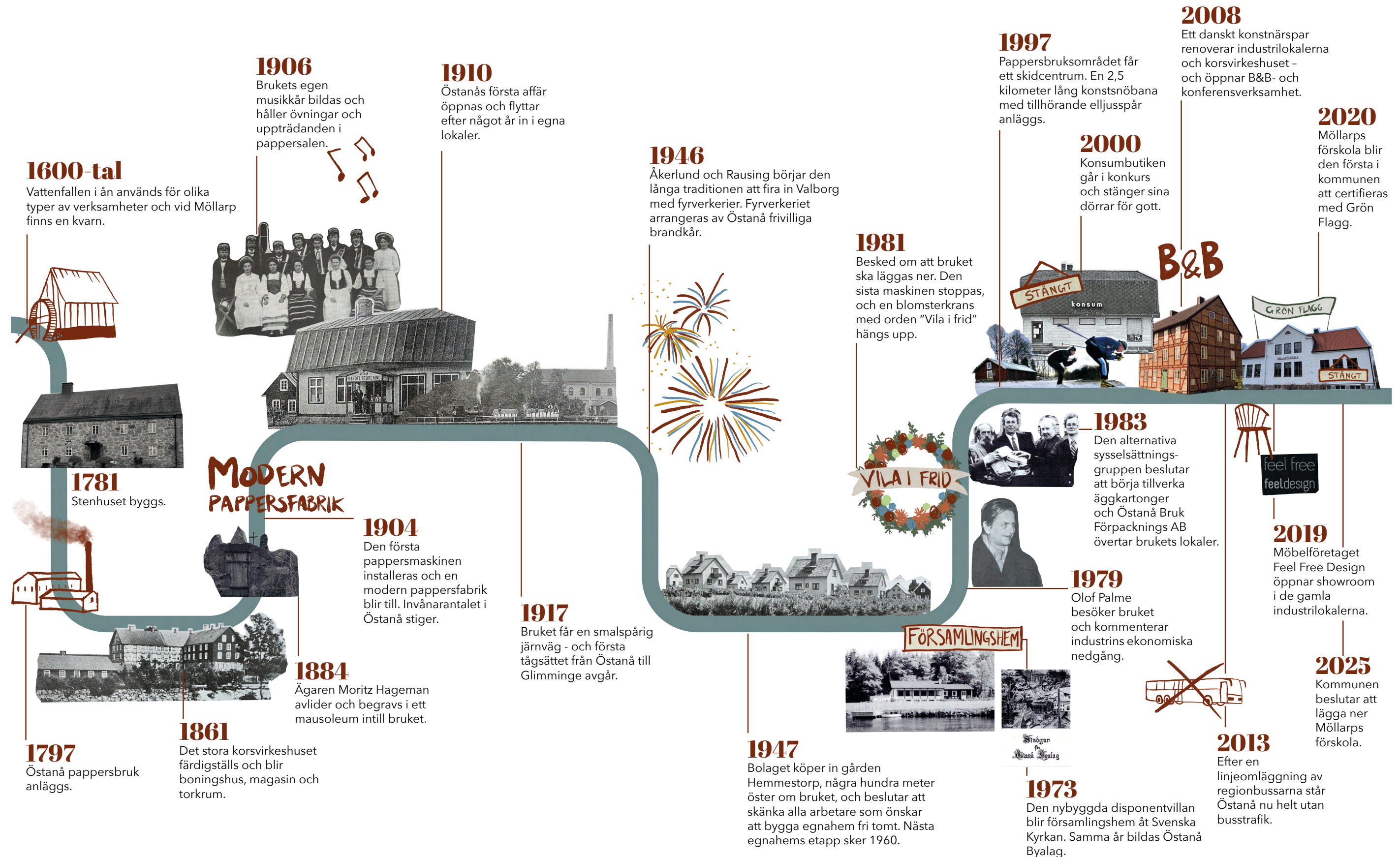

Fig 15.

Pappersbruksområdet – historiska byggnader

Efter att ha fördjupat mig i historien av både pappersbruket och Östanås utveckling som ort vill jag nu närma mig platsen mer konkret genom att studera bruksområdet och de funktioner som de olika byggnaderna hade. Det är också detta område som kommer att stå i fokus i gestaltningsdelen.

Med hjälp av ett ortofoto från 1975 – en tidpunkt som markerar pappersbrukets storhetstid – blir det möjligt att förstå hur området var organiserat och vilka byggnader som hade centrala funktioner. På fotot är den bebyggelse som markerats i rött fortfarande bevarad idag och utgör viktiga spår av brukets epok. Förutom byggnaderna syns även industrijärnvägen (markerat med svart) som vid denna tid löpte genom bruksområdet. Järnvägen korsade ån via en bro och band samman de olika delarna av bruksmiljön, vilket tydligt visar hur infrastrukturen knöts till industrins verksamhet.

Slutsatser

- Industrin har varit Östanås grundpelare men också dess sårbarhet.
- Byalag, föreningar, och lokalt engagemang har spelat en stor roll för ortens utveckling, både under och efter industriepoken.
- Nedläggningen av skolan (2004), matbutiken (2000) och förskolan (2025) visar på ett successivt tapp av offentlig och kommersiell service, vilket försvårar vardagslivet och framtidstron i orten.
- Många kulturhistoriskt värdefulla byggnader finns bevarade än idag, både inom bruksområdet och i orten.

Pappersmästarens bostad och brukets kontor.

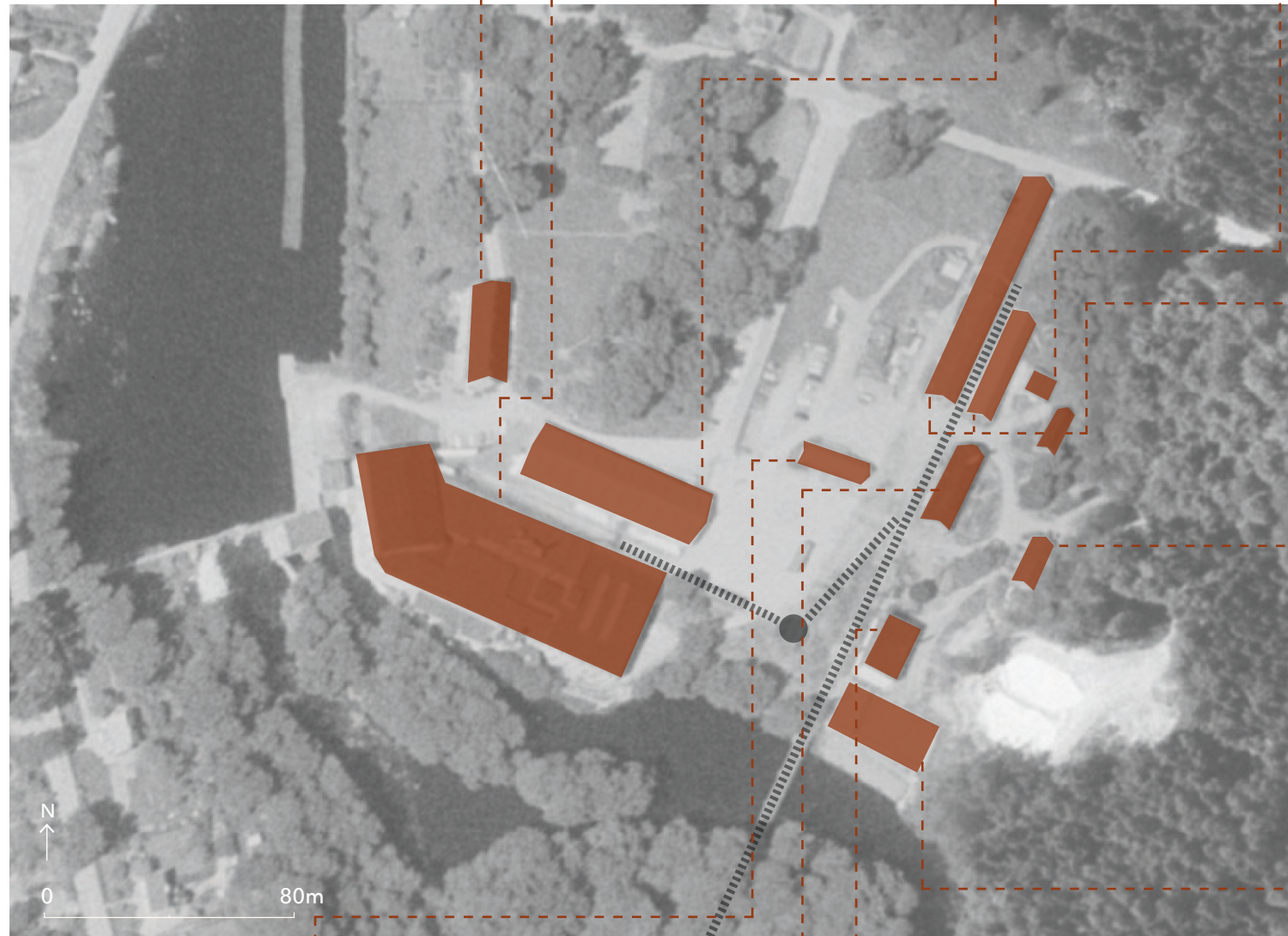
Fabriken. Huvudbyggnad för pappersproduktionen.

Magasin.

Garage till disponentens bil.

Lagerlokaler.

Brandstation.

Verkstadskontor där personalen hade uppsikt över verksamheten.

Verkstad och arbetsplats för brukets elektriker.

Pannhus. Uppfördes någon gång i början av 1960-talet.

Industriebassäng som användes för sedimentering av sidoströmmar.

Fig 16. Ortofoto från 1975. Majoriteten av bebyggelsen finns bevarad idag.

3.3 Landskapet

Östanå ligger i gränslandet mellan Göinges mellanbygd och den nordskånska skogsbygden. Här breder ett mosaiklandskap ut sig, där betesmarker, alsumpskog och ädellövskog gradvis övergår i mer sammanhängande skogsmarker. Området domineras av skog, medan odlingsmarken förekommer som små, isolerade öar. På vissa platser finns fortfarande mindre naturbetesmarker kvar (Länsstyrelsen Skåne 2007).

När det gäller skogsmarkerna är det framför allt bland- och barrskog som dominerar. I anslutning till bebyggelsen finns även lövbestånd med äldre ädellövträd, främst ek och bok. Skogens ålder varierar mellan olika bestånd. Här finns gamla granbestånd, yngre björkbestånd, nyplanteringar av gran, kalhyggen där återväxt ännu inte hunnit ta form, samt äldre partier med stora tallar.

Jordarten i och omkring Östanå består främst av sandig morän, med inslag av torv och urberg. Berggrunden utgörs i huvudsak av granit (SGU 2025). Bebyggelsen i Östanå ligger till största delen på en höjd av cirka 60–70 meter över havet, medan pappersbruksområdet är beläget något lägre, omkring 50 meter över havet. En del av skogslandskapet ligger på över 80 meter över havet (Lantmäteriet 2025).

Östanå ingår i Länsstyrelsens kulturmiljöprogram. Området Östanå-Hemmestorp med omgivande natur, totalt omkring 170 hektar, är klassat som en särskilt värdefull kulturmiljö. Klassningen motiveras med att "Östanå är ett bra exempel på äldre industrimiljö i Skånes skogsbygd, där vattenkraften varit av stor betydelse för driften och skogen en viktig råvara" (Länsstyrelsen 2025).

Cirka tre kilometer nordost om Östanå passerar Skåneleden, på etappen Glimåkra-Osby som ingår i delleden Kust-Kust. Leden löper förbi Snöarp och fortsätter genom kuperad granskog fram till Sissas stuga från 1600-talet (Skåneleden 2025). I Regionplanen för Skåne lyfts dessutom ett stråk längs Helge å, genom Östanå, fram som grönstråk med utvecklingspotential (Region Skåne 2022).

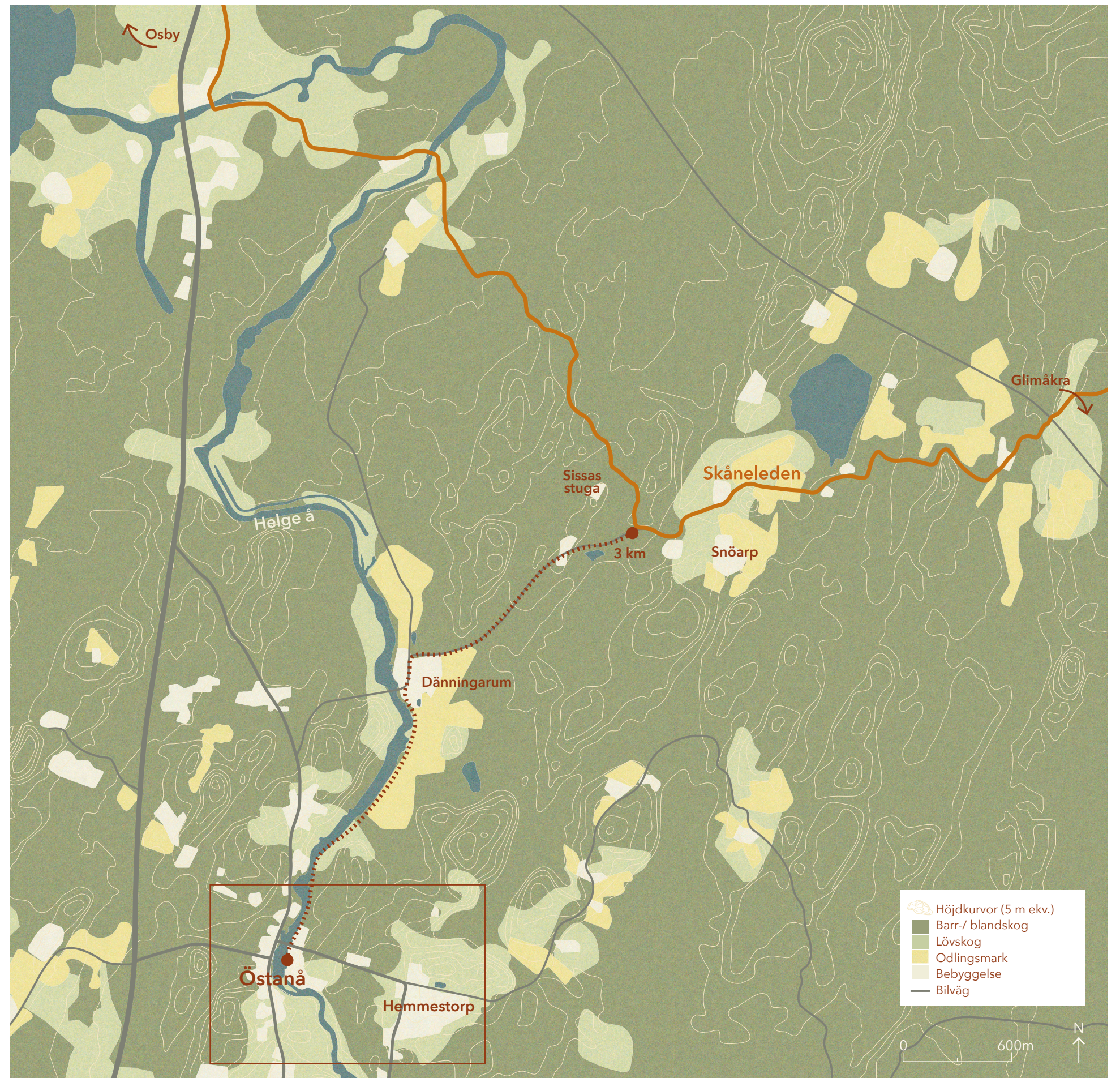

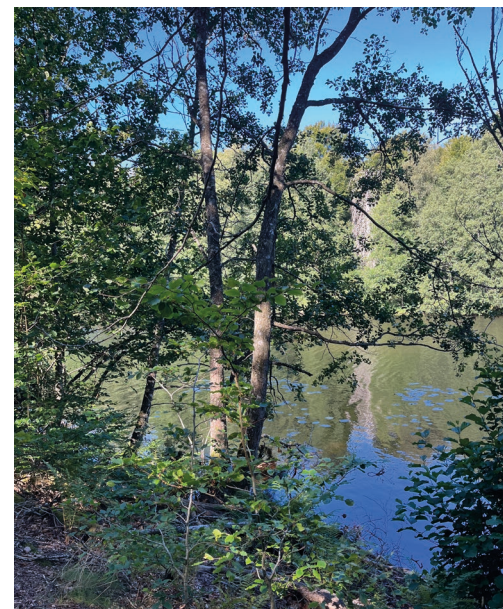
Fig 17. Östanå ligger cirka 3 km från Skåneleden. Landskapet domineras av skog och odlingsmarken träder fram som små isolerade öar i anslutning till bebyggelse och lövskog. Den röda ramen markerar utsnittet för nästa analys; grönstruktur i Östanå.

Ädellöv möter granskog.

Det skogsbeklädda å-landskap. Helge å skymtas till vänster och odlings- mark till höger.

En närmare vy av det skogsbeklädda å-landskapet.

Odlingsmark med viktiga kantzoner möter skogsbestånd av olika slag.

Yngre björkbestånd.

Blandbestånd övergår till gran.

Odlingsmark förekommer som små öar i skogslandskapet.

Bland- och barrskog dominerar i den nordskongska skogsbygden.

Skåneleden med orange skyltning löper ca 3 km från Östanå.

Sissas stuga från 1600-talet, en målpunkt för Skåneleden.

Höjdskillnader förekommer i landskapet. Danska backarna ligger 90 m ö. h.

Fig 18-28.

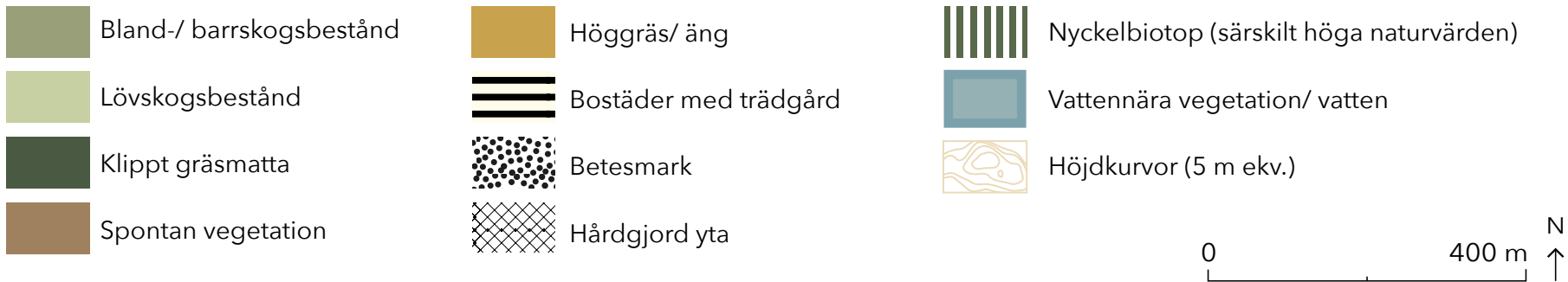

Fig 29. Grönstruktur i Östanå

Grönstruktur

Vid en inzoomning på landskapet går det att kategorisera fler typer av grönstrukturer. Mellan bostadsområdena Östanå och Hemmestorp finns det gamla industriområdet, där spontan växtlighet har etablerat sig. Här dominerar pionjärarter som sälg, björk och tall, omgivna av större ädellövträd som ek, bok och lind. Intill pappersbruksområdet finns dessutom ett nyckelbiotopområde med särskilt höga naturvärden. Denna miljö har stor betydelse för skogens flora och fauna och skapar livsmiljöer med förutsättningar att hysa hotade och rödlistade arter, vilket ger området ett skyddsvärde (Skogsstyrelsen 2025).

På den västra sidan av ån, i Östanå, ligger husen med tillhörande trädgårdar tätt omslutna av skogen, med grönska ända fram till husknuten. Här dominerar barr- och blandbestånd, men även ädellövbekommer längs med ån. Hemmestorp har en annan karaktär, präglad av villatomter och trädgårdar, omgivna av lövskogsbestånd med bland annat ek, bok och björk. Även här finns ett nyckelbiotopområde med särskilt höga naturvärden.

Den enda större öppna ytan i området är en betesmark som sträcker sig västerut från Hemmestorp, vid bebyggelsens utkant. Det finns också några mindre ytor med klippt gräsmatta, bland annat fotbollsplanen, badplatsen och området kring Stenhuset, samt partier med högre gräs och mer ängsliknande vegetation.

Invasiva arter, framför allt parkslide, förekommer på flera platser längs ån och utmed vägarna i orten. På pappersbruksområdet förekommer även jätteleka.

Ån löper genom orten och på vissa sträckor når skogen ända ner till vattnet. Här förekommer även vattennära vegetation som vass och andra fuktgynnade arter.

Fig 30. Bebyggelsen väster om ån är inbäddad i skogslandskapet.

Fig 31. Bebyggelsen öster om ån är även den inbäddad i skogslandskapet, men strukturen är mer en klassisk villamatta när det kommer till tomterna.

Fig 32. Invasiva växter är ett problem i orten. Här syns parkslide i framkant.

Fig 33. På sina ställen når skogen ända fram till ån. Här syns en halvt frusen Helge å till vänster, ett vattenfyllt dike till höger.

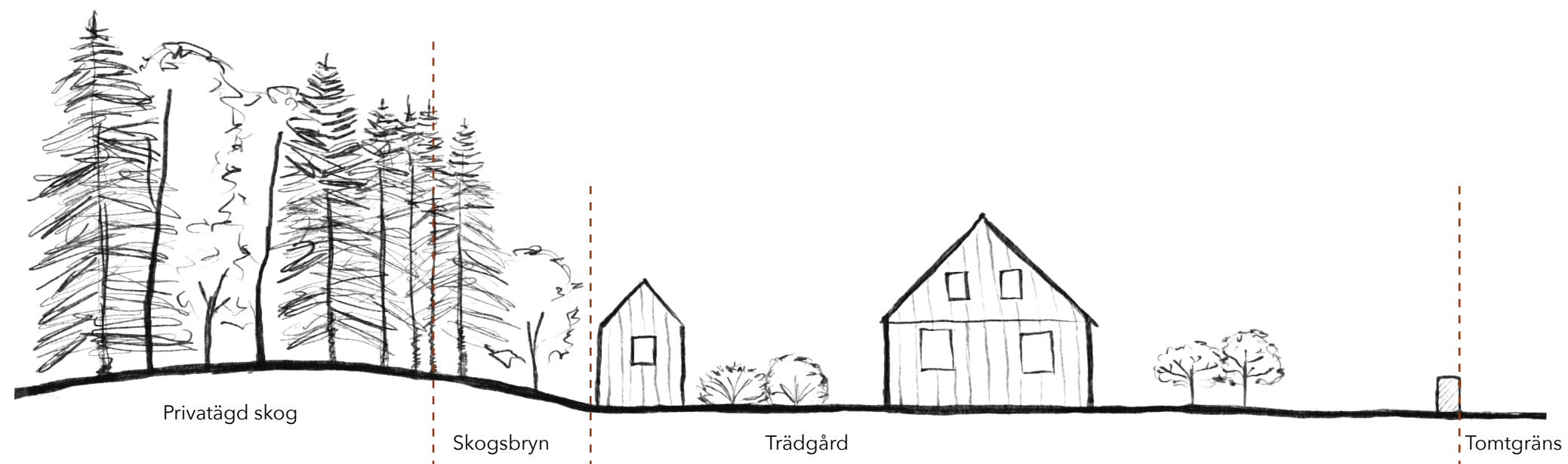

Fig 34. Sektion över hur många tomter i Östanå ser ut, med skogen in på husknuten.

Grönstruktur på pappersbruksområdet

Fig 35. Ortofoto över pappersbruksområdet.

Grönstruktur på pappersbruksområdet

A) Pionjärarter tränger igenom sprucken asfalt.

C) Grönskan tar över i den gamla sedimenteringsbassängen.

E) Björkbestånd med inslag av gran öster om bruksområdet.

B) Björkarna ramar in byggnaden fint.

D) Jätteloka förekommer på bruksområdet.

F) Nyckelbiotopsområdet intill bruksområdet. Här syns en stor gammal lind som är sällsynt i sitt slag.

G) Björkar omsluter huslängorna, och ängs-/höggräsområde får ta plats.

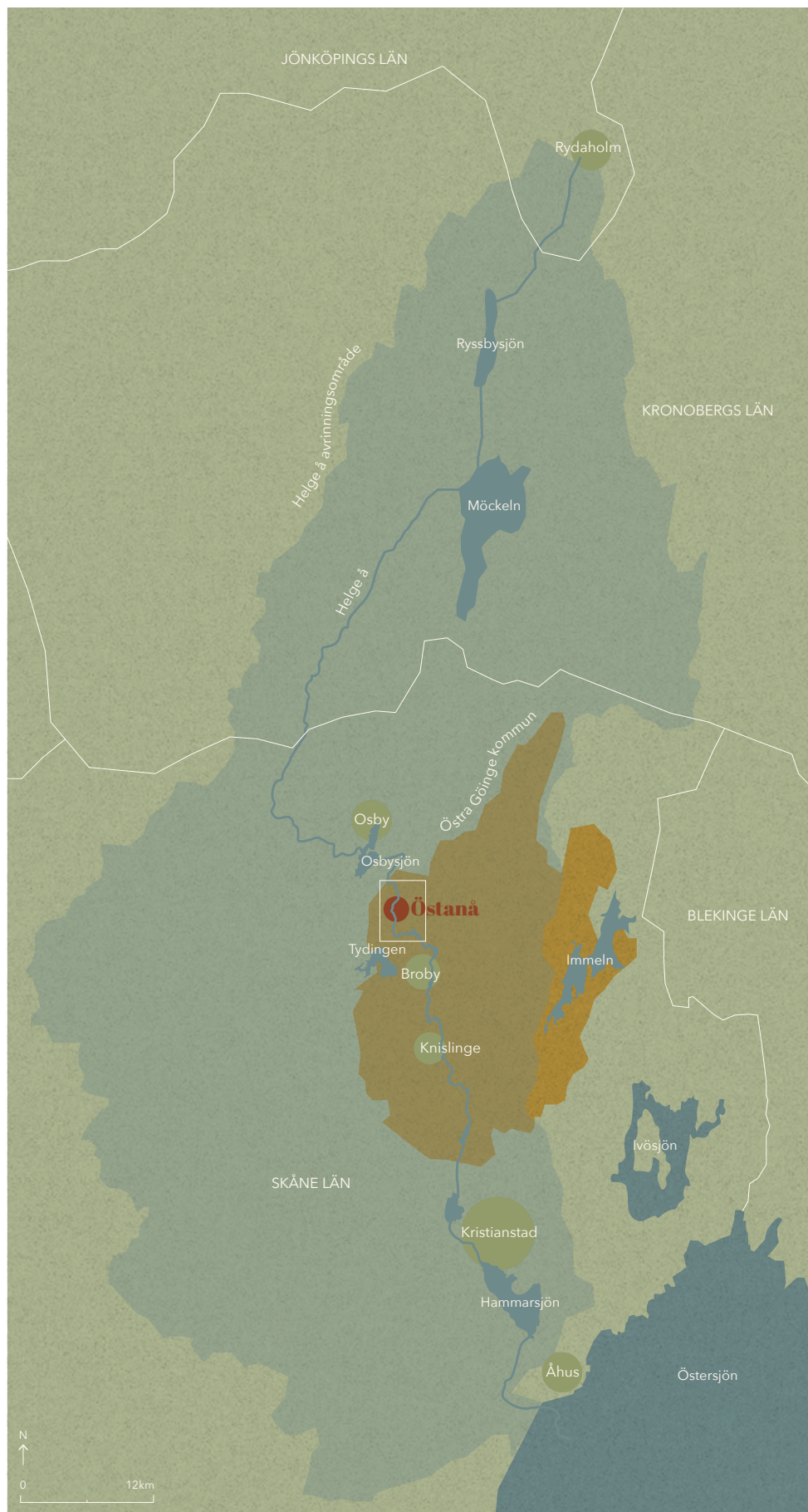

Fig 43. Helge å avrinningsområde tar upp en stor del av södra Sverige.

Blåstruktur

Genom Östanå rinner Helge å, som är en del av ett av södra Sveriges största avrinningsområden. Ån har sitt källflöde vid Rydaholm i Jönköpings län och fortsätter därefter söderut genom Ryssbysjön och Möckeln. Den passerar vidare genom Osbysjön, Östra Göinge kommun via Östanå, Broby och Knislinge, samt Hammarsjön i Kristianstad, innan den slutligen mynnar ut i Östersjön strax söder om Åhus (VISS 2025a).

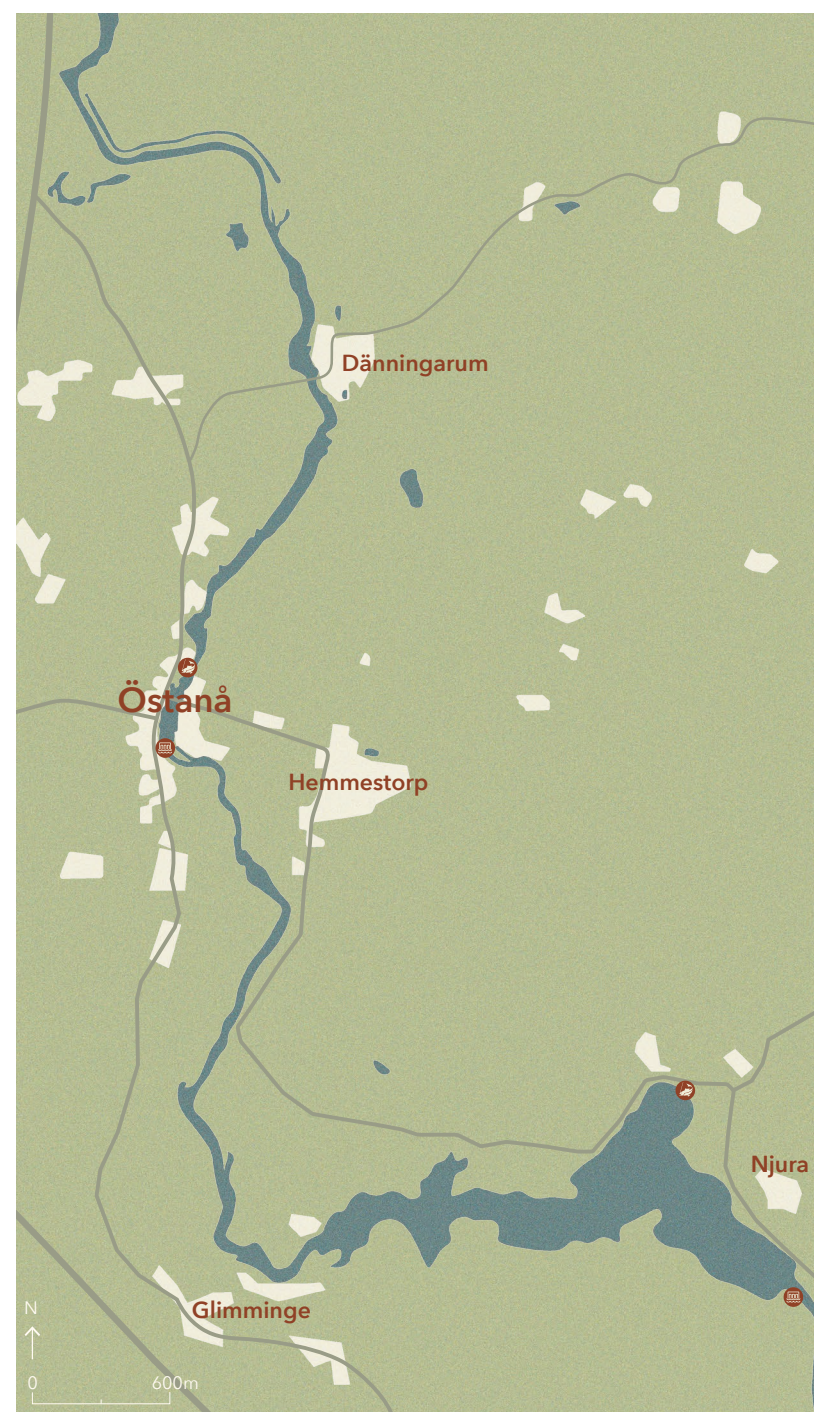

Fig 44. Helge å med fiskeplatser och kraftverk längs vägen. Runt Östanå finns också mindre dammar.

Helge å ingår i Länsstyrelsens kulturmiljöprogram. I motiveringen framhålls särskilt åns historiska betydelse för olika verksamheter. De många vattendrivna kvarnarna visar hur vattenkraften utnyttjats och hur detta påverkat lokaliseringen av bebyggelse och anläggningar längs ån (Länsstyrelsen 2025b). Dessutom betonar kulturmiljöprogrammet hur kvarvarande sankt strandängar längs ån, främst inom Kristianstads Vattenrike, under lång tid har nyttjats för bete. Denna traditionella hävd har inte bara format landskapet utan är också av stor betydelse för att bevara den biologiska mångfalden (ibid.).

I Kristianstad är Helge å särskilt skyddad genom att ingå i flera olika bevarandeformer, bland annat som Natura 2000-område och som en del av UNESCO:s biosfärområde Kristianstads Vattenrike. Här finns också Naturum, som fungerar som besökscentrum i Vattenriket.

Förutom Helge å finns även flera sjöar i närområdet som har stor betydelse både ur naturvårds- och rekreationssynpunkt. Sjöarna Tydingen och Immeln, belägna cirka 20 minuters bilresa från Östanå, utgör viktiga tillgångar för kommunen. De erbjuder värdefulla naturmiljöer samtidigt som de är uppskattade för friluftsliv och rekreation.

Ivösjön, som ligger några mil sydost om Östanå, är Skånes största sjö. Den räknas som ett nationellt särskilt värdefullt vatten och är även klassat som nationellt värdefullt vatten. Ivösjön omfattas dessutom av Natura 2000 och är av riksintresse för naturvård (VISS 2025b).

I själva Östanå och dess närmaste omgivning finns några mindre dammar som framför allt har rekreativa kvaliteter. Längs Helge å finns dessutom flera kraftverk. I Östanå, intill det gamla industriområdet, ligger ett kraftverk, och ytterligare ett finns i Njura, någon kilometer sydost om orten.

Fiske är tillåtet i Helge å för den som löser fiskekort, då ån ingår i Broby-Genastorps fiskevårdsområde. Det finns även markerade fiskeplatser både i Östanå och i Njura, vilket gör området lättillgängligt för sportfiskare.

Fig 45. Helge å intill bron i Östanå. I bakkant skymtas bryggan som tillhör fiskeplatsen.

Fig 46. En av de små dammarna, belägen några kilometer från Östanå.

Huvudstrukturer och riktningar

Om vi lämnar grön- och blåstrukturerna för ett ögonblick och istället tittar på bebyggelsens struktur och huvudriktningar i Östanå framträder två tydliga stråk: ett i nord-sydlig riktning längs med ån och ett i öst-västlig riktning över bron. Dessa riktningar speglar också skillnader i bebyggelsens karaktär. På den ena sidan ligger Hemmestorp, som präglas av en mer sammanhållen villamatta med en relativt homogen struktur. På den andra sidan finns Östanå, där bebyggelsen är mer utspridd och varierad, med en blandning av olika hustyper. Den enda övergången över ån är en enkelriktad bro, vilket förstärker intrycket av ån som en barriär mellan ortens två delar. I detta möte mellan Hemmestorp och Östanå ligger pappersbruksområdet, där de stora industribyggnaderna och lagerlokalerna fungerar som ett slags centrum. Samtidigt bryter de upp den annars småskaliga strukturen.

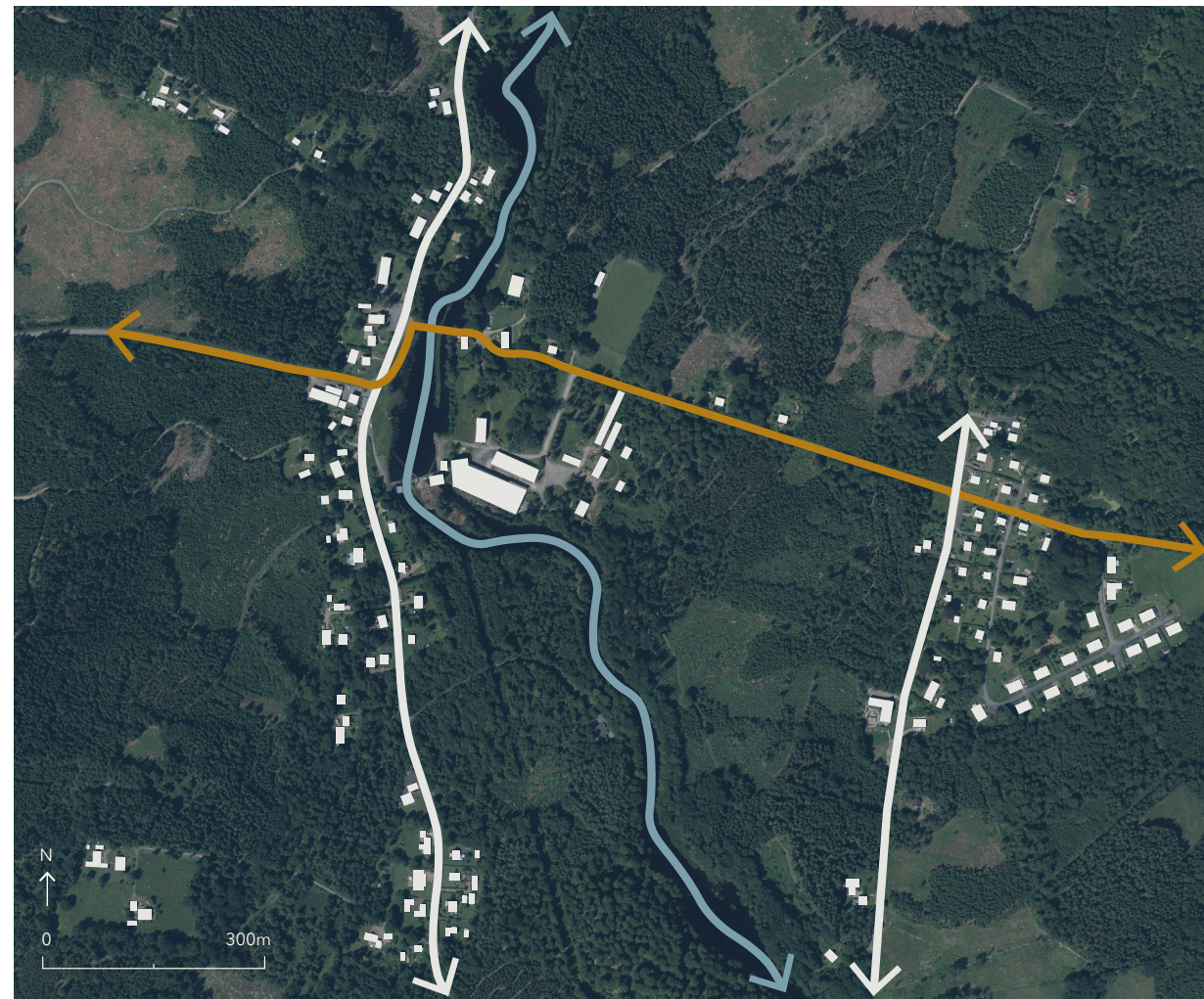

Fig 47. Riktningar och huvudstrukturer. Det blir tydligt hur industribyggnaderna bryter upp den annars småskaliga strukturen.

Fig 48. Den enkelriktade bron är enda övergången mellan Östanå och Hemmestorp.

Slutsatser

- Östanå präglas av varierande skogstyper, där bebyggelsen ligger inbäddad i skogslandskapet och de boende har skogen direkt inpå husknuten.
- Ån, närheten till Skåneleden samt till sjöar och fiskeplatser gör området attraktivt för friluftsliv och rekreation.
- Pappersbruksområdet utgör ett tydligt centrum, samtidigt som ån fungerar både som en tillgång och som en barriär inom orten.

3.4 Funktioner och folkliv

Som jag nämnt i avsnittet om historia har det genom åren funnits många olika verksamheter i Östanå, utöver pappersbruket – bland annat butiker, skola, orkester, syföreningar, brandkår, förskola, bibliotek, församlingshem och till och med ett skidcentrum.

Idag ser det annorlunda ut, men det finns fortfarande några verksamheter kvar. Bjerstedts bilverkstad har funnits länge och är ett välkänt inslag i byn. Intill den gamla butiken Carlssons drivs Lille Carlsson B&B, som under sommarhalvåret lockar många turister som vill bo naturnära. Fotbollsplanen används inte längre av något lag, men hålls vid liv genom byalagets aktiviteter och knattelek för barn. Sommaren 2025 öppnade Göinges Pärla i korsvirkeshuset, där man erbjuder både övernattnings och bistrokvällar – ett projekt som fortfarande är under utveckling. Feel Free Design har sina lokaler till salu, men de används fortfarande som showroom för möbler. Dessutom finns byns badplats med tillhörande volleybollplan, som är välanvänd både av boende och besökare under sommaren.

Den centrala samlingspunkten i Östanå har länge varit, och är än idag, byalagets verksamhet i Stenhuset. Här arrangeras traditionsenliga och uppskattade evenemang som Valborgsfirande, midsommarfester, julmarknad och kräftskivor – högtider som lockar både bybor och besökare. Byalagets engagemang är stort, de anordnar också sommarcafé med våffelserving, bingorundor, loppisar, barndisco och mycket annat som bidrar till gemenskap och liv i byn.

Fig 49. Funktioner i Östanå.

1 Lille Carlsson B&B	5 Fotbollsplan & idrottspaviljong
2 Badplats och volleybollplan	6 Göinges Pärla B&B (Korsvirkeshuset)
3 Bjerstedt bilverkstad	7 Feel Free Design showroom och konferens
4 Byalaget (Stenhuset)	8 Möllarps förskola (stängdes i augusti)

Lille Carlsson B&B

Byalagets hus

Feel Free Design showroom och konferens

Fotbollsplan & idrottspaviljong

Möllarps förskola (stängdes i augusti 2025)

Göinges Pärla B&B

Bjerstedt bilverkstad

Fig 50-60. Funktioner och verksamheter i byn.

Byalaget som röst för Östanå

För att sätta Östanås funktioner och folkliv i perspektiv, vill jag i denna del lyfta fram det jag kom fram till under en träff jag hade med Östanå byalag:

En regnig och blåsig eftermiddag i början av januari träffar jag styrelsen i Östanå byalag. Vi samlas i ett litet mötesrum i Stenhuset. Stämningen är varm och engagerad – alla vill bidra, ibland pratar de lite i munnen på varandra, men det gör inget. Jag får ändå svar på mina frågor, och sidospåren de kommer in på leder till nya insikter.

Att beskriva sin ort

Jag ber dem beskriva Östanå med tre ord. Det blir en liten diskussion, med olika förslag, men till slut enas de om: gemenskap, natur, bruket och Valborg. Att Valborg skulle spela en så stor roll hade jag inte väntat mig. Men enligt byalaget är det just Valborgsfirandet – tillsammans med bruket – som folk utifrån främst förknippar med Östanå. Karnevaltåg, fyrverkerier och mycket festligheter lockar folk. Byalaget återkommer flera gånger till Stenhuset, som de beskriver som byns stora samlingspunkt, både för dem själva och för besökare utifrån. De berättar också om uppskattade promenadstråk: längs ån upp mot Denningarum, förbi historiska platser som gamla gårdar, lastbryggor för hästar, de danska backarna där man en gång kunde se ända till Hanöbukten, och den gamla kyrkbacken.

”Gud skapade Östanå först”

”Gud skapade Östanå först”, säger ordföranden skämtsamt och syftar på ortens fina läge – nära naturen, Helge å och ändå på bekvämt avstånd från större orter som Hässleholm och Kristianstad. ”Det är egentligen nära till det mesta”, sammanfattar han.

Framtidsfrågor och engagemang

När jag tackar för mig ska styrelsen precis dra igång sitt strategimöte. På agendan står frågor som:

- Vad ska hända med idrottsplatsen?
- Hur ska Stenhuset utvecklas?
- Vad saknar vi i Östanå – när det gäller utemiljö, hälsa, barn och unga eller äldre?
- Och hur ska vi fira Valborgsfirandets 80-årsjubileum 2026?

Fig 61. Styrelsen i byalaget är samlad.

Det blir tydligt att det finns ett starkt engagemang i byalaget, men också en frustration över kommunen. Särskilt beslutet att lägga ner förskolan upplevs som ett hårt slag – det som fanns kvar av ett levande vardagsliv i byn. Samtidigt märker jag att viljan att samarbeta med privata aktörer kring de gamla brukslokalerna är stor. Men en känsla av hopplöshet dröjer sig ändå kvar hos mig: hur ska byalaget kunna bära allt detta vidare?

Valborg i Östanå

Några månader senare är jag tillbaka vid stenhuset för att uppleva det berömda Valborgsfirandet. Hela byn är full av parkerade bilar, och det märks att folk kommer hit från grannorterna. Det är marknadsstånd, scenframträdanden, barnaktiviteter, ett uppskattat ankrace, och till slut fyrverkerier och bål på piren i ån. På vägen hem ringlar bilköerna långa ut från byn.

Det är fantastiskt roligt att se hur hela orten lever upp denna kväll. Nu förstår jag ännu tydligare varför delar av byalaget beskriver Östanå med just ordet Valborg.

Fig 62. Lotteribodarna är ett stående inslag under Valborg i Östanå.

Fig 63. Bron är fylld till brädden av besökare som vill uppleva fyrverkerierna.

Fig 64. Bål på piren avslutar Valborgsfirandet.

Träff med Jessica och Peter – eldsjälar i Östanå

Förutom mötet med byalaget träffar jag Jessica Kriesz och Peter Severin, som sedan 2006 bor i den gamla butiken Carlssons i Östanå. Här driver de idag ett litet bed & breakfast, som under sommarhalvåret ofta är helt fullbokat – främst av turistgäster från Tyskland, Nederländerna och Danmark. Med två boenden – en studio och en större lägenhet med plats för sex personer – vill de erbjuda mer än bara övernattningsställen i skogsbrynet, möten med konst och kultur, och en nära kontakt med naturen.

Peter har levt som konstnär hela sitt liv och gjort stora verk till bland annat Roskildefestivalen. I dag fortsätter han arbeta med olika projekt i sin ateljé på tomten. Jessica är utbildad textildesigner och Bachelor of Arts i dramaturgi och förutom verksamheten på tomten driver hon bland annat projektet Den Generösa Skogen, där hon arrangerar skogsturer med inslag av musik, poesi och dramaturgi – ibland just i Östanå.

Fig 65. Peters ateljé där alla former av konstverk får ta plats.

Topp tre på Ikeas lista

För ungefär tjugo år sedan var Jessica och Peter med och drog igång verksamhet i det nedlagda pappersbruket. De ledde renoveringen av både fabrikslokalerna och det gamla korsvirkeshuset, med en vision om att väcka liv i platsen igen. Målet var att utveckla området till en hotell- och konferensanläggning, där de vackra byggnaderna och miljön kunde bli en resurs.

2008 stod verksamheten klar: hotell, konferenser och lokaler för fester och evenemang. Under en tid väckte satsningen stor uppmärksamhet. Bland annat hamnade anläggningen på Ikeas lista över Sveriges främsta eventplatser – topp tre i landet. Jessica minns midsommarfiranden, Ikeas beachparty och konstnärliga projekt. Ett av de mer synliga spåren från den tiden är den rosa målade portalen, som fortfarande står kvar. Utöver hotell- och konferensverksamheten arrangerade de även konstnärsveckor under tre somrar. Konstnärer samlades i de gamla industrilokalerna för workshops och gemensamt skapande, vilket satte en tydlig kreativ prägel på platsen.

Fig 66. Ett av Peters många konstverk välkomnar gästerna till deras B&B.

Fig 67. Sittplatser i skogsbrynet. I bakgrunden syns en liten terrass som de byggt mitt i det gröna.

Fig 68. Jessica och Peter annordnade midsommarevent för IKEA med 70 personer från 25 olika länder. I bakgrunden syns pannhuset.

Fig 69. IKEA-fest med tema Beach Party.

Fig 70. Utställning i Kall-lagret som avslutning på SommarAkademi 2015.

Fig 71. Förutom IKEA-event annordnade de flera bröllop och fester. Här är det vigsel i fabriken källare.

När drömmen tog slut

Men allt var inte enkelt. 2016 tvingades de lämna verksamheten. Utan bankstöd och med bristande ekonomiska resurser gick det inte längre att hålla driften vid liv.

Personalrekryteringen var också en utmaning, inte minst att hitta en kock som ville stanna kvar.

"Hade vi haft både en kock och banken på vår sida hade vi nog fortsatt än idag", säger Jessica. Hon beskriver hur hårt arbetet var, och hur man först i efterhand förstår omfattningen av det man byggt upp.

Tankar om framtiden

Trots motgångarna ser Jessica och Peter fortfarande stor potential i Östanå. När jag frågar dem om framtiden återkommer de till behovet av återkommande arrangemang av hög kvalitet - sådant som kan ge byn en tydlig identitet och locka besökare år efter år. Samtidigt, menar de, krävs en kontinuerlig närvaro: någon som arbetar på platsen året runt och håller verksamheten levande även mellan evenemangen.

"Östanå skulle kunna bli en mötesplats för folkliga arrangemang", säger de. Kanske en årlig stor julmarknad, en skördemarknad eller liknande, som får människor att återvända och som långsamt kan bygga en ny framtidstro för platsen.

Att bygga vidare

Jag tar med mig mycket från mötet med Jessica och Peter. De inspirerar och inger hopp - genom allt de har åstadkommit finns det fortfarande något väldigt fint att bygga vidare på. Under vårt samtal berättar de också om begreppen *Röda byn* och *Pappersskogen*, deras namn för områdena jag själv ska arbeta vidare med i mitt projekt. De hann aldrig utveckla det fullt ut, mer än att använda det som ateljé, arbetsplats och plats för konstnärsveckor. Det fanns planer på en bruksbutik med lokalproducerade produkter. Dessa idéer vill jag ta med mig in i gestaltungsarbetet - som frön att väcka till liv igen.

Slutsatser

- Funktionerna i Östanå är idag färre än förr, men byalaget och några få verksamheter håller orten levande med traditionella arrangemang, mötesplatser och evenemang.
- De flesta verksamheterna ligger samlade i anslutning till pappersbruksområdet, vilket gör att ortens sociala och kulturella liv koncentreras till ett relativt litet geografiskt kluster.
- Byalagets roll är central - både som arrangör av evenemang och som röst för byn i dialogen om framtida utveckling.
- Evenemang, särskilt Valborg, har stor betydelse för Östanås identitet och lockar även många besökare utifrån.
- Engagerade eldsjälarna, som Jessica och Peter, visar på platsens potential och vikten av återkommande arrangemang och närvaro för att skapa en långsiktig framtidstro.

3.5 Karaktär och atmosfär

Efter att ha gett en övergripande bild av Östanå – ortens historia, landskapets strukturer och funktioner – vill jag nu zooma in ytterligare. Här handlar det om identitet, karaktär, atmosfär och vilka känslor platsen väcker vid mina besök.

Det som först möter mig i Östanå är en stillsam känsla. Bybor som rastar hunden, barn som badar i ån, människor sitter och njuter av utsikten. Ån spelar en central roll i upplevelsen – vattnets rörelse, ibland stilla och ibland lite strömt, ger platsen ett särskilt ljudlandskap. Naturen runt omkring är delvis vildvuxen, men det bidrar till den charm som gör miljön levande och fin. Förutom några bilar som passerar genom byn och över bron då och då hörs inte mer än vattnet och vinden i träden – en känsla av lugn. Människor hejar och vinkar på varandra, stannar till för en pratstund och förstärker intrycket av ett vardagsliv som är nära och enkelt. Det är denna vardagliga stillhet som sätter tonen för min upplevelse av Östanå.

Fig 72-73. Ån som centralpunkt i Östanå skapar en lugn och stillsam atmosfär. På den högra bilden skimtar Lille Carlsson i bakgrunden.

Fig 74. Kvällspromenader genom byn.

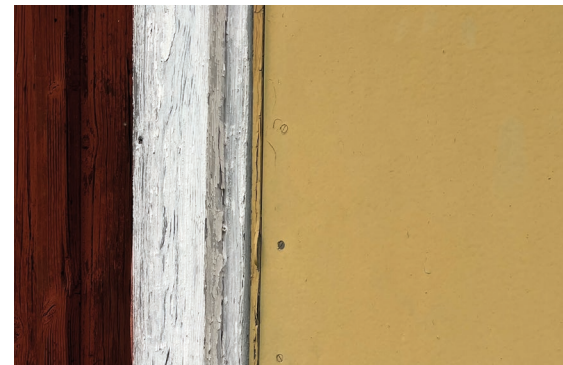
Pappersbruksområdet - spår av historian

När man rör sig in mot pappersbruksområdet förändras känslan. Här är historien närvarande på ett mer påtagligt sätt. Inuti byggnaderna märks det att verksamheterna har skiftat genom åren. Gamla skyltar till skidspåret, biostolar, pappersbuntar, maskiner, elcentraler och rester från konstutställningar vittnar om hur platsen använts på olika sätt genom tiderna. Man hittar spår av både industri, vardagsliv och kultur - från elljusspår och husgrunder till nedmonterade konstverk och rester från valborgskarnevaler. Det är som om tiden delvis har stannat, men samtidigt lämnat tydliga avtryck.

Fig 75-84. Spår av olika slag som formar platsen.

Material och uttryck

Utomhus förstärks platsens karaktär av dess materialitet. Här möts färg, tegel, gamla neonskyltar och rostiga industridetaler. Björk, tall och ek ramar in vyerna och skapar kontraster mellan det mjuka gröna och det hårda industriella. Här finns något både spontant och rått, men också något vackert och omsorgsfullt. Även ån spelar en central roll här, med sitt ljud och rörelse som förstärker platsens karaktär.

Fig 85-97. Betong, rost och tegel, står i kontrast till den mjuka spontana vegetationen.

Slutsatser

- Ån utgör en central identitetsskapare – både som landskapselement och som ljudlandskap, vilket förstärker känslan av lugn på platsen.
- Östanå präglas av en stillsam vardaglighet – möten mellan människor, naturens närhet och enkla vardagssysslor ger orten en småskalig atmosfär.
- Pappersbruksområdet bär starka historiska lager – spåren av industri och konst skapar en unik plats.
- Materialitet och kontraster förstärker karaktären – samspelet mellan falu rödfärg, tegel, rost och naturens grönska formar en miljö som är både rå och vacker.
- Platsens identitet bygger på mötet mellan stillhet och spår av aktivitet – lugnet i bylivet står i kontrast till de starka avtrycken i pappersbruksområdet.

Fig 98. Falu rödfärg och en vildvuxen grönska är en stor del av platsens karaktär.

3.6 Sammanfattning- styrkor och svagheter

Efter att ha analyserat och gått igenom Östanå utifrån flera aspekter - och inte minst genom mötet med byalaget och andra bybor - framträder en bild av en plats med både utmaningar och stora möjligheter. I denna sammanfattning vill jag lyfta de mest framträdande styrkorna och svagheter, som en grund för den kommande gestaltungsdel. Det är tydligt att även om Östanå brottas med minskad service, finns här en stark identitet, unika kulturmiljöer och ett stort lokalt engagemang. Sammantaget pekar detta på att Östanå har en otroligt stor utvecklingspotential.

Styrkor

- **Stark gemenskap och social sammanhållning:** Byn präglas av en aktiv och engagerad befolkning som skapar trygghet och samhörighet. Ett tydligt exempel är när kommunen beslutade att lägga ner förskolan och byborna samlades till ett fullsatt stormöte för att försöka påverka beslutet.
- **Engagerade och drivna invånare:** Byalaget arrangerar regelbundet aktiviteter i och kring Stenhuset, vilket stärker det sociala livet och ger byborna en känsla av delaktighet.
- **Stora rekreativa värden:** Skogslandskapet, Helge å och närheten till Skåneleden ger möjligheter för utveckling av vandring och naturupplevelser.
- **Unik historia och stark identitet:** Många bevarade kulturmiljöer ger Östanå en tydlig karaktär och stora möjligheter för

Svagheter

- **Liten och minskande befolkning:** Östanås befolkning har halverats på 30 år, vilket försvårar upprätthållandet av service och långsiktig utveckling.
- **Nedlagd service:** Butik, skola och förskola har stängts, vilket har lett till ett försvagat centrum, minskad framtidstro och behov av att resa längre för att klara av vardagen.
- **Saknar kollektivtrafik:** Invånarna är i hög grad beroende av bil, vilket begränsar tillgängligheten för unga, äldre och besökare.
- **Begränsad tillgänglighet till Helge å:** Ån är en stor kvalitet i landskapet, men med endast en enkelriktad bro blir den svårtillgänglig och skapar en barriär mellan ortens delar.

Fig 99. Helge å är en av Östanås styrkor, men ån kan bli mer tillgänglig och lyftas fram ännu mer.

4.

Gestaltning

Genom att kombinera insikter från den teoretiska bakgrunden och de analyser som genomförts av Östanå och pappersbruksområdet har en förståelse för platsens värden och kvaliteter successivt vuxit fram. I detta kapitel presenterar jag först några vägledande principer som har varit till stöd i utformningen av gestaltningen. Därefter redogör jag för det övergripande konceptet och avslutar med själva gestaltningsförslaget, där jag genom plan- och visionsbilder visar mitt förslag.

4.1 Vägledande principer

Utifrån de insikter jag har fått från arbetets tidigare delar har jag formulerat några vägledande principer som ligger till grund för mitt gestaltungsarbete. Principerna är: **bevara**, **tillgängliggöra** och **lyfta fram och förstärka**.

Teorin visar att landsbygdsutveckling inte kan bygga på generella lösningar, utan måste utgå från lokala förutsättningar och den organisatoriska kontexten. Litteraturen (bland andra Syssner 2018; Nilsson 2020; Björling & Rönnblom 2023) understryker även vikten av att betrakta landsbygden som en dynamisk och föränderlig resurs - snarare än en statisk miljö i kontrast till staden. Forskningen framhåller betydelsen av lokalt anpassade strategier, civilsamhällets roll i utvecklingsprocesser och behovet av att stärka kopplingarna mellan lokala och regionala perspektiv.

Analysen av Östanå har i sin tur visat på starka natur- och kulturvärden, ett stort lokalt engagemang, men också brister i service och tillgänglighet. De vägledande principerna blir därför ett sätt att förena dessa insikter: att både ta till vara platsens unika kvaliteter och samtidigt öppna upp för nya sammanhang och möjligheter. Principerna utgår alltså från det befintliga landskapet och kulturarvet, men skapar samtidigt utrymme för utveckling och nytänkande.

Bevara

Bevara handlar om att värna de unika natur- och kulturvärden som redan finns i området. När det gäller Östanås omgivning är det framför allt de historiska strukturerna och den bebyggelse som omger platsen som bör bevaras. På det tidigare industriområdet är i stort sett all bebyggelse kvar sedan tiden då bruket var igång. Detta ser jag som en viktig kvalitet. Strukturerna ska finnas kvar, men funktionerna kan ges ett nytt innehåll. Även den spontana vegetation som har vuxit fram i området är en resurs som bör tas tillvara. Den är redan anpassad till platsens ståndort och vittnar om stor tålighet. Därför bör den i högsta möjliga mån bevaras som en del av platsens identitet och framtida utveckling.

Tillgängliggöra

Tillgängliggöra handlar om att öppna upp bruksområdet och göra det mer inbjudande för allmänheten. Industrimiljön kan på så sätt bli en resurs i skapandet av en ny identitet för platsen. Genom att låta människor röra sig fritt i områden som tidigare varit slutna skapas möjligheter till både förståelse och uppskattning av ortens historia. I Östanå handlar det konkret om att skapa fler ingångar till bruksområdet, förbättra gångstråk, anlägga en gångbro över ån och tydliggöra kopplingen till Skåneleden och se Helge å som en del av ett större landskapsperspektiv.

Lyfta fram och förstärka

Lyfta fram och förstärka handlar om att synliggöra de kvaliteter och resurser som redan finns och att låta nya inslag samspela med de verksamheter som redan finns på platsen. Göinges Pärla och konferensverksamheten i den gamla fabriken är exempel på funktioner som redan bidrar till liv och aktivitet i Östanå. Mitt förslag syftar till att samspela med och komplettera dessa verksamheter. Även omgivningarna bär redan på starka kvaliteter, och genom att lyfta fram och förstärka dem kan Östanå bli både mer synligt och mer attraktivt för besökare. Förslaget bygger vidare på detta genom att utveckla målpunkter, förbättra skyltning och skapa tydliga kopplingar till större regionala sammanhang.

Fig 100. Collage för koncept.

4.2 Koncept för gestaltning

För att vägleda mig genom gestaltningen har jag formulerat ett koncept baserat på de insikter jag fått under arbetets tidigare delar. Konceptet lyder:

En vandrings slinga som ansluter till Skåneleden lyfter fram Östanå och ger det gamla pappersbruket möjlighet att blomstra på nytt. Här möts dåtid och nutid, planerat och spontant, samtidigt som platsens karaktär bevaras. Trä och papper får nytt liv i ett residens, och ett besökscenter informerar om områdets historia och utveckling. Helge å fungerar som platsens ryggrad, där en ny bro knyter samman pappersbruket med byn.

4.3 Förslaget

I detta kapitel presenterar jag mer i detalj mitt gestaltungsförslag som består av två delar; Östanårundan och Röda bruksbyn. Genom plan- och visionsbilder visar jag hur rundan är utformad och presenterar de olika målpunkterna längs vägen. Därefter fördjupar jag mig i Röda bruksbyn, med fokus på platsens funktion, utformning och de verksamheter som finns där.

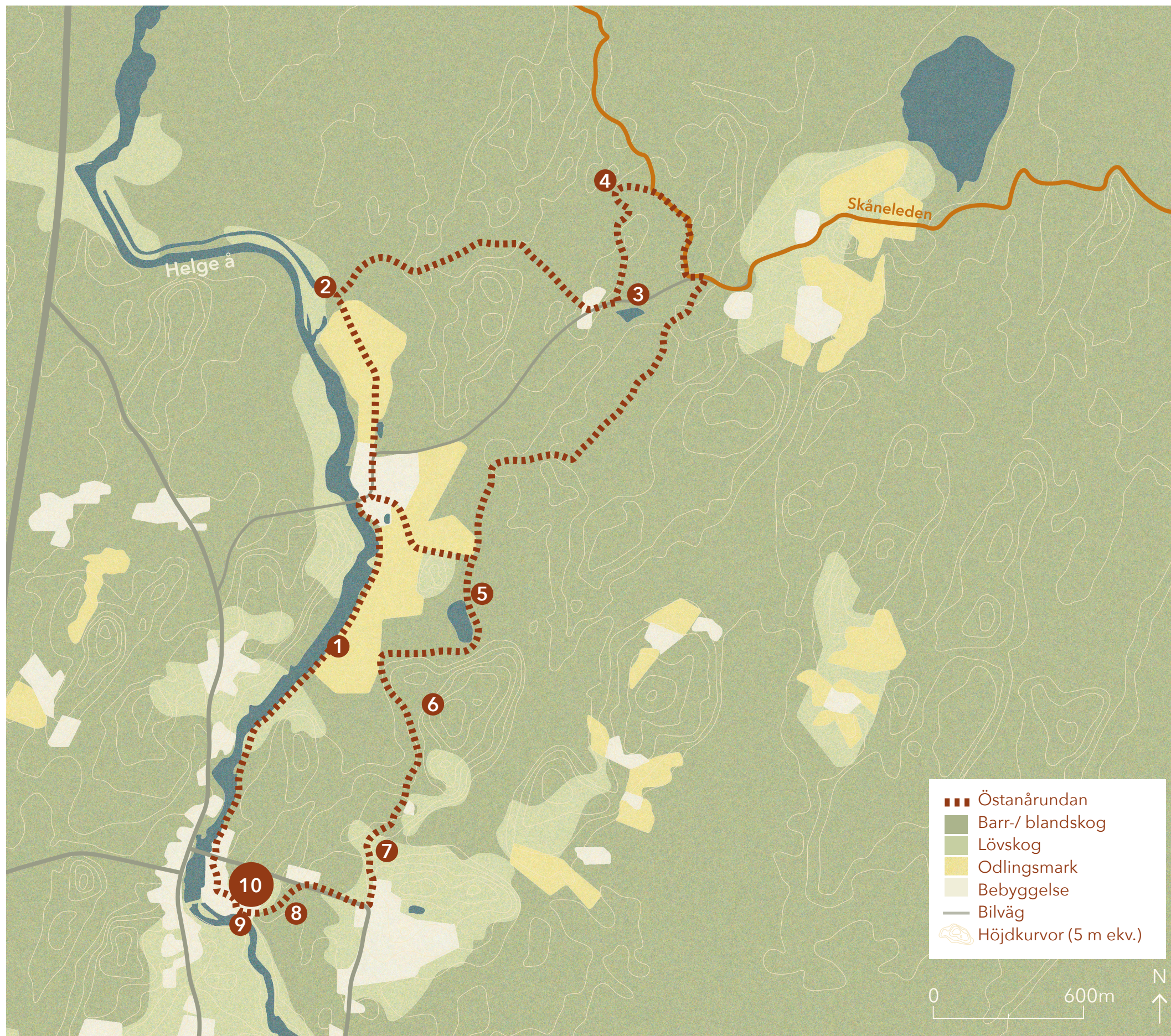

Fig 101. Den föreslagna rundan.

4.3.1 Östanårundan

Som en del av mitt gestaltungsförslag föreslår jag Östanårundan - en vandrings slinga som knyter an till Skåneleden på etappen Glimåkra-Osby. Hela rundan är cirka 9 kilometer lång, men det finns även en kortare runda på ungefär 5 kilometer för den som inte vill gå så långt. Här vandrar du genom ett varierat landskap där kulturhistoria och natur möts. Rundan passerar genom bruksområdet och den röda byn, följer ån och knyter samman flera målpunkter. Slingan är markerad med rött - en färg som både anknyter till den röda byn och till det kulturhistoriska arv som finns bevarat i bruksområdet. Rundan består främst av stigar och kompletteras på vissa sträckor med spänger, vilket gör den både tillgänglig och variationsrik.

Målpunkter

- 1 Åstråket
- 2 Vägskalet
- 3 Rhododendrondammen
- 4 Sissas stuga
- 5 Näckrosdammen
- 6 Danska backarna
- 7 Gamla gårdstomten
- 8 Pappersskogen
- 9 Pappersbron
- 10 Röda bruksbyn

- 1 Åstråket:** Rundan börjar i bruksområdet, passerar stenhuset och följer sedan det skogsbeklädda ålandskapet. När skogen övergår i odlingsmark breddas vyerna, och längs sträckan finns både utsiktsplatser och sittmöjligheter.

- 2 Vägskälet:** Efter att ha följt ån och passerat odlingsmark tar skogen vid igen. En stor tall markerar vägskälet, där en vilobänk placerats för att framhäva trädets betydelse och ge möjlighet till vila.

- 3 Rhododendrondammen:** Några kilometer in i rundan passeras en pittoresk liten näckrosdamm omgiven av riktigt stora rhododendronbuskar. Intill dammen finns både ett litet vindskydd och grillplats.

- 4 Sissas stuga:** Några hundra meter från dammen öppnar sig en ängs-
glänta där rundan ansluter till Skåneledens sträckning. Här ligger den gamla ryggåsstugan Sissas stuga, troligen från 1600-talet. Intill gläntan finns även toalett, grillplats och picknickbord.

- 5 Näckrosdammen:** Efter att ha gått genom tät granskog öppnas landskapet upp mot en damm täckt av näckrosor. Marken är bitvis sank, och här leder spångerna dig nära vattnet så att du kan uppleva dammen och dess växtlighet på nära håll.

- 6 Danska backarna:** Efter att ha följt granskog och blandskog en bit förändras landskapet och topografin reser sig. Här når du fram till Danska backarna, en höjd på omkring 90 meter över havet. Från utsiktsplatsen, där det finns en kikare, breder vyerna ut sig långt över skogsbygden. På platsen finns även en gammal torpgrund som en gång användes som utsiktstorn. Förr brukade man säga att det härifrån gick att se hela vägen till Hanöbukten.

- 7 Gamla gårdstomten:** När du närmar dig byn och bebyggelsen i Hemmestorp öppnar sig en glänta i skogskanten. Här ligger en gammal gårdstomt som står öde. Tomten finns markerad på en karta från 1722, och det äldsta skriftliga namnbelägg som finns bevarat är från år 1584 (Riksantikvarieämbetet 2018b).

- 8 Pappersskogen:** Nu har du kommit fram till skogen som en gång tillhörde pappersbruket. Här växer ett blandbestånd av trädslag som björk, lind, bok, ek och gran. Mellan träden finns lekfulla inslag blandade med konst.

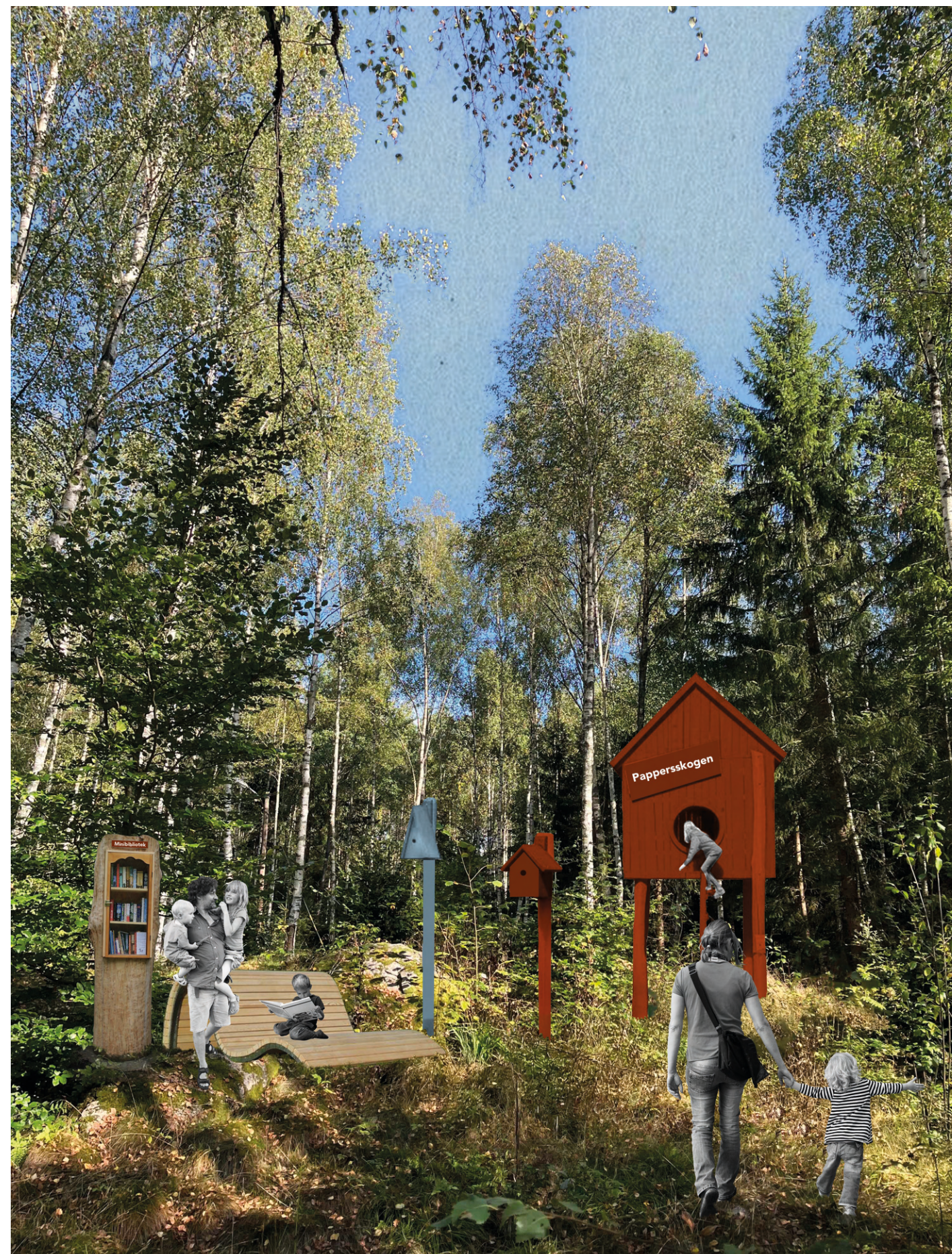

Fig 109-110.

Fig 111.

9 **Pappersbron:** Här gick tidigare en järnvägsbro där tågen till och från pappersbruket fraktade sina leveranser. Nu ersätts den av en gångbro som gör det möjligt att ta sig över till andra sidan av byn och samtidigt uppleva ån på nära håll.

- 10 **Röda bruksbyn:** Den sista målpunkten på Östanårundan (eller första, beroende på var du börjar) är Röda bruksbyn som ligger i anslutning till befintliga konferensverksamhet och festlokaler i de gamla fabrikslokalerna och Göinges Pärla B&B i korsvirkeshuset. I Röda bruksbyn finns besökscenter, café, servicehus, eventområde och residens med inriktning på trä och papper. Jag tittar närmare på Röda bruksbyn och zoomar in på de olika delarna på kommande sidor.

Fig 112.

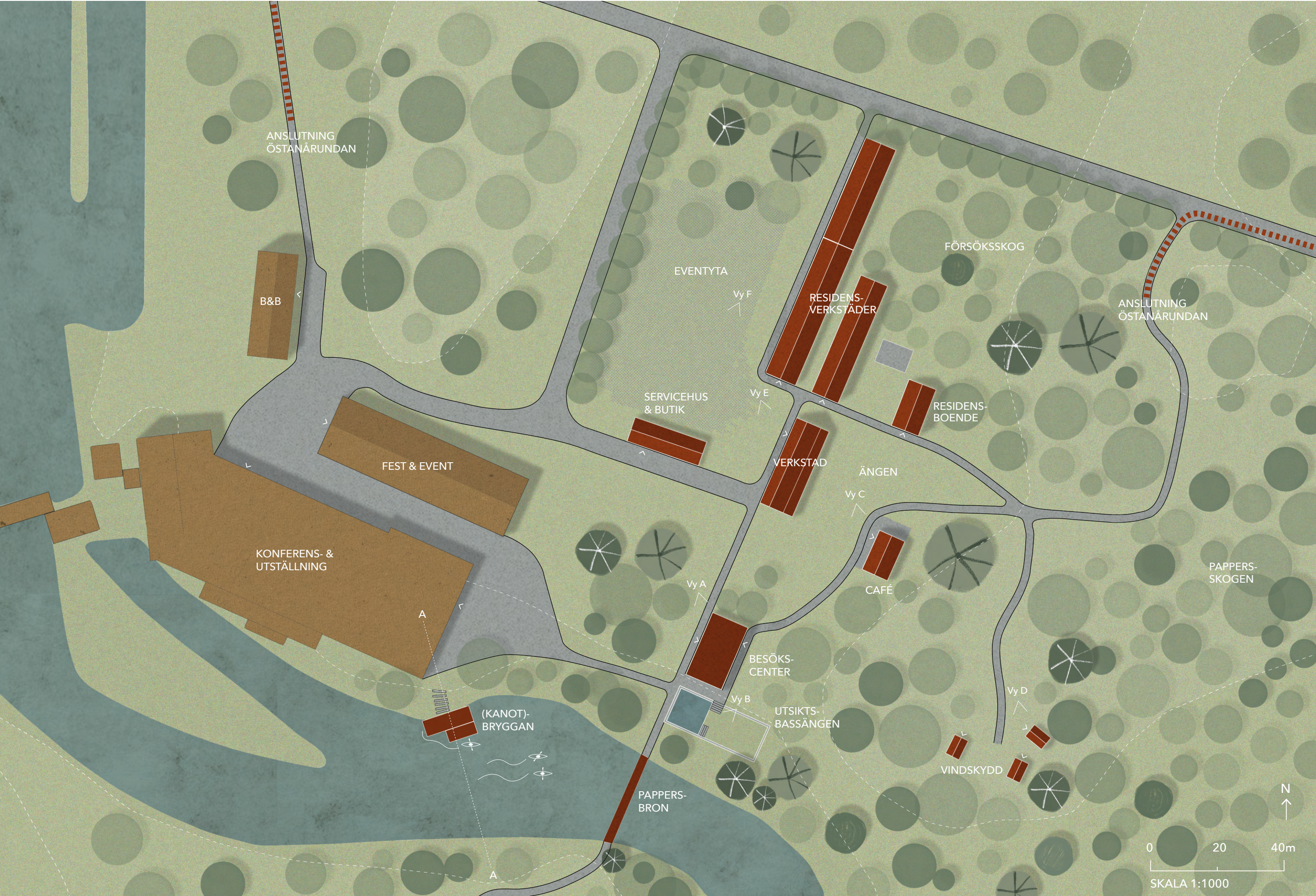

Fig 113.

4.3.2 Röda bruksbyn

Förutom den rekreativa slingan föreslås pappersbruksområdet att utvecklas för tre huvudsakliga verksamheter: ett besökscenter, en multifunktionell eventyta och en residensverksamhet - alla samlade i Röda bruksbyn. Dessa funktioner är tänkta att komplettera den befintliga B&B- och konferensverksamheten och att samspela med byalagets evenemang. Tanken är att de tillsammans ska skapa en levande och mångsidig mötesplats där kultur, natur och rekreation sammanstrålas.

Besökscenter för vandrare och turister

Det gamla pannhuset omvandlas till ett besökscenter med information om brukets historia, platsens rekreativa värden och kopplingen till Helge å. Lokalen kan användas för föreläsningar, utställningar och möten och fungerar som ett komplement till det befintliga Naturum i Kristianstads Vattenrike. Här finns också kanotuthyrning med en anslutande kanotbrygga och den gamla sedimenteringsbassängen utanför pannhuset öppnas upp och blir en utsiktsplats med vy mot ån. En gångbro, där den tidigare järnvägsbron gick, knyter samman Röda bruksbyn med byn på andra sidan, där en stig leder genom skogen. I anslutning till besökscentret finns även övernattningsmöjligheter i form av enklare vindskydd.

Eventyta

En flexibel, öppen yta i anslutning till området för besökscentrumet utformas för att rymma olika typer av arrangemang som skördemarknader, julmarknader, loppisar och musikkvällar. Aktiviteterna kan till exempel arrangeras av Östanå byalag i samarbete med lokala föreningar och företag, vilket ger möjlighet att bjuda in både invånare och besökare till folkliga evenemang. Merparten av den befintliga vegetationen sparas för att skapa rumslighet och karaktär, samtidigt som ytan lämnas öppen nog för att kunna varieras beroende på aktivitet. På så sätt undviks känslan av en platt yta, och platsen får en tydligare identitet.

I anslutning till eventområdet finns "Bruksbutiken", som fungerar som ett servicehus med duschar, toaletter, diskrum och en mindre butik för förnödenheter. Servicehuset fungerar som resurs både för övernattande vandringsgäster och vid större arrangemang, där det kan bidra till att göra området mer tillgängligt för olika typer av aktiviteter.

Residensverksamhet

Den gamla verkstaden och de tre längorna i falu rödfärg utvecklas till lokaler för residens, där konstnärer, forskare eller entreprenörer kan vistas under en period för att testa projekt och bidra med kreativa idéer. Här skapas verkstäder, enklare boende och utställningslokaler som tillsammans formar en miljö som uppmuntrar till utbyte och nya samarbeten. Verksamheten kan ske i samarbete med kommunen, som kan bidra med resurser och långsiktigt stöd, medan byalaget och lokala företag kan medverka i praktiska arrangemang och aktiviteter. Särskilt fokus ligger på träkonst, materialexperiment, möbeldesign, konsthantverk och forskning som knyter an till områdets traditioner inom trä- och pappersindustri.

I anslutning till lokalerna utvecklas en försöksskog, där olika träslag och växtkombinationer kan testas och utvärderas. På så sätt blir residenset inte bara en plats för skapande och innovation, utan också en arena för kunskapsutveckling inom hållbar landskaps- och materialanvändning. Genom att kombinera platsens historia med nya kreativa verksamheter kan residenset både stärka den lokala identiteten och locka nya besökare och samarbeten, samtidigt som det bidrar till en långsiktig utveckling av området.

På kommande sidor visar jag mitt förslag lite mer i detalj och går in på hur de olika platserna i Röda bruksbyn kan se ut och fungera. Detta gör jag huvudsakligen med enkla fotomontage från platsen idag. Tanken är att förmedla en känsla av hur jag vill att platserna ska användas och vilken karaktär de kan få. Illustrationerna ska därför inte ses som färdiga lösningar, utan snarare som exempel på möjliga riktningar för platsens framtida utveckling.

Besökscenter

Östanå besökscenter blir till i det gamla pannhuset. Husets karaktär bevaras, med de rostiga dörrarna som en påminnelse om brukets historia, och förstärks med fler detaljer i cortenstål. Byggnaden har ett fantastiskt ljusinsläpp som skapar en väldigt fin atmosfär. Här finns utställningar om pappersbrukets historia, vandringskartor och information om Helge å och naturen runt Östanå. I anslutning finns kanotuthyrning och en brygga vid ån. Pannhuset kan också användas för föreläsningar, filmvisningar och olika workshops med koppling till natur och platsens historia. På så sätt blir centret både en kunskapsnod och en mötesplats för bybor och besökare.

Fig 114. Vy A - Besökscenter

Utsiktsbassängen

Den gamla sedimenteringsbassängen görs om till en utsiktsplats som görs tillgänglig genom en trappa ner till den råa betongbotten, där den spontana vegetationen får bevaras och förstärka platsens unika karaktär. Längs bassängens väggar öppnas fönstergluggar upp för att skapa siktlinjer mot ån och bjuda in ljus och vattenkontakt. I bassängens västra kant anläggs en liten upphöjd näckrosdamm som både knyter an till bassängens tidigare funktion och skapar en subtil koppling till Helge å. Platsen får flera sittplatser som gör den till en generös utsiktsyta, samtidigt som den kan fungera som uteservering till anslutande café.

Fig 115.
Vy B - Utsiktsbassängen

Kanotbryggan och ån

En brygga byggs i ån, i anslutning till den kanotuthyrning som finns i besökscentret. Bryggan blir nåbar via trappor som leder ner till en naturlig terrass i terrängen. Härifrån kan besökare lägga i sina kanoter och paddla österut mot Njura. Pappersbron som löper ett stenkast från bryggan är tillräckligt hög för att kanoter och småbåtar ska kunna passera under. Bryggan kan också fungera som en plats för fiske eller vila, där man får en stark känsla av hur ån slingrar sig genom göingeskogen och binder samman naturen med bruksområdet.

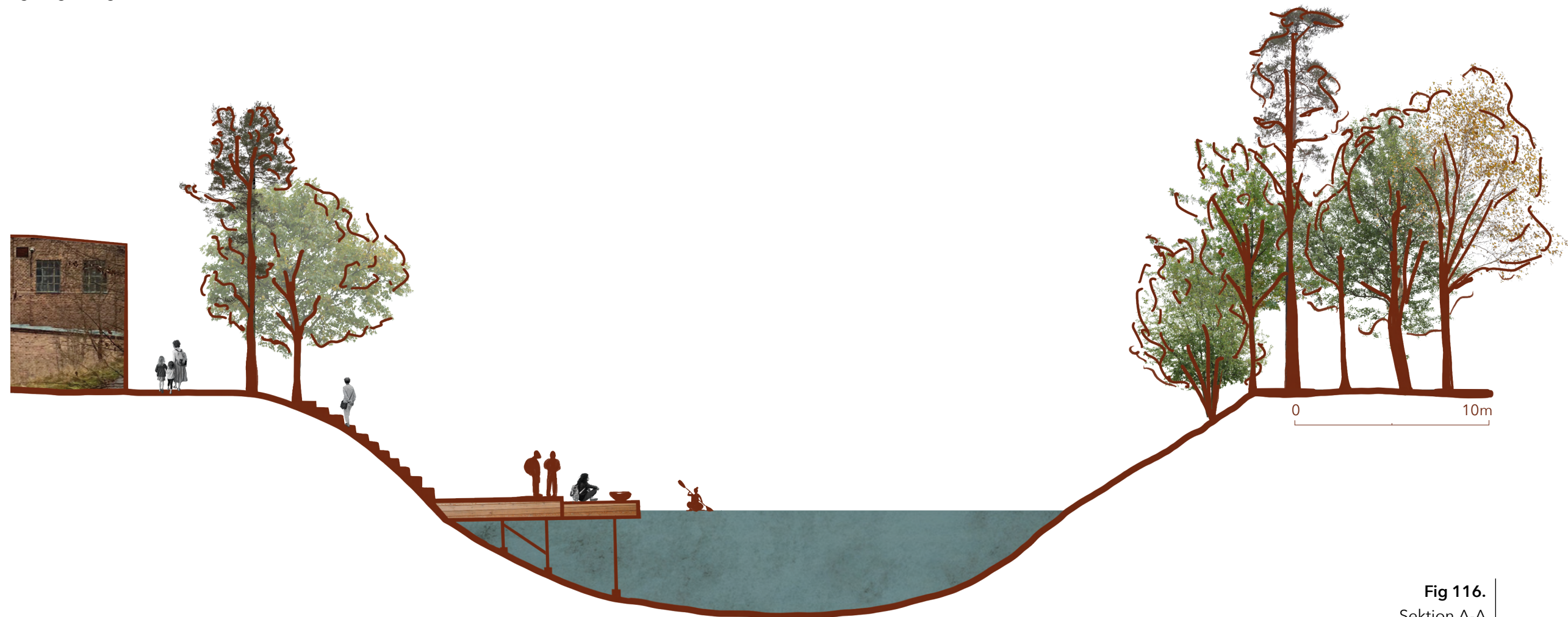

Fig 116.
Sektion A-A

Café

Den gamla brandstationen görs om till ett litet café. Dubbelportarna öppnas upp och ersätts med glasdörrar som släpper in mer ljus, samtidigt som den befintliga inredningen och de spröjsade fönstren bevaras. Norr om huset finns en gammal husgrund med en fin stenmur, som blir en fin och lite skuggig uteservering. Caféet kan drivas i liten skala av till exempel byalaget och ha öppet främst under sommarhalvåret, på helger eller i samband med evenemang på området.

Fig 117. Vy C - Café

Vindskydd

I en skogsdunge intill besökscentret byggs några vindskydd med eldplats, avsedda för vila eller primitiv övernattning för vandringsgäster. Intill eventytan finns ett servicehus som kan förse de som bor i vindskydden med toaletter, dusch, diskrum och en liten självbemannad butik med förnödenheter. På så sätt skapas en funktionell och trivsamt miljö som kopplar samman rekreation, naturupplevelser och besöksservice.

Fig 118. Vy D - Vindskydden

Residensområde

Den gamla verkstaden blir återigen en arbetsplats, nu för residensverksamheten, med kontorsplatser och verkstäder för konstnärer, formgivare, konsthantverkare och forskare med fokus på trä, papper och materialexperiment. De längre lagerlokalerna erbjuder fler arbetsytor och utställningsmöjligheter, medan den minsta byggnaden och det gamla garaget görs om till enklare bostäder för de som vill bo nära sina projekt. Residensverksamheten blir en plats för kreativt utbyte och samarbete, som knyter an till områdets traditioner och stärker identiteten.

Fig 119. Vy E - Residensverkstad

Fig 120. Vy F - Eventyta

Eventyta

En del av den öppna ytan som finns på området blir en flexibel eventyta som kan rymma till exempel skördemarknader, konsertkvällar, julmarknader och mindre festivaler. Byalaget får aktivt bidra till arrangemangen, samtidigt som residensverksamheten kan använda ytan för att visa utställningar, workshops eller prova på-evenemang. Ytan förstärks med armerat gräs för att tåla fordon och uppställning av scen och utrustning, samtidigt som stora delar av den spontana vegetationen bevaras eller röjs fram för att skapa mindre rumsligheter och en varierad karaktär. På detta sätt blir eventytan en dynamisk plats som kan användas både av lokalsamhället och besökare, och som knyter samman kultur, kreativitet och natur.

5.

Diskussion

I detta kapitel försöker jag knyta samman de olika delarna av arbetet. Jag reflekterar över processen och över hur den teoretiska bakgrunden och analysen har hjälpt mig i utformningen av gestaltningsförslaget, och jag diskuterar även om och hur mina frågeställningar har besvarats genom arbetet.

5.1 Att besvara frågeställningarna

Målet med arbetet har varit att ta fram ett konceptuellt gestaltungsförslag för Östanå och det nedlagda pappersbruksområdet. Två frågor, som samspelar med varandra, har styrt arbetets utformning: *Vilka teorier om landsbygdsutveckling finns och hur kan dessa stötta formandet och motiveringen av ett gestaltungsförslag för en postindustriell plats i en landsbygdscontext?* och *Hur kan pappersbruket i Östanå omgestaltas för att samspela med sin omgivning, med utgångspunkt i platsens rekreativa och historiska värden?*

Litteraturen som jag fördjupade mig i under arbetets första fas vägledde mig, och det blev tidigt tydligt för mig att enbart inzoomade fysiska insatser inte räcker för att stärka Östanås utveckling. Det krävs istället ett bredare perspektiv där byn kopplas till regionala sammanhang – ett synsätt som beskrivs inom det rurba perspektivet (Björling, 2019). Här blir det intressant att reflektera över vad detta innebär i praktiken för en så liten ort som Östanå. En utmaning är dock om en regional koppling verkligen kan ge reella effekter för byn, eller om det finns en risk att resurser och intresse ändå främst hamnar i de större orterna.

Samtidigt har det blivit tydligt att inte alla teorier och perspektiv som presenteras i litteraturen är okomplicerade att tillämpa i Östanå. Flera resonemang om rurbanitet (t.ex. Björling 2019; Carlos 2016) bygger till stor del på etablerade nätverk och ömsesidiga relationer mellan stad och land. I Östanås fall blir denna koppling mer abstrakt, då ortens storlek (ca 160 invånare) och det faktum att Östra Göinge kommun klassas som en landsbygdskommun gör att regionala satsningar i praktiken främst kan gynna större samhällen. En del av den litteratur jag presenterar i den teoretiska bakgrunden utgår dessutom från norra delar av Sverige – som Norrland, Dalsland och Värmland (t.ex. Tidholm 2017; Syssner 2018) – där landsbygdsförutsättningarna skiljer sig markant från Skåne. Östra Göinge ligger nära större städer och har en annan infrastruktur och närhet till regionala centrum, vilket gör att situationen inte kan jämföras direkt med norra landsbygder när det gäller exempelvis isolation eller tillgång till service. Samtidigt finns likheter i frågor som avfolkning, minskad service och behovet av lokal mobilisering. Detta visar att även om teorierna är värdefulla för att identifiera möjligheter, behöver de anpassas efter platsens specifika förutsättningar.

Det är därför relevant att komplettera dessa mer övergripande perspektiv med teorier som tydligare betonar samspelet mellan lokala aktörer, civilsamhälle och institutioner – något som Björling och Rönblom (2023) utvecklar genom begreppet det rurba tomrummet. Enligt dem kan det rurba tomrummet fungera som en arena där civilsamhälle, företag och offentliga aktörer skapar nya samarbeten och alternativa utvecklingsvägar. Dessa tankar har varit avgörande i mitt arbete. De hjälpte mig att se Östanå i ett större sammanhang, vilket konkretiserades genom att knyta an till Skåneleden, lyfta fram Helge å som en del av ett större landskapssystem och föreslå att pappersbruksområdet utvecklas som en mötesplats för samverkan mellan olika aktörer. I residentsverksamheten och besökscentrummet kan kommunen bidra med resurser och långsiktigt stöd, byalaget kan driva initiativ tillsammans med lokala företag, och boende kan delta i mindre projekt och aktiviteter i samarbete med offentliga aktörer.

Även de perspektiv på landsbygden som presenteras av Syssner (2018) och Nilsson (2020) satte en riktning för mitt arbete. Syssner formulerar fyra framtidsvisioner – hållbar, besöksplats, uppkopplad och global – som visar på olika möjliga utvecklingsbanor, medan Nilsson lyfter fram landsbygden som post-produktiv, urbaniserad och neoproduktiv, vilket tydliggör landsbygden som resurs och som arena för omställning. Dessa perspektiv har hjälpt mig att forma gestaltungsförslaget och visat att landsbygder inte kan förstås utifrån en enda logik, utan måste ses i ett större och mer dynamiskt sammanhang, något som också mitt gestaltungsförslag försöker fånga genom att kombinera olika utvecklingsspår och lyfta fram platsens potential i flera riktningar.

Ytterligare en viktig insikt från litteraturen är att landsbygdsutveckling inte kan bygga på generella mallar eller färdiga lösningar. Varje plats har sina egna förutsättningar, sin historia och sina människor. Även samtalen med byalaget och byborna gav värdefulla insikter om lokala behov och prioriteringar, vilket hjälpte mig att forma förslaget på ett sätt som är förankrat i platsens verklighet. Detta understryker också att gestaltungsförslaget för Östanå inte kan ses som en universallösning – det är snarare ett exempel på hur just denna plats kan utvecklas, men med medvetenheten om att andra orter kan kräva helt andra angreppssätt.

Genom mina platsbesök och min analys kunde jag konstatera att Östanå och pappersbruksområdet bär på stora historiska och rekreativa kvaliteter. Dessa ville jag ta tillvara i gestaltungsförslaget.

För att knyta ihop insikterna från litteraturen och analysen formulerade jag tre vägledande principer: bevara, tillgängliggöra, samt lyfta fram och förstärka. Principerna bygger på att utgå från det befintliga landskapet och kulturarvet, men samtidigt öppna platsen för utveckling och nytänkande.

Gestaltungsförslaget mynnade ut i Östanårundan, en vandrings slinga som binder samman byn, pappersbruket och det omgivande landskapet. Längs rundan utgör den Röda bruksbyn en tydlig målpunkt som både synliggör det industriella arvet och skapar möjligheter för framtida användning som besöksplats. På så vis fungerar förslaget både som en förstärkning av platsens identitet och som ett sätt att öppna den mot nya möjligheter. Gestaltningen är inte isolerad till pappersbruksområdet, utan samspelar med omgivningen och kan skapa ringar på vattnet, där effekterna sprider sig från pappersbruksområdet till hela byn och vidare till ett större sammanhang.

Analysen visade att Östanå har betydande styrkor: stark gemenskap, ett aktivt föreningsliv och unika natur- och kulturvärden. Samtidigt finns tydliga svagheter: minskande befolkning, nedlagd service och brist på kollektivtrafik. Dessa utmaningar kan inte lösas med ett gestaltungsförslag, men förslaget kan bidra till att synliggöra byn som i sin tur kan skapa incitament för både inflyttning och besök.

5.2 Reflektioner kring gestaltungsförslaget

De delar som jag föreslår i min gestaltning – en rekreativ slinga, ett besökscenter, en ny bro som binder samman byn med pappersbruksområdet, en eventyta och en residentsverksamhet – är tänkta att komplettera och stärka de verksamheter som redan finns på platsen, såsom bylagets olika event, B&B och konferensverksamheten. Syftet är att skapa anledningar för människor att stanna, att uppleva ån, landskapet och kulturmiljön, och på så sätt bygga vidare på de kvaliteter som redan finns. Till exempel kan ett besökscenter med kanotuthyrning och en eventyta för marknader, konserter och bylagets aktiviteter skapa nya mötesplatser, medan slingan kan knyta an till Skåneleden och därigenom placera Östanå i ett större regionalt sammanhang, vilket i förlängningen kan skapa incitament för att vilja bo och leva i Östanå.

Gestaltningen är inte en slutpunkt, utan mitt förslag kan snarare ses som en katalysator. Den kan öppna upp för verksamheter, initiativ och samarbeten som på sikt gör byn mer attraktiv både för invånare och besökare. På så sätt kan förslaget ge Östanå en tydligare plats på kartan och samtidigt visa hur en postindustriell miljö kan få nytt liv genom att väva samman natur- och kulturvärden med nya användningar.

För att detta ska kunna realiseras i verkligheten finns det såklart en mängd aspekter som jag inte tar upp i min gestaltning, men som behöver beaktas. En sådan sak är äganderätten – om Östanårundan ska förverkligas krävs att flera markägare involveras och är positiva till satsningen. Detta är inget som löses inom ramen för förslaget, men något som måste tas i beaktande vid en eventuell realisering. Förslaget har dessutom gjorts utan att förhålla sig till en budget – i verkligheten finns alltid ekonomiska ramar. Saker jag inte heller går in på är hur ett framtida samarbete med kommun och region kan se ut. Slingan skulle till exempel i förlängningen kunna bli ett etappmål på Skåneleden och ingå i deras ordinarie ledkarta.

5.3 Metod- och processreflektion

Metoden jag har använt har gett mig möjlighet att se Östanå och pappersbruksområdet ur flera perspektiv och skapa ett helhetsgrepp. Genom triangulering och användandet av flera olika metoder har jag kunnat kombinera sociala, historiska, rumsliga och upplevelsemässiga dimensioner, vilket har bidragit till en mer nyanserad bild av platsens potential. Under platsbesök och samtal med Östanåbor blev det tydligt hur viktigt det är att förstå både det fysiska landskapet och de sociala relationerna som formar platsen. Så här i efterhand ser jag dock att arbetet hade kunnat stärkas ytterligare genom att arrangera fler samtal och workshops, till exempel i samverkan med kommunen. Jag hade planer på att genomföra detta, men tidsramen satte begränsningar. Ett bredare deltagande hade troligen gett ett ännu tydligare helhetsperspektiv och en starkare lokal förankring av förslaget.

Jag ser också det som en styrka att jag har arbetat parallellt med platsbesök, analys och gestaltning. Det har gjort att jag

kontinuerligt kunnat komplettera och justera mina observationer och idéer, samt identifiera vad som är viktigast för platsens utveckling. Arbetet har därför varit iterativt, där jag kunnat gå fram och tillbaka mellan olika moment och integrera nya insikter i gestaltningsförslaget.

Samtidigt har arbetet inte varit utan hinder. I februari blev jag sjuk och tvingades att pausa processen. Under den tiden förändrades mycket i Östanå: nya ägare till korsvirkeshuset, nedläggning av förskolan och påbörjad försäljning av fabrikslokalerna. Pausen gav mig dock också möjlighet att uppleva Östanå under sommartid, delta vid Valborgsfirandet och se hur platsen förändras med årstiderna. Jag tror inte att mitt förslag hade landat på samma sätt om jag endast hade gjort platsbesök, samtal och analyser under vinterhalvåret, som var den ursprungliga planen. Att uppleva årstidsskiftningarna gjorde att jag kunde se de rekreativa värdena på ett annat sätt, vilket i sin tur bidrog till att forma gestaltningsförslaget. Slingan med sina målpunkter växte till stor del fram ur insikten att platsens kvaliteter förändras över tid och kan upplevas i olika skeden av året.

Pausen innebar också att jag behövde återuppta arbetet och sätta mig in i tidigare observationer och analyser på nytt, vilket tog tid. I efterhand ser jag arbetet som två faser: en omfattande analys- och teorifas och en gestaltningsfas, där jag parallellt arbetade vidare med kompletterande analyser. Jag lade mycket tid på analys och research, vilket gav en stark grund att stå på, men samtidigt blev gestaltningen inte lika utvecklad som jag hade önskat eller tänkt från början. Samtidigt har jag under arbetets senare skeden insett att gestaltning på landsbygden kanske inte behöver, eller ens kan, vara lika detaljerad som i stadsmiljöer. Landsbygdens dynamik och öppenhet innebär ofta att det är svårare att få slutgiltiga beslut på plats, och att gestaltningen istället måste ha en viss flexibilitet och anpassningsbarhet.

En utmaning har varit att arbeta utzoomat och brett, samtidigt som jag behövde hålla fokus och landa i ett konkret gestaltningsförslag på en mer inzoomad nivå. Med hjälp av handledning, tid för reflektion och en vilja att sänka kraven på hur detaljerat gestaltningsförslaget skulle bli, lyckades jag ändå nå fram till ett resultat som känns relevant och förankrat i platsen. Förslaget är inte färdigt i sin slutgiltiga form, men det pekar ut viktiga riktningar och visar på potentialer som kan utvecklas vidare.

5.4 Vidare forskning

Utifrån det jag har kommit fram till under arbetet med Östanå och det nedlagda pappersbruksområdet ser jag flera intressanta möjligheter för vidare forskning. Ett område som känns särskilt viktigt är deltagandeprocesser på landsbygden, som bland annat lyfts fram av Hagelberg et al. (2022) och Herlitz & Arén (2017). Här spelar det organisatoriska arbetet mellan kommun, stat och civilsamhälle en avgörande roll. Det finns därför behov av att undersöka hur sådant organisatoriskt arbete kan utformas för att möjliggöra fler samtal, workshops och samverkan med lokala aktörer, och på så sätt påverka gestaltning i landsbygdscontext. Under mitt arbete blev det tydligt för mig hur värdefullt det är att involvera lokalsamhället, men tidsramar och praktiska begränsningar gjorde att jag inte kunde genomföra detta fullt ut. Det är därför ett område som jag ser som särskilt viktigt att utforska vidare i framtiden.

Jag ser också att det finns behov av vidare studier kring små orters samspel med regionala nätverk och närliggande städer. Hur kan exempelvis integration av vandringsleder och rekreativa stråk påverka både besöksnäring, boendemiljö och lokal identitet? Mitt gestaltningsförslag för Östanå antyder sådana möjligheter, men effekterna behöver undersökas vidare.

Ytterligare ett intressant forskningsområde är landskapsarkitektens roll som social katalysator. Under arbetet med Östanå blev det tydligt för mig att gestaltning inte bara handlar om att forma fysiska platser, utan också om att skapa möjligheter för samverkan mellan lokalsamhället, föreningsliv och kommunen. Framtida forskning kan bidra till att förstå hur denna roll kan utvecklas och hur landsbygder kan bli mer dynamiska och innovativa.

Slutligen är det viktigt att vidare studier uppmärksammar och tar hänsyn till de särskilda utmaningar som gestaltning på landsbygden faktiskt innebär. Osäkerhet kring beslutsfattande, resurser och lokalsamhällets engagemang innebär att projekt ofta behöver vara flexibla och långsiktiga. Även tidsaspekten blir central, både för att möjliggöra deltagande och för att förstå hur förändringar utvecklas över tid, vilket skiljer landsbygdsprojekt från motsvarande arbete i städer.

5.5 Avslutande reflektion

Redan innan detta arbete påbörjades såg jag potentialen i små landsbygdsorter och vikten av att se deras resurser och möjligheter. Nu, efter att ha ägnat ett antal månader åt att utforska ämnet och fördjupa mig i teorier, analyser och platsbesök, har jag blivit ännu mer övertygad om deras betydelse. I en tid präglad av snabba förändringar och ökade krav på hållbar utveckling blir behovet av nya planeringsstrategier alltmer påtagligt, där landsbygder inte längre kan ses som perifer utan som aktiva resurser.

I detta arbete har jag velat knyta samman landsbygdsutveckling med omvandlingen av postindustriella platser, och genom att studera Östanå har jag försökt visa hur en postindustriell miljö kan samspela med ortsutveckling och synliggöra landsbygdens potential. Frågan är inte enbart relevant för Östanå eller Sverige, utan berör landsbygder och postindustriella miljöer i många delar av världen.

Jag vill avsluta med en tanke som följt mig genom arbetet, formulerad av Moa Björnson (2021): "småorter behöver inte enbart vara nostalgiska kontraster till städerna, utan kan också fungera som förebilder för innovation och hållbar utveckling." Med denna uppsats hoppas jag kunna bidra till den diskussionen och visa hur landsbygder, genom medskapande, kreativa initiativ och samverkan, kan bli en arena för gemenskap, kreativitet och långsiktig utveckling. Östanå har fungerat som ett konkret exempel på detta, och jag hoppas att insikterna kan inspirera till både fortsatt forskning och praktiska satsningar på landsbygderna.

Referenser

Alfredsson, K. (2006). Korsvirkeshuset får dansk ägare. *Kristianstadsbladet*, 12 januari. <https://www.kristianstadsbladet.se/2006-01-12/korsvirkeshuset-far-dansk-agare/> [2024-12-12]

Bengtsson, I. (2004). Församlingshem blir bed & breakfast. *Kristianstadsbladet*, 20 februari. <https://www.kristianstadsbladet.se/2004-02-20/forsamlingshem-blir-bed-och-breakfast/> [2024-12-12]

Björling, N. (2019). *De rurba perspektiven* <https://reglab.se/wp-content/uploads/2018/10/Nils-Bj%C3%B6rling-Rurba-na-perspektiv-sammanfattande-artikel.pdf>

Björling, N & Rönnblom, M. (2023). *Politics of the rurba void, Space and Polity*, DOI: 10.1080/13562576.2023.2248036 <https://doi.org/10.1080/13562576.2023.2248036>

Björnson, M. (2021). Att sätta en plats på kartan – platsutveckling i praktiken - [Presentation] 5 november 2021 <https://www.minalv.se/event/att-satta-en-plats-pa-kartan/> [2024-11-10]

Boverket (2006). Lär känna din ort! - Metoder att analysera orter och stadsdelar. (Diarienummer: 20830 - 1809/2005) Boverket. <https://www.boverket.se/sv/om-boverket/publicerat-av-boverket/publikationer/2006/lar-kanna-din-ort/>

Boverket (2022). Landsbygdsutveckling i strandnära lägen. <https://www.boverket.se/sv/samhallsplanering/sa-plane-ras-sverige/planeringsfragor/strandskydd/landsbyggsutveckling-i-strandnara-lagen/> [2025-01-20]

Brenner, N. (2013). *Theses on Urbanization*. Public Culture. 25. 85-114. 10.1215/08992363-1890477 https://www.researchgate.net/publication/277516702_Theses_on_Urbanization/citation/download

Carlos, V.M. (red.) (2016). *Ruralism - The Future of Villages and Small Towns in an Urbanizing World*. Jovis. https://www.researchgate.net/publication/311276491_Ruralism_The_Future_of_Villages_and_Small_Towns_in_an_Urbanizing_World

Carlsson, Å. (2017). Pappersbruket återuppstår med lokal storägare. *Kristianstadsbladet*, 12 april. <https://www.kristianstadsbladet.se/2017-04-12/pappersbruket-ateruppstar-med-lokal-storagare/> [2024-12-20]

Dahl, C. (2012). *Ortsanalys för NYHAMNSLÄGE, utkast Januari 2012*. Höganäs kommun. https://nyhamnsbyaforening.wordpress.com/wp-content/uploads/2012/02/ortsanalys_nyhamnslc3a4ge-utkast120130.pdf

Ekman, J. (1965). *Östanå Bruks historia*. Hultbergs tryckeri AB. Osby.

Galpin, C.J. 1918. *Rural Life*. New York <https://archive.org/details/rurallife00galpuoft/page/64/mode/2up>

Giro, C. (1999). *Four Trace Concepts in Landscape Architecture*, I Corner, J. (1999). Recovering landscape : essays in contemporary landscape architecture . Part one: Reclaiming Place and Time . New York: Princeton Architectural Press. s. 59 – 67. https://parksandrec4.wordpress.com/wp-content/uploads/2012/06/02_giro-four-trace-concepts.pdf

Grunnon, M. (2004a). Ett vemodigt farväl till Möllarps skola. *Kristianstadsbladet*, 11 juni. <https://www.kristianstadsbladet.se/artikel/ett-vemodigt-farval-till-mollarps-skola/> [2024-12-12]

Grunnon, M. (2004b). Dagis kvar i Möllarps skola. *Kristianstadsbladet*, 17 december. <https://www.kristianstadsbladet.se/2004-12-17/dagis-kvar-i-mollarps-skola/> [2024-12-12]

Hagelberg, L., Henriksson, P., Lindberg, J. (2022). *Arkitektens roll på landsbygden - en förstudie om urban norm och rurala alternativ*. Leif Blomkvists Forskningsstiftelse. <https://rurark.se/forskning>

Herlitz, U & Arén. (2017). *Den första Samhällsnivån. Tryckrean*. https://www.helasverige.se/wp-content/uploads/2022/03/Den_foersta_samhallsnivaan_1_.pdf

Jansson, M., Vicenzotti, V., Diedrich, L. (2019). *Landscape design based on research*. Alnarp: Sveriges Lantbruksuniversitet. (Landskapsarkitektur, trädgård, växtproduktionsvetenskap, 2019:10). <https://pub.epsilon.slu.se/16389/1/LTV-rapport%202019-10.pdf>

Johnsson, P. (1919). *Östanå Trämassefabrik och Pappersbruk*. Tryckeri A.B Allehanda. Trelleborg.

Jordbruksverket (2014). *Vår definition av landsbygd*. <https://jordbruksverket.se/stod/eus-politik-for-jordbruk-och-fiske/var-definition-av-landsbygd> [2024-12-02]

Jorgensen, A & Keenan, R. (red.). (2012). *Urban Wildscapes*. Routledge. <https://doi.org/10.4324/9780203807545>

Koolhaas, R., AMO. (2020). *Countryside, a report*. Guggenheim Taschen.

Kristianstadsbladet (2008). Pappersbruket snart redo att ta emot sina gäster. *Kristianstadsbladet*, 25 april. <https://www.kristianstadsbladet.se/2008-04-25/pappersbruket-snart-redo-att-ta-emot-sina-gaster/> [2024-12-12]

Kvorning, J. (2016). *Ruralism and Periphery: The Concept of Ruralism and Discourses on Ruralism in Denmark*: Carlos, V.M. (red.) Ruralism - The Future of Villages and Small Towns in an Urbanizing World. Jovis. 26-38. https://www.researchgate.net/publication/311276491_Ruralism_The_Future_of_Villages_and_Small_Towns_in_an_Urbanizing_World

Lantmäteriet (2025). *Min karta. Höjddata*. <https://minkarta.lantmateriet.se/> [2025-08-16]

Lefebvre, H. (2003). *The Urban Revolution* [1970]. Minneapolis. <https://thecharnelhouse.org/wp-content/uploads/2017/08/Henri-Lefebvre-The-Urban-Revolution.pdf>

Liljedahl, C-J. (2020). Först ut med Grön flagg. *Kristianstadsbladet*, 25 september. <https://www.kristianstadsbladet.se/2020-09-25/forst-ut-med-gron-flagg/> [2024-12-20]

Liljedahl, C-J. (2021). Ny detaljplan ska tas fram vid Helgeå – kan bli nya bostäder. *Kristianstadsbladet*, 26 maj. <https://www.kristianstadsbladet.se/2021-05-26/ny-detaljplan-ska-tas-fram-vid-helgea-kan-bli-nya-bostader/> [2025-01-29]

Liljedahl, C-J. (2024). Möllarps förskola läggs ner – skapade stor debatt: "Hur drabbar detta?". *Kristianstadsbladet*, 13 november. <https://www.kristianstadsbladet.se/2024-11-13/mollarps-forskola-laggs-ner-skapade-stor-debatt-hur-drabbar-detta/> [2025-01-29]

Liljedahl, C-J. (2025a). Ingen mer förskola i Östanå – politiker-na sa nej: "Tragiskt". *Kristianstadsbladet*, 4 juni. <https://www.kristianstadsbladet.se/2025-06-04/ingen-mer-forskola-i-ostana-politikerna-sa-nej-tragiskt/> [2025-08-01]

Liljedahl, C-J. (2025b). Paret Synnelius vill bygga upp mot 30 bostäder i Östanå. *Kristianstadsbladet*, 21 juni. <https://www.kristianstadsbladet.se/2025-06-21/paret-synnelius-vill-bygga-upp-mot-30-bostader-i-ostana/> [2025-08-01]

Lindberg, M. (2022). *Social innovation i landsbygdens civilsamhällen - från lokala servicepunkter till världskända besöksmål*: Agnidakis, P; Cras, P; Von Essen, J; Harnesk, D; Lindberg, M; Stenbacka, S; Wallman, Lundåsen, S & Åberg, P. Landsbygden och de mindre orternas civilsamhällen (Urban and rural reports 2022:3) Swedish University of Agricultural Sciences Department of Urban and Rural Development. 55-66. <https://res.slu.se/id/publ/119907>

Lindell, M-L (2003). Zenits verksamhet i Östanå kommer att fortsätta. *Kristianstadsbladet*, 23 augusti. <https://www.kristianstadsbladet.se/2003-08-23/zenits-verksamhet-i-ostana-kommer-att-fortsatta/> [2024-12-12]

Lindell, M-L. (2004). Märklig utställning på bruket i Östanå. *Kristianstadsbladet*, 13 juni. <https://www.kristianstadsbladet.se/2004-06-13/marklig-utställning-pa-bruket-i-ostana/> [2024-12-15]

Lindell, M-L. (2016). Kommunen köper pappersbruket. *Kristianstadsbladet*, 22 juli. <https://www.kristianstadsbladet.se/2016-07-22/kommunen-koper-pappersbruket/> [2024-12-12]

Lindell, M-L. (2021). Anrika korsvirkeshuset i Östanå till salu. *Kristianstadsbladet*, 1 juli. <https://www.kristianstadsbladet.se/2021-07-01/anrika-korsvirkeshuset-i-ostana-till-salu/> [2025-01-29]

Lindell, M-L. (2025). Möllarps förskola kan bli friförskola: "Värd att kämpa för". *Kristianstadsbladet*, 19 januari. <https://www.nsk.se/2025-01-19/mollarps-forskola-kan-bli-friforskola-var-d-att-kampa-for/> [2025-01-29]

Länsstyrelsen Skåne (2007). *Det skånska landsbygdsprogrammet – ett utvecklingsprogram med landskapsperspektiv*. Rapport 2007:10. Länsstyrelsen Skåne. <https://www.lansstyrelsen.se/download/18.68fbc90d-193243b379e4888f/1732527160071/Det%20sk%C3%A5nska%20landsbygdsprogrammet%202007-2013.pdf>

Länsstyrelsen Skåne (2025a). *Kulturmiljöprogram Skåne*. <https://ext-geoportal.lansstyrelsen.se/standard/?appid=4d604e-7e08a1471bbf90c6c5781c1a3a&bookmarkid=14799> [2025-01-16]

Länsstyrelsen Skåne (2025b). *Kulturmiljöprogram: Helge å*. <https://www.lansstyrelsen.se/skane/besoksmal/kulturmiljoprogram/kulturmiljoprogram-omraden/kulturmiljostrak/kulturmiljoprogram-helge-a.html> [2025-01-16]

Mathey, J., Arndt, T., Banse, J. & Rink, D. (2018). *Public perception of spontaneous vegetation on brownfields in urban areas—Results from surveys in Dresden and Leipzig* (Germany). *Urban forestry & urban greening*, 29, 384–392. <https://doi.org/10.1016/j.ufug.2016.10.007>

Nilsson, I. (2020). *Ett öppet fönster mot landsbygden*. PLAN, ISSN 0032-0560, nr Höst, 60-66 <http://bth.diva-portal.org/smash/record.jsf?pid=diva2%3A1473753&dsid=-2546>

Oltmanns, C. (2016). *Rurality in a society of Cities*: Carlos, V.M. (red.) *Ruralism - The Future of Villages and Small Towns in an Urbanizing World*. Jovis. 56-62. https://www.researchgate.net/publication/311276491_Ruralism_The_Future_of_Villages_and_Small_Towns_in_an_Urbanizing_World

Oswalt, P. & Reiniets, T. (2006). *Atlas of Shrinking Cities - Atlas der schrumpfenden Städte*. <https://www.mit.edu/course/4/4.395/Shrinking%20Cities%20Atlas.pdf>

Paulsson, P. (2020). Östanå Bruk utan lag nästa säsong. *Kristianstadsbladet*, 26 november. <https://www.nsk.se/2020-11-26/ostana-bruk-utan-lag-nasta-sasong/> [2024-12-12]

Prominski, M. (2019). *Design research as a non-linear interplay of five moments*. I Prominski, M, Seggern, H. (2019). *Design Research for Urban Landscapes- Theories and Methods* <https://doi.org/10.4324/9781351104241>

Region Skåne (2022). *Regionplan för Skåne 2022-2040*. <https://geodata.skane.se/regutv/regionplan/2022/plan/dokument/regionplan-for-skane-2022-2040.pdf> [2025-01-03]

Region Skåne (2024). *Näringsliv och arbetsmarknad i Östra Göinge* - Enheten för samhällsanalys. https://filer.skane.se/kommunrapporter/Kommunrapport_Ostra%20Goinge.html#6_Pendling [2025-01-03]

Richter, R. (2016). *Social innovations in Rural life Worlds*: Carlos, V.M. (red.) *Ruralism - The Future of Villages and Small Towns in an Urbanizing World*. Jovis. 140-147. https://www.researchgate.net/publication/311276491_Ruralism_The_Future_of_Villages_and_Small_Towns_in_an_Urbanizing_World

Riksantikvarieämbetet. (2018a) L1991:6527 (Östra Broby 288:1) https://app.raa.se/open/fornsok/api/lamning/dokument/fil/aWlwYXg6Ly9vYmplY3RiYXNlMmRvY3VtZW50L2RvY3BhcnRpdGlubiMxNDg5MjMxMA==/L1991-6527-FMIS_H%C3%84NDELSER.pdf

Riksantikvarieämbetet. (2018b) L1991:6569 Bytomt/gårdstomt Möjlig fornlämning RAÄ-nummer:Östra Broby 260:1 <https://app.raa.se/open/fornsok/lamning/41c975f2-2d43-449c-a56f-29edc0501c87>

Runfors, B. (2004) *Östanåboken*. Accent förlag.

Runfors, B. (2009) *Östanåbilder*. Accent förlag.

Rutberg, I och Lindell, M-L. (2019) Designföretag köpte pappersbruket i Östanå. *Kristianstadsbladet*, 10 oktober. <https://www.kristianstadsbladet.se/2019-10-10/designforetag-kopte-pappersbruket-i-ostana/> [2025-01-29]

SCB (2010). *Småorternas landareal, folkmängd och invånare per km² 2005 och 2010*. Statistiska centralbyrån. https://web.archive.org/web/20171222033852/http://www.scb.se/contentassets/3b290b05ed634cf0846ad620362bb708/tabell_1_2010_web_v2.xls

SCB (2023). *Folkmängd och landareal i tätorter, per tätort. Vart femte år 1960 - 2023*. Statistiska centralbyrån. https://www.statistikdatabasen.scb.se/pxweb/sv/ssd/START__MI__MI0810__MI0810A/LandarealTatortN/table/tableViewLayout1/

SCB (2024a). *Befolkning i småorter efter kön, ålder och småort*. Statistiska centralbyrån. https://www.statistikdatabasen.scb.se/pxweb/sv/ssd/START__MI__MI0810__MI0810E/MI-0811BefSmaort02/

SCB (2024b). *Folkmängd och befolkningsförändringar - Kvartal 1, 2024*. Statistiska centralbyrån. <https://www.scb.se/hitta-statistik/statistik-efter-amne/befolkning/befolkningens-sammansattning/befolkningsstatistik/pong/tabell-och-diagram/folkmangd-och-befolkningsforandringar---manad-kvartal-och-halvar/folkmangd-och-befolkningsforandringar---kvartal-1-2024/>

Scott, A.J; Alana,G. & Ayele,G. (2007). *The Urban-Rural Divide: Myth or Reality?*. Macaulay Institute. ISBN 0-7084-0671-8. https://www.researchgate.net/publication/253027426_The_Urban-Rural_Divide_Myth_or_Reality

SGU (2025). *Kartvisaren Jordarter 1:25 000-1:100 000*. <https://apps.sgu.se/kartvisare/kartvisare-jordarter-25-100.html> [2025-08-11]

Skogsstyrelsen (2025). *Kartor - Skogens pärlor*. <https://kartor.skogsstyrelsen.se/kartor/> [2025-09-9]

Skåneleden (2025). *7 Glimåkra-Osby*. <https://skaneleden.se/etapp/7-glimakra-osby> [2025-08-11]

SOU (2017:1). *För Sveriges landsbygder – en sammanhållen politik för arbete, hållbar tillväxt och välfärd*. https://www.regeringen.se/contentassets/acec663a156a41659021e-0e1387e713d/sou-2017_1_web.pdf

Ståhl, E. (2015). Östanå - fortsatt en by utan busstrafik. *Kristianstadsbladet*, 19 december. <https://www.kristianstadsbladet.se/2015-12-19/ostana-fortsatt-en-by-utan-busstrafik/> [2024-12-12].

Ståhl, E. (2016). Pappersbruket i Östanå i konkurs. *Kristianstadsbladet*, 5 april. <https://www.kristianstadsbladet.se/2016-04-05/pappersbruket-i-ostana-i-konkurs/> [2024-12-12]

Sunesson, R. (2023). Röstånga gör unik satsning – ny ekoby är reko mot miljön. *Skånska Dagbladet*, 29 november. <https://www.skd.se/2023-11-29/rostanga-gor-unik-satsning-ny-eko-by-ar-reko-mot-miljon/>

Syssner, J. (red.) (2018). *Nya visioner för landsbygden.*

Linneförs förlag. <https://www.diva-portal.org/smash/get/diva2:1306047/FULLTEXT01.pdf>

Territorial Agenda. (2020). *Territorial Agenda 2030 - A future for all places.* https://territorialagenda.eu/wp-content/uploads/TA2030_summary_jun2021_en.pdf

Tidholm, P. (2017). *Läget i landet : 89 tankar om periferier, politik och varför landsbygdsfrågan är viktigare än du tror.* Teg Publishing.

Tillväxtverket (2024). *Vem gör vad för landsbygder.* <https://tillvaxtverket.se/tillvaxtverket/guiderochverktyg/guiderochverktyg/metodstodforlivskraftigalandsbygder/vemgorvadforlandsbygder.2984.html> [2025-01-31]

Vingåkers kommun (2024). *Den smarta Vingåkersbygden.* <https://www.vingaker.se/vingakersbygden/den-smarta-vingakersbygden/> [2024-12-30]

VISS (2025a). *Helge å.* Vatteninformationssystem Sverige <https://viss.lansstyrelsen.se/Waters.aspx?waterMSCD=WA33288005> [2025-09-01]

VISS (2025b). *Ivösjön.* Vatteninformationssystem Sverige <https://viss.lansstyrelsen.se/Waters.aspx?waterMSCD=WA17665542> [2025-09-01]

Voigts, E. (2016) *Landlust - The "Knowability" of Post-Pastoral Ruralism:* Carlos, V.M. (red.) *Ruralism - The Future of Villages and Small Towns in an Urbanizing World.* Jovis.162-178. https://www.researchgate.net/publication/311276491_Ruralism_The_Future_of_Villages_and_Small_Towns_in_an_Urbanizing_World

Åkerman, A. (2020). *En annan landsbygd - Om gestaltad livsmiljö på landsbygden.* Rian designmuseum.

Östra Göinge kommun (2019). *Översiktsplan för Östra Göinge - platsen för Skånes gröna hjärta.* 2019-12-19 § 113. https://www.ostragoinge.se/wp-content/uploads/2013/01/oversiktsplan-for-ostra-goinge-kommun_lk.pdf [2024-11-10]

Östra Göinge kommun (2021). *Samrådshandling 2021 LIS-plan för Östra Göinge - landskapsutveckling i strandnära läge - tematisk tillägg till översiktsplan för Östra Göinge.* Östra Göinge kommun.<https://www.ostragoinge.se/wp-content/uploads/2021/02/lis-plan-samradshandling-15-feb.pdf> [2025-01-17]

Östra Göinge kommun (2022a). *LIS-plan för Östra Göinge - Landsbygdsutveckling i strandnära läge - tematisk tillägg till översiktsplan för Östra Göinge.* Östra Göinge kommun. <https://www.ostragoinge.se/wp-content/uploads/2023/11/lis-plan-ostra-goinge-kommun-antagen-2022-03-23-red.rattel-se-1.pdf> [2025-01-17]

Östra Göinge kommun (2022b). *Protokoll kommunstyrelsen 2022-06-08.* <https://www.ostragoinge.se/wp-content/uploads/2022/06/protokoll-kommunstyrelsen-2022-06-08.pdf> [2025-01-29]

Figurförteckning

Figur 1, 4:

Grafiska illustrationer med kartunderlag från Lantmäteriet. Lantmäteriet (2024) Skåne. SWEREF 99 TM, RH 2000. Topografisk karta [Kartografiskt material] <https://minkarta.lantmateriet.se> [2025-01-29]

Figur 2: Eget fotografi.

Figur 3, 47: Analyser med kartunderlag från Lantmäteriet. Lantmäteriet (2024) Östanå, Östra Göinge. SWEREF 99 TM, RH 2000. Ortofoto [Kartografiskt material] <https://minkarta.lantmateriet.se> [2025-08-15]

Figur 5: Egen illustration baserad på statistik från SCB 2024.

Figur 6: Utsnitt från Geografisk karta Skåne län 1717. Lantmäteristyrelsens arkiv. (1717). <https://historiskakartor.lantmateriet.se/hk/viewer/internal/L13/4c4d535f4c3133/lms2/LMS/Sk%C3%A5ne/Geografisk%20karta> [2025-01-08]

Figur 7, 9, 13, 14: Fotografier hämtade från Östanåboken (Runfors 2004) Fotograf okänd. (u.å.).

Figur 8, 10, 11: Fotografier hämtade från *Östanå Bruks historia* (Ekman 1965). Fotograf okänd. (u.å.).

Figur 12, 55: Fotografier hämtade från Östanåbilder (Runfors 2009). Fotograf okänd. (u.å.).

Figur 15: Eget bildcollage. Fotografierna är hämtade från Östanåboken (Runfors 2004) Fotograf okänd. (u.å.), eller tagna av författaren.

Fig 16: Bildcollage med ortofoto från Lantmäteriet. kartunderlag från Lantmäteriet. Lantmäteriet (1975) Östanå, Östra Göinge. SWEREF 99 TM, RH 2000. Ortofoto [Kartografiskt material] <https://minkarta.lantmateriet.se> [2025-08-15] Fotografierna är egna.

Figur 17, 29, 44: Analyser med kartunderlag från Lantmäteriet. Lantmäteriet (2024) Östanå, Östra Göinge. SWEREF 99 TM, RH 2000. Topografisk karta [Kartografiskt material] <https://minkarta.lantmateriet.se> [2025-08-15]

Figur 18-28, 30-33, 36- 42, 45-46, 48, 50-54, 56-60:

Egna fotografier.

Figur 34: Digital illustration baserad på fotografi taget av författaren och höjddata från Lantmäteriet.

Figur 35: Lantmäteriet (2024) Östanå, Östra Göinge. SWEREF 99 TM, RH 2000. Ortofoto [Kartografiskt material] <https://minkarta.lantmateriet.se> [2025-09-15]

Figur 43: Analys med kartunderlag från Lantmäteriet (2024) SWEREF 99 TM, RH 2000. Topografisk karta [Kartografiskt material] <https://minkarta.lantmateriet.se> [2025-08-15] och Helgeåns vattenråd <https://helgean.se/fakta/> [2025-08-24]

Figur 49: Illustration med kartunderlag från Lantmäteriet. Lantmäteriet (2024) Östanå, Östra Göinge. SWEREF 99 TM, RH 2000. Topografisk karta [Kartografiskt material] <https://minkarta.lantmateriet.se> [2025-08-15]

Figur 61-67, 72-74, 75-84, 85-99: Egna fotografier.

Figur 68-71: Fotografier tagna av Jessica Kriesz.

Figur 100: Bildcollage med egna illustrationer och fotografier. Skalgubbar är hämtade från skalgubbar.se.

Figur 101: Illustration baserad på kartunderlag från Lantmäteriet. Lantmäteriet (2024) Östanå, Östra Göinge. SWEREF 99 TM, RH 2000. Topografisk karta [Kartografiskt material] <https://minkarta.lantmateriet.se> [2025-08-15]

Figur 102-112: Egna bildcollage.

Figur 113: Planillustration baserad på kartunderlag från Lantmäteriet. Lantmäteriet (2024) Östanå, Östra Göinge. SWEREF 99 TM, RH 2000. Topografisk karta [Kartografiskt material] <https://minkarta.lantmateriet.se> [2025-08-15]

Figur 114-115, 117-120: Egna bildcollage

Figur 116: Sektionsillustration baserad på kartunderlag från Lantmäteriet. Lantmäteriet (2024) Östanå, Östra Göinge. SWEREF 99 TM, RH 2000. Topografisk karta [Kartografiskt material] <https://minkarta.lantmateriet.se> [2025-08-15]

